

ЕФРАИМ
КИШОН

КИТА
БОЛИ МОРЕ

IP "BOOK" - MARSO

ЕФРАИМ КИШОН
КИТА БОЛИ МОРЕ

Изабрала и превела
САША НОВАК

ИП „BOOK”
MARSO
2000.

Наслов оригинала
Ephraim Kishon
THE SEASICK WHALE
Bronfman Publishers
DER SEEKRANKE WALFISH
dtv, 1965
WISE GAY, SOLOMON
Bronfman Publishers

obrada: Lena
www.balkandownload.org

„Тада Господ заповеди риби, те избљува Јону на земљу.“

ЈОНА, 2, 11

„О, Господе, ја сам стари морски вук“, рече Кит. „Већ годинама се праћакам на линији Тарзус – Нинива и још ми ни једном није припала мука. Само још један путник из Израела, о Господе, и мораћу да те замолим да ме пребациш на неку другу линију...“

ОПЕРАЦИЈА „ГАЋЕ НА ШТАПУ”

Нека врста увода у којем се читалац упознаје са неодољивим поривом Израелаца да путују у иностранство, а истовремено и са триковима којима прибегава власт како би обуздала тај масовни покрет. – Како је писац начинио кобну грешку и навукао на себе немилосрдан презир својих суграђана. – Последње припреме за пут. – Сусрет са једном. јеврејском совом, искусним светским путником.

Путовање у иностранство постало је омиљена разонода широм света. У Израелу је оно права опсесија. За то постоје многи разлози. Пре свега у Израелу је вруће, скоро као и у Њујорку, па човек понекад сам себи личи на суву шљиву. Једна стара израелска пословица каже: *Кад постанеш налик својој фотографији у пасошу, крајње је време да кренеш на пут.*

Израелци су више од осталих народа предодређени да путују, пре свега зато што већина становништва није рођена на овом тлу већ је више или мање добровољно изабрала Израел као своју домовину. Због тога је природна њихова жеља да с времена на време посете бившу постојбину, тек поређења ради, да виде да ли им је избор био довољно мудар. Осим тога, наша земља је толико мала да сви становници већ познају свако њено зрнце песка. Када неки туриста почне да се хвали како сутра креће не би ли упознао земљу уздуж и попреко, ми га сажаљиво питамо: „А шта ћете да радите прекосутра?”

Највећу жељу Израелаца за путовањем у иностранство ипак изазива чињеница да се власти томеprotиве.

Ово службено становиште наше владе заснива се на неким практичним, али и верским принципима.

Прво, по јеврејском здравом разуму: Зашто морамо да путујемо? Које је то неопходно? Зар и овде није лепо?

Друго, Библија – која је зачудо увек на страни власти – изричито наводи пример како је Бог казнио Каина, после његове непријатности с братом, претворивши га у туристу: *Попут скитнице лутаћеш земљом...* Несрећни Каин је после тога уздахнуо: *Моја је казна тежа него што могу да поднесем.*

Треће, влада, са потпуно економског становишта, гледа благонаклоно на туризам све док је он једносмеран, тј. док води према Израелу. Супротан смер анатемише. Недопустива је већ и сама помисао да новац који смо стекли у зноју лица свог, израелски грађани расипају у некој другој земљи, можда управо у једној од оних од које смо га и добили. То би било као кад би неки просјак милостињом коју је испросио у кафани, чашћавао друштво у тој истој кафани.

*

Стога није чудо што власт гледа попреко на такве избеглице.

– Ви, дакле, желите да путујете у иностранство? – питају. – Што да не? Ми живимо у слободној земљи. Само крените ако вас није срамота! Али ми ћемо вам набити такве таксе да ћете после тога носити гаће на штапу...

И тако, чим стигне сезона, код нас почиње операција *гаће на штапу*. И док у њој сви суделују и сви путују, владини тајни агенти патролирају туристичким средиштима света и остављају поруке израелским издајницима. Тако је на једном јонском стубу на врху Акропоља исписано чистим хебрејским словима: СНОБЕ! ДА ЛИ СИ ВЕЋ БИО НА ТИБЕРИЈСКОМ ЈЕЗЕРУ?

*

Ипак, из потпуно техничких разлога, највише услед недостатка транспортних средстава, током летњих месеци у иностранство не може да отпутује целокупно становништво Израела. Стога се они који остају осећају као прогоњена мањина.

Први пут сам се срео са том појавом кад сам нашег комшију Феликса Зелига обавестио да смо наумили да отпутујемо у Европу. Рекао сам му то као пријатељ очекујући да ће с нама

поделити радост. Његова реакција била је за мене потпуно неочекивана: Зелиг је побледео, наслонио се на зид и зароптао:

– Баш лепо! А куда то намеравате, ако смем да питам?

– Прво на Родос – одговорих – затим Италија, Швајцарска, Француска, Енглеска, а можда ћемо скокнути и до Америке.

– И то је све? – процеди мој комшија подругљиво, дрхтећи целим телом. – Срећан вам пут, мој господине!...

Затим се окрете и оде. Остао сам збуњен. Да га нисам увредио?

Следећег дана покушао сам да приђем Зелигу с намером да му се извиним, али он без поздрава пређе на другу страну улице. Истог часа приђе ми ужарених очију комшиница са горњег спрата.

– Шта то чујем? Да ли је истина? – просикта. – И куда све то намеравате?

– На Родос – одговорих. – Можда и у Италију...

– Лепо, богами! – одговори комшиница. – Е па, довиђења, господине!

Сад је већ било очигледно: око нас се створила нека врста друштвеног бојкота. Повукао сам се у кућу и готово уопште нисам излазио. Ипак, једног дана налетех на комшију из дворишне зграде.

– Седам дана на Родосу – брзо му добацих.

– Седам дана на Родосу... само седам дана... само на Родос...

– Само толико? – на то ће комшија. – Па крените већ једном!

Овај бар није процедио „господине”. То је већ био неки напредак.

Последњих дана пре поласка сваком ко би ме питао куда ћемо на одмор (а сви су питали) одговарао бих:

– Мало на море. У риболов.

То је већ некако могло да прође.

*

Било нам је јасно *зашто* одлазимо, али с друге стране појма нисмо имали *како* то треба да изведемо. Већ десет година нисмо никуд путовали па смо се сада осећали попут младих

орлића који први пут напуштају родитељско гнездо, не знајући да ли ће их лака крила понети и докле ће уопште стићи са чврстом валутом која им је одобрена.

Негде на периферији Тел Авива постоји пећина у којој живи стара сова, позната по мудрости коју је, кажу, стекла на дугим путовањима. Била је безброј пута у иностранству, пркосила многим опасностима укључујући и царинску контролу. Ако ико може да нам да неки савет, то може само она.

Та сова је рабин Липшиц.

Једне суботе ујутро упутисмо се ка пећини где живи сова Липшиц. Седела је непомично на чворноватој грани, само би понекад затрептала паметним јеврејским очима.

– Пречасна – почесмо да износимо сва наша страховања. – Како? Када? Одакле? Куда? Зашто?

– Седите – рече Липшиц, завуче се у дупљу стабла и донесе нам чај. Затим поче да нас подучава: – Многи људи мисле – отпоче – да је најважније да имаш пара. Ту су у праву. Не толико због скупоће него због тога што у страној земљи немаш од кога да позајмиш. Није у праву онај ко размишља: „Зарадићу неки долар на било који начин”, јер зашто би се било који странац добровољно лишио макар и једног долара да би га дао неком другом странцу (при том још и Јеврејину)?

– Рабине – рекох – ја удем да певам.

– Синко – настави Липшиц – не причај глупости. Узми сав новац који ти држава одобри, причврсти га зихернадлом за најдубљи џеп који имаш и не троши га осим за храну, али и у томе буди врло, врло штедљив! Никада, запамти, никада да ниси ни примиписао у ресторан где послужује више од једног мршаваг конобара или где тањире греју свећама, јер ће ти обрачунати сваку кап воска тако да ћеш на крају морати да заложеш и кошуљу. Из истог разлога немој никада, добро ме слушај: никада поручити јело које у јеловнику има само француски назив. Ако приметиш да тврдо кувана јаја називају *canapés d'oeufs durs au sel à la Chateaubriand*, потпраши пете, ако су ти још читаве!...

– Али, рабине – прекинух га – ја не путујем само зато да бих јео. Желим и да се забавим.

– Знам – затрепта очима мудри Липшиц. – Пређимо редом све врсте задовољстава која такво путовање пружа. Да ли путујеш са женом?

– Да.

– Значи једно задовољство мање. Остају: пејзажи, позоришта, музеји и породичне посете. Пејзажи су углавном бесплатни, осим у Швајцарској где плаћаш најмање франак по кубном метру ваздуха изнад морске површине, па, што се више пењеш у планине, то више и плаћаш.

– С позориштем је већ лако. Непосредно пре дизања завесе, брзо ћеш прићи једном од оне добро одевене господе што грицкају нокте пред улазом у дворану и спопасти га на брзину хебрејским реченицама у које ћеш с времена на време да убациш понеки израз као *артист... критика... студио...* све док ти дотични господин, у уверењу да си арапски критичар, не да бесплатну улазницу. Овај трик једино не пали у локалима са стриптизом. Тамо ћеш морати да одрешиш кесу, али у неким ситуацијама чак и ја заборавам на штедњу.

Липшиц ућута за тренутак као да размишља, па настави:

– Наићеш ли у великом граду на велика врата која чувају два камена лава, уђи без размишљања. То је музеј. Пошто си ушао, не иди напамет, већ се прикључи првој групи туриста која има водича. С њима ћеш све разгледати уз стручно тумачење. Ако ти водич с времена на време упуту бесни иоглед, узврати му истом мером. После разгледања можеш са групом да уђеш у туристички аутобус и заједно са њима да разгледаш град. Осим тога запамти: никада не улази у музеј ако ниси понео хране за најмање два дана. Више пута се десило да немарни посетиоци залутају у музејским беспућима и, не нашавши излаз, скапају од глади. У Британском музеју, на пример, сваког пролећа приликом чишћења нађу неколико костура.

– Шта је још преостало? А, наравно, породичне посете. Веруј кад ти кажем да оне не представљају ама баш никакво задовољство, а при том коштају читаво мало богатство. Пре свега домаћици мораш да купиш цвеће а затим мораш да се одвезеш кући таксијем.

– Пречасни – рекох – све је то предивно, али ја тек пакујем кофере.

– Онда их мудро пакуј, синко – опомену ме Липшиц. – Не носи много кофера јер ће се у свакој земљи твој пртљаг повећати за још један комад, чак и ако ништа не купиш. То је чудна, необјашњива појава, али је неоспорна чињеница. Чим стигнеш на станицу, потисни своје осећање мање вредности и сместа изнајми носача. То ти је много паметније него да теглиш кофере до пола пута да би онда, пре него што паднеш под теретом, ипак изнајмио носача – а цена је иста.

– Кад дођеш у хотел, увек унапред провери да ли је сервис урачунат у цену и ни под каквим условима не преговарај на њиховом језику. Зашто да муцаш и тражиш речи? Пустите нека они муцају и траже речи! Тако у Паризу, на пример, говори енглески, у Лондону француски, у Италији немачки. У Грчкој говори само хебрејски јер све остале језике већ знају...

– Шта би све требало понети на пут у Европу? – упиташ га.

– Кад већ говоримо о хотелима – настави стара сова – не заборави да понесеш неколико сијалица од двеста свећа. Невероватно али истинито, чак и у најлуксузнијим европским хотелима осветљење је тако слабо да на једвите јаде можеш да прочиташ главне наслове у новинама. Како је у собама забрањено кување и конзумирање хране, мораћеш да се побринеш да неприметно уклониш отпатке. Најбоље је да их изгужваш у чврсте лопте и око поноћи бациш кроз прозор. Много је теже неприметно унети немирнице које су ти потребне за кување. Највећу тешкоћу чини флаширано млеко. Стога ти саветујем да понесеш велику лекарску торбу или футролу за виолину. Електрични решо на којем ћеш кувати, немој да кријеш у коферу. Тамо ће га наћи свака собарица. Боље је да га сакријеш у ормару, јер њега ионако никада не чисте...

– У реду, Липшиц – прекидох га поново о свему си ми доста рекао осим о једној ствари. Како с напојницом: колико, коме и када?

– Е, то већ није лако – заврте главом сова.

– По правилу, у ресторанима дајеш десет посто од износа, у позоришту петнаест посто од броја крагне разводника, а када се

распитујеш за неку улицу онда пет посто од година старости онога ко ти даје информацију. За сваки случај: напојницу дајеш у ситном кованом новцу, и то толико дуго док се онај ко је прима не насмеши. То нарочито вреди за таксисте. Запамти, никада не плаћај пре него што сте ти и твој пртљаг већ на тротоару, јер ће у противном возач, ако побесни, једноставно да одјури с твојим пртљагом.

Липшиц мало застаде, удахну и настави:

– И нека ти увек буде на уму да ниси људски створ већ само обичан туриста. Не дозволи да те заведе љубазност: она није упућена теби већ твом новчанику. Ти си за њих нико и ништа, а ако којим случајем течно говориш њихов језик, онда те још и мрзе.

– То би било све – закључи сова и још додаде: – На крају ти саветујем да не путујеш авионом. Путуј бродом и избећи ћеш најгору невољу која може да задеси овоземаљског туристу: онај напети тренутак када се покретна трака, с које су већ сви путници из твог авиона покупили пртљаг, окреће празна а твојих кофера нема па нема... „На жалост”, рећи ће ти, „нема више пртљага. Ваши су кофери грешком одлетели за Сингапур.” Видео сам снажне, чврсте људе који су тог тренутка оседели. Зато, синко, путуј бродом! Ако ништа друго, одморићеш се пре него што почне ватрено крштење...

МОРИСЕ, ГДЕ СИ?

Прво чињенично поглавље о чудесима страних земаља у којем упознајемо особену историју Родоса.. – У позадини, милионска јата лептира застиру плаветнило неба. Аутор још једном прекида запис о свом узбудљивом путовању како би ламентирао над неспособношћу своје земље да искористи властита огромна туристичка блага.

Три дана смо се излежавали у наслоњачама на палуби луксузног брода. Трећег дана пренуше нас из сна радосни усклици који су се орили бродом.

– Копно! Копно!

Пред нама се простирало, обавијено јутарњом измаглицом, величанствено острво Родос. Путници на броду са заносом су причали о његовим чудесним лепотама: нешто јединствено, пејзаж од којег застаје дах, пријатна клима, јефтине електричне пегле... једноставно, као сан!

Ми смо већ одавно били духовно спремни за силазак на ово бајно тле. Наиме, убрзо пошто смо испловили, на бродској огласној табли окачили су велики плакат који нас је позивао да свакако посетимо једно од светских чуда природе: Долину милиона летира. Искуснији међу нама, који су већ били тамо, сањалачки су се присећали.

– Непрегледни милиони нежних летира... шарено мноштво које лепршајући блиста у одсјају сунца... незабораван приказ...

Тек што се брод усидрио, почели су око њега да се тискају моторни чамци спремни да нас пребаце на острво.

Нагнуо сам се преко бродске ограде и махнуо старијем црномањастом морском вуку који је погледом зверео по палуби. Присетио сам се упозорења сове Липшица и унапред га запитао за цену превоза.

– *How much? Combien? Wieviel?* Колико?

– *Cinquacento!*^[1] – одговори ми морски вук.

– Ха-ха-ха! – подругљиво сам се насмејао за сваки случај, јер не знам италијански. – Шест хиљада и ни лире више!

– *Bien!* – закључи старац погодбу неочекивано брзо.

Спустили смо се у чамац и заузели места уз кормило. Старац је стрпљиво чекао све док се чамац није толико напунио путницима да је постојала опасност да не потоне. Тек тада је упалио мотор који нас је кашљући и стењући повео ка обали удаљеној три стотине метара. Како је и брзина чамца износила око 300 метара на сат, стари морски вук је, да би убио време, почео у најкраћим цртама и на три светска језика симултано да износи историју острва.

– У давна времена – отпоче старац – ово острво се налазило под римском влашћу. После тога су нас освојили Византинци, све док нису дошли Арапи. Ове су затим отерали крсташи који су освојили острво. Изградили су утврђења ради одбране од турске најезде, али су нас на крају ови ипак заузели, то јест Турци, и остали су на Родосу све док нису дошли Италијани. И шта мислите шта су ови учинили? Освојили су нас. Онда су нас Турци поново за кратко време запосели – наставио је старац – али су се Италијани вратили, њих су потом сменили Немци, па Грци и тако до данас...

Запитали смо га чију су окупацију најлакше подносили. Старац се почешао по глави и одговорио како ту и нема неке велике разлике; најважније је да си под окупацијом и што даље од независности у којој само набијају порезе. Садашње стање му одговара јер је пореклом Грк, док су му синови Турци. Можда је и обратно, ко то може да зна после свих тих непрекидних промена. Затим нам је објаснио важност окупираног Родоса у новије доба. Овде је, на пример, 1948. године потписано примирје између Арапа и оних проклетих Јевреја. Дискретно смо му напоменули како смо и ми Јевреји, па се он извинио рекавши да је због грленог изговора сматрао да смо проклети Арапи.

У међувремену смо стигли до обале. Тек што смо стали на чврсто тле, нестрпљиво смо потражили такси; нисмо могли да дочекамо аутобус који је био изнајмљен само за нас. Таксита је прилагодио цену према нашем одушевљењу.

– Ни за шта на свету не смете да пропустите тај јединствени доживљај – уверавао нас је. – Туристи из целог света, ботаничари, орнитолози, лепидоптеролози и гинеколози долазе овамо само да би видели *Долину милиона летира...*

Неко време смо се ценкали, што нас је прилично изморило, па смо на крају крајева попустили и кренули.

Наша очекивања су све више расла. Возач нам је успут објашњавао да је оно што ћемо видети јединствени, натприродни туристички феномен каквог нема у свету. Шта у ствари тера милионе летира баш у ту долину... то само Бог зна! По једнима, дрвеће, док је у цвату, лучи неки посебан мирис који привлачи лептире у доба парења и они се тада у јатима спуштају у долину, све док је не испуне попут облака који се прелива у дугиним бојама.

Кад смо изашли из аутомобила, дрхтали смо од узбуђења. Пред нама се уздизало брдо којим је вијугала стаза. На огромном путоказу је писало:

300 МЕТАРА ДО ДОЛИНЕ МИЛИОНА ЛЕПТИРА

Шофер нас је саветовао да се исувише не приближавамо јер лептири могу лако да нас нападну, али је говорио у ветар. То јест говорио би у ветар да је ветра било. У ствари, није било ни дашка, а припека је била паклена. Све нас то није спречило да кренемо у одлучан успон.

Иза кривине нас дочека човек са упадљивом врпцом око руке и представи се као службено овлашћени водич. Рекли смо му да нам није потребан, али он је упорно нудио своје услуге, чак и кад смо му наговорили да немамо намеру да му платимо.

– Да платите? – зачуди се он. – Ко је споменуо плаћање?

Како нисмо имали ништа лично против њега, дозволили смо му да нам се придружи. Он одмах стаде на чело и поче као из рукава да сипа хвалоспеве знаменитој околини.

– На десној страни, следите моју десну руку, видите шуму. Лево жубори поток. Уз њега води пут којим управо пролазимо. Над нама је славно плаветнило родоског неба...

Пењали смо се тако неких пола сата дивећи се скривеним чудима природе, а онда једна сапутница најзад прикупи снагу и дашћући рече:

– Када ћемо коначно да угледамо те лептире?

Случајно смо застали баш пред путоказом на којем је писало:

800 МЕТАРА ДО ДОЛИНЕ МИЛИОНА ЛЕПТИРА

Наши преки погледи зауставише се на водичу који нам рече да не морамо да бринемо – лептири су се вероватно повукли у долину.

– Али ако сте уморни – додаде – можемо и да се вратимо...

– Ма немојте! – одвратисмо му подругљиво. – Да се вратимо а нисмо видели лептире? Напред!

Успон је био све стрмији, припека све јача, али ми смо се упорно пењали настојећи да прикријемо немир.

Писац ових редова прошао је у свом не баш једноличном животу кроз многобројне шуме и у свима су лепршали лептири; додуше не милиони, али ту и тамо понеки. А овде, управо овде, у овој пространој шуми ни једног јединог...

Сада је већ и водич показивао знаке узнемирености. Сваки час је прилазио неком стаблу и почињао бесно да га тресе испуштајући при том зов женке лептира, онако како су то домороце научили византијски окупатори.

Одговора није било.

– Како би било да се ипак вратимо? – упита најзад пригушеним гласом док му се у очима огледао животињски страх.

Јасно и гласно смо му навестили да нам не пада на крај памети да се вратимо макар и један корак а да пре тога не видимо милионе лептира, како су нам то обећале локалне власти. Тада се водич без речи попе на врх неке стрме стене, завуче руку до рамена у неку пукотину и поче да рије.

– Ма шта је то данас? – рече најзад и разочарано извуче руку. – Ту је увек био један... с белим пругама...

Упутили смо му погледе пуне прекора.

– Морисе! – урлао је човек у пукотину. Морисе!

Ништа се не догоди. Неми, непокретни, пуни претње, гледали смо у водича. Такси је био десетак километара иза нас. У ваздуху се осећала напетост.

Ситуацију је спасила група страних туриста која се полумртва спотичући спуштала низ обронак. Неки од њих су једва процедили:

– Исплати се. Једноставно, фантастично. То свакако треба да се види.

И наставише да се вуку.

Водич нас је упозорвао да смо тек на пола пута до долине, али се ми нисмо уплашили; презревши малодушника, кренули смо даље. Стиснутих зуба и мокри од зноја стигосмо на врх. Под нама је лежала сунцем окупана Обећана долина. Свега у изобиљу: богатих зелених пашњака, шареног цвећа, сеновитог дрвећа, свежег поветарца, свега, свега... осим...

– Где су? – повикасмо сви у глас. – Где су лептири.

Водич мукло простења, окрете се и поче да бежи измичући нам попут вештог навалног играча, али га наша одбрана заустави у налету и обори на земљу.

– Немају времена – рече човек дахћући. – Спавају... а можда су се и одселили...

Дрхтавом руком извуче из џепа кошуље угинулог лептира.

– Ево... видите... овако изгледају – промуца. – Сви су једнаки. Кад видите једног, као да сте их видели све.

Погледасмо примерак. Био је то добро развијен мужјак смеђих, жуто обрубљених крила. Лево крило му је било повређено. Окупили смо се и потресено зурили у њега.

Запитао сам водича колико туриста годишње посети острво. Рачунао је да их током сезоне лептира прође око милион. Пошао сам према старом чворноватом храсту и џепним ножићем урезао поруку:

ПУТНИЧЕ, КАД СТИГНЕШ У СПАРТУ, РЕЦИ ИМ ДА ЈЕ И
ПОСЛЕДЊИ ЛЕПТИР НА РОДОСУ УГИНУО ДОК СУ ОВДЕ ЈОШ
ВЛАДАЛИ ВИЗАНТИНЦИ

Пошто је схватио да немамо намеру да га линчујемо, водич поврати пређашње самопоуздање, па је чак у потпуности покушао да избегне одговорност. Нико не зна, уверавао нас је, како је долина добила име. У њу никада није доспео ни један једини лептир; мора да је негде успут исцрпљен клонуо.

Хтели смо да сазнамо како то да баш овде нема лептира. У чему је тајна? Ди-ди-ти? Неки други инсектицид, шта ли?

– Заиста не знам – мрмљао је јадник. – Мислим, ако с времена на време овамо и залута понеки лептир, он врло брзо одлети од силне досаде...

Дали смо му напојницу из потпуно хуманих побуда. Човек је бризнуо у плач. То му се још није десило за све ове године које је провео у *Долини милиона лептира*.

На повратку смо се трудили да угледамо бар неку муву или комарца, али нигде ничег.

Клатећи се онако низбрдо сетили смо се подлаца који су нас својим силним одушевљењем подстакли да са пола пута кренемо још даље према *Долини милиона лептира*...

Тада смо срели групу туриста која се пењала према нама.

– И како је тамо? – викали су већ издалека. – Да ли сте видели лептире?

– Фантастично! – одговорисмо. – Милиони и милиони у свим бојама! Наоружајте се штаповима јер могу да вас нападну...

Стигли смо до таксија пузећи четвороношке. За време нашег боравка у *Долини милиона лептира* возач се није досађивао већ је искористио време да у неколико тура превезе туристе до *Пећине урлајућих духова*. Кад смо му изнели своје мишљење о превари с лептирима, само је слегнуо раменима и рекао:

– Како да знам? Тамо никада нисам био. Шта тамо да тражим?

Тек нам је тада синило: заиста, шта одрасла особа може тамо да тражи? Да гледа лептире?

Којешта!

*

Пре него што наставимо:

Ако читалац сматра да сам ову причу написао саркастично, није у праву. Напротив, написао сам је подстакнут искреним дивљењем. Ако постоји земља у којој се диве опсенарској вештини туристичких прегалаца, онда је то свакако наша сиротињска земља. У суштини, врло смо слични Родосу. Кад би се на Родосу уздизале само две-три осредње пирамиде, сигурно не би морали да измишљају лептире. Досетљивост је мелем за сиромашне. Лако је намамити туристе у Италију где у градовима на сваком кораку можеш да налетиш на неку Микеланђелову скулптуру; разумљиво је да свако одлази у Швајцарску коју су богови спорта тако издашно обдарили снегом; да не спомињемо Француску, ту чудесну мешавину двораца и кабареа.

Нисам никакво зановетало, већ ми се најозбиљније чини да у нашем крају нико никада није водио рачуна о будућим захтевима туризма. Они лењи Грци и Римљани седели су нам вековима на грбачи и све што су нам оставили, чиме бисмо могли да се похвалимо пред малограђанима из америчког велеграда, су два отрцана стуба у Цезареји и мермерна глава с одбијеним носом у Аскалону. Јесте да је славни јунак Самсон, како пише у Библији, у оно доба тумарао улицама Аскалона, али, ето, ни он није туристичком бироу оставио чак ни ону магарећу чељуст којом је, док је још имао косу, издеветао Филистејце...

У ствари, пример родоских лептира нам показује колико смо још далеко од тога да искористимо све потенцијалне могућности библијске земље. На нашем најмаштовитијем плакату пише:

ДОЋИТЕ У СУНЧАНИ ИЗРАЕЛ!

као да другде лети није вруће, уместо да се послужимо привлачним библијским мотивима попут

**СУВИХ СТОПАЛА ПРЕКО ЦРВЕНОГ МОРА!
СКИЈАЊЕ НА ВОДИ У ЕИЛАТУ!**

А за праве мушкарчине:

ЛОВ НА КИТОВЕ У ЈАФИ, ГДЕ ЈЕ МОБИ ДИК ДОБИО МОРСКУ БОЛЕСТ ПРОГУТАВШИ ПРОРОКА ЈОНУ!

О, кад би сунце бар једном недељно застало над Гаваоном, као онда кад је Исус потукао аморејске краљеве! Каква би то тек сензација била:

**СУНЧАЈТЕ СЕ ПОД СУНЦЕМ ГАВАОНА 24 САТА ДНЕВНО!
НОВО! ЈЕДИНСТВЕНО! НЕНАДМАШНО!**

Али чему све то кад сунце ни за минут не застаје над Гаваоном, кад су се китови повукли у мирније воде и не гутају више пророке који су се потом посветили метеорологији. Чак је и Исусов Назарет данас толико типичан арапски град да бисмо у њему лакше рекламирали Мухамеда, да нас у томе пре неколико векова није претекла Мека.

РОДЕО НА БРОНЗАНИМ КОЊИМА

Подуже поглавље у коме писац покушава да побегне од неких чињеница. – Како без по муке добити попуст на италијанским железницама. – Ножем на шпагете. – Бронзани коњаник у сваком домаћинству. – Свети рат против венецијанских Гондолијера. – Пораз у напојничкој џунгли.

У овом нашем путопису стигосмо до критичне раскрснице где, поштовани читаоци, морам да вас упознам с неким револуционарним принципима којим смо вођени у писању ове потпуно сулуде књиге.

Не знам зашто је то тако, али у светској књижевности је уобичајено да писац може да напише све што му падне на памет ако пише роман, причу, позоришни комад, а поготово песму. У путописима међутим – и то само у њима – мора да се држи чињеница. Да би удовољио тим неразумним захтевима, несрећни путописац мора десет до петнаест најбољих година свог живота да проведе истражујући разне изворе, да живи међу домороцима, да проучава њихову историју, статистике и још много тога. А како? Чиме? За тако нешто немамо довољно ни времена ни пара. По нашем мишљењу, праву слику неке земље и њених људи оставља управо први утисак који човек стекне чим крочи из авиона, брода или воза. Пошто проведе извесно време у страног земљи, савесни путописац почиње да разуме језик, диви се знаменитостима, открива добра јела, упознаје људе, укратко: стиче предрасуде које му отупљују оштрину запажања коју је поседовао при доласку.

Нама на овом путовању није претила опасност те врсте јер смо се трудили да се нигде не задржавамо дуже од неколико дана. Управо због тога ова књига је свежа и непосредна, енциклопедија наоко неважних ситница, поуздана а независна

од чињеница. Могло би се рећи да заиста спада у врли свет научне фантастике.

Хвала на пажњи! У међувремену стигосмо у Риму.

*

На жалост, кратак сусрет са нашом великом љубављу, Италијом, започео је још у Израелу оног тренутка кад су нам у путничкој агенцији рекли да су за све земље света успели да нам обезбеде излазне визе, само за италијанску треба да се обратимо непосредно италијанском конзулату. Зашто? Зато што је странка – што ће рећи моја маленкост – познати писац и новинар, и као такав има право на посебан поступак.

То је било у реду.

Упутили смо се дакле у конзулат и стали на зачеље реда који се отегао дуж приземља.

За мање од сат времена суочили смо се с нервозним, очигледно премореним чиновником који је говорио само италијански. Дигао је руке ка небу и изговорио *giornalisti*, што је значило да морамо да одемо у неки вишу канцеларију јер имамо право на посебан поступак.

И то је било у реду.

Попели смо се на последњи спрат, где нам је секретарица на изврсном италијанском објаснила како италијанска влада одобрава уметницима, научницима и сличним људима који посећују њихову земљу, седамдесет посто попушта на железници, и да смо због тога морали да дођемо лично. Најбоља супруга на свету, која ме увек и свуда прати, није могла да сакрије радост због ове неочекиване уштеде и сместа је одлучила да у Фиренци на распродаји купи још три сламнате торбе. Ја сам секретарици избројао 600 лира на име некакве дажбине, и она нам рече да сутра можемо да дођемо по потврду.

У реду.

Кад смо сутрадан навратили, секретарица рече како не може да нам изда потврду јер је за то искључиво надлежно италијанско Министарство иностраних послова. Додала је да је у

међувремену иослала три телеграма у Рим и да нас тамо већ чека потврда у *Officio Stampa*.

– Опростите *signorina*, – одговорих јој – ми уопште не намеравамо у Рим.

– Али сада свакако морате! – уверавала нас је секретарица. – Рим је величанствен у јесен.

Предложио сам јој компромисно решење, то јест да овог пута одустанемо од нашег права на попуст, али је она чврсто остала при свом праву и упорно понављала:

– Италијанској влади је веома стало да разгледате *целу Италију*...

И то је било у реду.

*

Слетели смо у Напуљ, видели га и умрли. Затим смо наставили возом за Рим. (Смешно али истинито, засад још увек по пуној цени!) У три сата изјутра стигли смо у град који се раштркано простирао пред нама. Замолили смо сненог таксисту да нас смести, до јутра, у неки јефтини хотел, али како је он разумео само италијански, одвезао нас је право у *Гранд хотел Мажестик*. Отада свим нашим пријатељима милионерима најтоплије препоручујемо то удобно свратиште, с интимним собицима од по тридесет долара навише.

Уосталом, рекосмо себи, ионако је само за једну ноћ!

*

Рано изјутра кренули смо пут одредишта. Зауставио сам такси и кад смо сели, добацио сам возачу:

– *Officio Stampa*.

После пола сата возње угледасмо пред собом Форум Романум, заиста предиван трг (ако изузмемо оне гадне рушевине). Напоменух возачу како баш није много вероватно да би ту могао да буде неки *officio*, а камоли *stampa*, али како је и он знао само италијански, усмерио је кола према Болоњи, важном индустријском средишту. Тек негде надамак Сијене десило се

чудо: зауставио нас је саобраћајац који је знао неколико речи француског. Објаснио нам је да *Officio stampa* на италијанском не значи Министарство иностраних послова, него *Биро за штампу*, што је опет вишезначни појам.

Возач се извинио због неспоразума и отада је све ишло као подмазано.

*

Италијанско Министарство иностраних послова простире се на око 300 јутара обрадиве површине, и читаво је у мермеру у типичном касиомусолинијевском стилу. Не губећи време пожурили смо према двојници штитоноша који су попут керубина стајали на улазу, па смо их запитали где је Биро за штампу. Нису нас разумели јер су говорили само локалним наречјем, тј. италијански. Уто је медитеранско сунце које даје живот већ прешло зенит па су наша црева почела да крче попут оклопних кола на калдрми. Коначно смо пронашли *Officio*.

Изузетно љубазан чиновник с великим је интересовањем слушао нашу причу о специјалној потврди која нас наводно чека код њега. Незгода је била само у томе што чиновник није говорио ниједан други језик осим матерњег. Од целог низа љубазних речи којима нас је обасуо, разабрали смо само једну: *subito*, а она нам баш ништа није говорила.

Било како било, најбоља супруга на свету ипак се није дала збунити већ је чиновнику гурнула под нос наше новинарске легитимације издате у домовини, на шта се овај истопио од милине непрестано понављајући:

– Израел! Израел!

Затим је одјурио у суседну собу и вратио се са још једним чиновником, за којег смо одмах утврдили да је Јеврејин: имао је црну косу и при говору млатараво рукама као прави Италијан. Вечити Јеврејин нас изгрли, потапша по раменима и поче на сав глас да кликће на чистом хебрејском:

– Ајхман! Ајхман!

Укратко смо му објаснили да нам је хитно потребна обећана потврда, јер ћемо у противном оним пљачкашима у Гранд хотелу

морати да платимо још тридесет долара.

Вечити Јеврејин се дубоко замисли, а онда рече:

– Ајхман!

Нисмо баш били задовољни одговором, али се срећом у том тренутку појавио директор Бироа за штампу, врло углађен светски човек који је изврсно владао италијанским језиком. Пошто је неких пола сата проучавао моју новинарску легитимацију, рече *un momentino* и повуче се са својим сарадницима у салу за конференције. Када је предвече изашао, одржао је, широко машући рукама, бесконачни говор који наравно нисмо могли да разумемо јер не знамо италијански.

– Господине – прекинух га и покушах да се послужим енглеским – зашто ми непрестано говорите италијански, кад и сами видите да не разумем ни једну једину реч.

Директор такође није разумео ни једну једину моју реч, јер је знао само италијански.

Вечити Јеврејин поново прискочи у помоћ.

– Та ми имамо *interpretazione* – рече и лупи се дланом по челу.

– Преводиоца!

То је већ био корак напред. Излетели смо као из пушке на улицу, претрчали читав град и на ивици неке шуме нашли службеног преводиоца италијанске владе, младог, врло добро одевеног човека који нас је примио са пословичном италијанском гостољубивошћу. Уз то, био је високи интелектуалац који је с извршним успехом дипломирао историју уметности у Падови, а осим тога био је и добар зналац италијанске књижевности. Имао је само једну ману: није знао ни један други језик осим италијанског.

Предложио сам најбољој супрузи на свету да скочимо кроз прозор у башту и нестанемо у мраку, али је она упорно сматрала како је седамдесет посто ипак седамдесет посто... (О, како мрзим те италијанске сламнате торбе!) Стога смо одлучили да се сви заједно вратимо нашем углађеном директору: ја, моја жена, чиновник, вечити Јеврејин, преводац и неки вижљастии момак који је непрестано причао шале на наполитанском дијалекту и при том пуцао од смеха.

Кад смо стигли у Биро, зграбио сам директоров блок и нацртао примитиваи воз. Испод њега сам написао крупним словима:

70% – giornalista – prego

Учинило ми се да је трачак светла тек сада ушао у ову до тада мутну расправу. Директор је поново затражио *in momentino* машио се примерка Устава у кожном повезу и почео да га учи напамет.

Мени су дали свежањ формулара да их читко испуним на италијанском. Уписивао сам податке насумце, вођен нагоном. Кад бих био неодлучан ту и тамо бих уписао *spaghetti alla bolognese* Кад је анкета била завршена, вижљасти момак ме зграби за руку, одвуче ме на улицу па преко реке Тибра у предграђе. Ту смо се у некој кући пентрали огромним степеништем и коначно зауставили испред неког шалтера. Вижљасти се маши мог новчаника у задњем џепу мојих панталона и ми стадосмо да се рвемо, све док ми није синило да он тражи само 600 лира за таксене марке. Немуштим језиком сам му објаснио да сам ту суму већ уплатио у Тел Авиву, на шта он избаци неколико цитата из Дантеовог *Пакла*. На крају сам ипак попустио и дао му 600 лира.

*

По повратку у базу затекао сам жену на ивици несвести. Опружила се на столици замагљеног погледа и тешко је дахтала. Нисам смео да се пожалим јер сам знао да ни директор није ништа окусио последњих дванаест сати. Прелиставао је неке старе спискове тражећи у њима моје име. Одједном – никада нећу заборавити тај тренутак – моје име попут авети блесну на врху једне стране.

Дршћући уперих прст у то место, а из грла ми се оте промукло:
– *Mio! Mio! Mio!*

Директор ме погледа изненађено и поново поче говоранцију коју ја, због језичких разлика, наравно, опет нисам разумео, али

сам на основу његових грчевитих покрета могао да закључим отприлике ово:

– Добро, добро, у реду, претпоставимо да је то ваше име. Рецимо и да је то списак новинара који имају право на попуст на железници! И шта даље? И шта даље?

После неме паузе испуњене дубоким размишљањем, директор опет изговори свој *ip momentino* и дохвати телефонску слушалицу. Затим је, очигледно по инструкцијама виших форума, почео да пише извештај нижући велика слова као у доба Јулија Цезара. Чим би завршио једну страну, курир би је одмах односио у Контролни биро. Све то време директор ме је тако мрко гледао да сам у једном тренутку помислио како уместо молбе за попуст на железници пише налог за моје хапшење.

Свему, па и најдужем извештају, једном дође крај. Тако се директор повукао и с министром унутрашњих послова одржао конференцију на врху. Једном је само протурио главу кроз врата и упитао ме шта ми то у ствари тражимо? На то се најбоља супруга на свету пренула и стала да вришти:

– *Quanto costa? Quanto costa?...*

Нисам могао да јој замерим јер је, јадница, већ била на ивици нервног слома. Углађени директор је схватио да помало губимо стрпљење па је наредио да нам донесу неке италијанске новине. Заспали смо за трен ока.

Кад смо се пробудили, целокупан персонал Бироа за штампу стајао је око нас и блажено се смешкао. Директор нам је својеручно предао толико жељену потврду. Додуше, нисмо схватили шта у њој пише, била је наиме написана на италијанском језику, али је њихова срдачност толико загрејала наша срца да смо загрљени ишетали у хладну ноћ...

*

– Потврда? Was потврда? – питао је портир натуцајући немачки. – Ту пише да ви сутра морате у Министарство саобраћаја, и ништа друго...

*

Мртви уморни бацисмо се у свилене кревете под краљевским балдахиним. У међувремену су, наиме, нашу собу од тридесет долара изнајмили и у целом хотелу остао је слободан само Златни апартман Његовог Краљевског Величанства Емануела I. Цена: осамдесет и пет долара.

Тек што сам утонуо у благи сан, моја ме жена пробуди и поче да ме преклиње да више ни прстом не мрднем како бих добио тај попуст, јер ће нас он иначе отерати у гроб.

– Жено – одвратих јој – није више реч о седамдесет посто већ о људском достојанству!

*

Следећег јутра наставили смо наш поход. Сели смо у такси и ја преко рамена добаких возачу: *transportino*.

Таксиста је одмах схватио (морам да признам да смо међу таксистима већ стекли одређену популарност) и искрцао нас пред велелепном палатом на чијем су улазу стајала два старомодно костимирана стражара са хелебардама. Ушли смо и прошли кроз Ватикански музеј, изашли на нека друга врата и изнајмили двоколицу. Овог пута сам викнуо *transportatia* па смо тако доспели у Соренто, познато купалиште са предивним шумарцима...

Морам да признам, био сам потпуно сломљен: душевно, телесно и финансијски. И управо у тим судбоносним тренуцима показало се шта значи имати најбољу супругу на свету: пробудила се из обамрлости, стисла усне и одлучно изјавила:

– Не предајемо се! Наћи ћемо то проклето министарство па макар ишли на крај света.

Заправо готово је немогуће описати како смо се осећали. Можда би једино приближно поређење било: попут првих хришћана пре него што би се у Колосеуму срели са лавовима...

*

Сунце још није зашло кад смо стигли пред Министарство за саобраћај.

Како смо га пронашли? Овде нема ни времена ни простора да вам детаљно испричамо ту невероватно замршену људску драму у којој су главне улоге одиграли један стрпљиви кондуктер у аутобусу, пилот из Јужне Африке и доброћудни келнер чији је ујак у Падови на срећу знао нешто мало енглески.

У Министарству за саобраћај примили су нас прилично уздржано али је то донекле ублажило немало изненађење. Вероватно сам био први инострани новинар који се у овој саобраћајној трци пробио до циља.

Кренули смо у напад са новим еланом. Слали су нас из једне канцеларије у другу. Темпо је нарастао као у музици: од *primo piano* преко *andante cantabile* и *allegro moderato* до *crescendo presto*. Разним мимичким изразима, у чему смо се у међувремену извештили, успели смо да им објаснимо да смо дошли по: *ш-ш-ш-ш – воз, хуху-хуху – звиждук – giornalisti – ш-ш-ш-ш – riduzione 70%* (ово смо дописали).

Поново смо испуњавали формуларе, сазивани су нови састанци, брујале су телеграфске жице. Најзад, кад смо у сумрак изашли, у рукама сам имао драгоцен документ увезан у скупочену кожу... и украшен мојом фотографијом: *Ferrovia dello stato... a tariffa ridotta del* седамдесет посто...

Кад смо се нашли под звездама које су трепериле, сузе радоснице су нам облиле лице. Никада раније у животу нисмо поседовали тако драгоцен документ, мада нам, наравно, више није био потребан. Италијанске власти су на лукав начин већ постигле свој циљ: пропутовали смо читаву Италију – по пуној цени.

*

Мали додатак уз причу о попусту:

Читалац се вероватио сећа дела текста где се описује како смо приликом попуњавања формулара на свако питање које нам се учинило неразумљиво, једноставно одговарали: *spaghetti alla*

bolognese. Тиме смо гостољубиви италијански народ у неку руку погодили у рањиво место.

Познато је да сваки народ има своје национално јело (Израелци, на пример, имају арапски *шиш-кебаб*). Италијанима шпaгeти нису само национално јело већ и психопатолошка, трауматски наслеђена присила. Они једу такорећи без престанка и такорећи без престанка једу шпaгeтe. Ако поручите бифтек, келнер ће прво да захвати у лонац са шпaгeтима. Без шпaгeтa нема ни меса, ни рибе, ни предјела, ни десерта, ни шпaгeтa.

Кад смо тако једном поново уз јело добили шпaгeтe које нисмо поручили, моја неустрашива супруга усудила се да приговори:

– Али шпaгeтe нисмо наручили.

– *Signora* – поучи је келнер – ово нису шпaгeти него *allegretti con brio alla pomodoro di Ottorino Respighi...* Италијани, наиме, стално мењају називе увек истих шпaгeтa. Заправо, кад једете шпaгeтe, никад не знате шта у ствари једете – осим да једете шпaгeтe. Протести ничему не воде, можете да причате колико желите. Осим тога, уметност набадања шпaгeтa спада међу највећа и најтежа људска умећа. Породицама које се доселе у Италију, често тек у трећем колону полази за руком да правилно смотају те осам метара дуге гумене цеви.

Једног дана ми је дојадило. Извукао сам џепни перорез (Италијани вам из чистог садизма никада уз остали прибор не дају нож) и исекао ту подивљалу змију од шпaгeтa на комадиће. Моја жена је мислила да ће да пропадне у земљу од срамоте. Мене је, међутим, моја одважност спасла да не умрем од глади.

*

Осим шпaгeтa Италијани имају и једну другу слабост: скулптуре коњаника.

На сваком другом углу сретнете се изненада с неким ратним херојем који високо горе на постољу седи на коњу као на престолу, испружене руке и с увек истим орловским носем. Подужи латински натпис урезан у постоље слави храброст познатог ратничког италијанског народа и његов презир према смрти. Ниједна италијанска породица која имало држи до себе,

неће пропустити да подигне најмање један до два таква коњаничка споменика. Чим прође време жалости, италијанска удовица ће се сетити и рећи:

– Наш је Пепино увек радо одлазио на коњске трке. Требало би да му подигнемо споменик испред трговине.

Ускоро затим покојни Пепино, с исуканим мачем у десници, седи на бронзаном коњу насред пијаце и испред своје радње, а око постоља муштерије, исклесане у белом мермеру, подигнутих руку поздрављају свог хероја...

*

Ако говоримо о италијанској привреди, треба рећи да је она, као и све у тој земљи, у служби туризма, што је сасвим природно. Осим тога је и корисно.

Узмимо на пример криви торањ у Пизи, који је овом срећном граду донео више прихода него извоз шипка. Ми смо се лично уверили да торањ у ствари уопште није крив, него – како смо истраживањем установили – само оставља такав утисак површном посматрачу јер је терен око њега степенасто нагнут.

Или пак Сијена у којој смо присуствовали *palliu* који није ништа друго него обична трка коња, која не траје дуже од два минута. Како су јахачи одевени у средњовековно рухо, а такве су им и заставе, чак и покрови под седлом, туристи изгледа као да је и он сам историјска личност.

Становници Сан Гимињана, које сматрају пионирима италијанске туристичке привреде, престали су да привређују, граде куће или раде било шта друго већ пре три стотине година. Уместо тога седе на сеоском тргу у сликовитим групама како би туристи, уз добар хонорар, могли да их разгледају.

Или, рецимо, Фиренца, зачарана принцеза која снено лежи на обалама Арна и шапуће придошлице:

– *Ciao*.. Ја сам удовица Леонарда да Винчија...

Или бајна Венеција, поприште историјских окршаја гондолама.

У једном таквом окршају извукли смо дебљи крај.

*

Општеприхваћено је мишљење да у Венецији младенци проводе најсрећније тренутке меденог месеца. Није баш све тако јер, искрено речено, није лако бити срећан у овом славном граду. Придошлица ће већ при првом неопрезном кораку да падне право из воза у прву лагуну. Наиме, градски оци су, мудро предвидевши све проблеме аутомобилског саобраћаја, улице заменили каналима, а на оно мало копна забранили су сваки саобраћај на точковима.

Како моја жена није нека пливачица, распитао сам се још на станици како можемо да стигнемо до хотела.

– Крените моторним чамцем – посаветовао нас је службеник на шалтеру за информације. – Наћи ћете их безброј испред станице. Ни по коју цену не седајте у гондолу – додао је – јер ће вас то скупо коштати.

Кад смо са пртљагом изашли пред станичну зграду, тамо није било ни једног јединог моторног чамца, већ читава флота гондола. Гондолијери су се излежавали на крми у црним широким панталонама и морнарским мајицама бацајући грамзиве погледе унаоколо.

– Нека буде шта мора да буде – рекосмо и изнајмисмо прву од тих романтичних пловних љуљашки. Неки старац с дугачком мотком помогао нам је за 100 лира да уђемо, насмешени младић додао нам је 200 лира за пртљаг, а трећи је за 50 лира повикао:

– *Avanti!*

Вожња је представљала право уживање упркос мале непријатности коју осећа сваки пристојан човек док заваљен на јастуцима гледа ближњег свог како се повија веслајући. Сама гондола подсећала је на дуге викиншке бродове којима су ови одважни гусари покорили пола Европе. У сваком случају, гондолу су измислили још у доба кад је постојало ропство а за пртљаг се још није знало.

Морамо да признамо да је наш Викинг, упркос напору весело певао свој *O Sole mio...* Најбољу супругу на свету песма је толико занела да би свакако дирнута заплакала да је при сваком завеслају један од кофера није ударао по цеваници. Ја сам пак

читаво време рачунао колико ће нас наш Викинг одрати и како да то избегнем.

– *Amico!* – казаћу му, „погрешио си адресу! Можеш да пређеш неког новајлију, али мене, богами, нећеш...”

– Две хиљаде лира! – рече гондолијер пошто смо пристали уз хотел. – *Duemila!*

– *Amico...*

Даље нисам стигао. Почео је да грди и преклиње, *molto* пртљага, *molto* уморан, *molti bambini* код куће и *Santa Maria della Croce!* Човек је дрхтао у исконском гневу. С дубоким презиром добацио сам том насилнику 2000 лира, а кад сам избацио пртљаг, поврх свега још 100 лира.

А онда?

Човек стрпа новац у џеп, подбочи се и поче да се смејуљи...

– *Arrivederci!* – одбрусих му. – Шта још чекаш?

– Напојницу – умиљато ће он. – Малу напојницу, *signore*.

То је сада превршило сваку меру! Иако си ме опљачкао за 2000 лира, дао сам ти још 100 лира приде.

– Да, наравно – благо ће Викинг – али то је била службена напојница. Уобичајено је да се даје и неслужбена.

Без речи сам му окренуо леђа. Нисам му дао више од 50 лира.

Вратар хотела, који је све ово посматрао из даљине, упита ме зашто нисмо дошли моторним чамцем. Зар нам нико није рекао да је чиста лудост изнајмити гондолу? Колико вас је одрао?

– Одрао? Зар мене? – рекох самоуверено.

– Дао сам му 1500 лира и ни чентезима више.

Вратар заколута очима и показа ми званични градски ценовник на којем је писало: *Љубавни пар с осам комада пртљага 800 лира!*

У ресторану смо током ручка надокнадили мали део губитка. Некој старијој госпођи за столом до нашег испао је нож. Као лепо васпитан човек одмах сам се сагнуо и додао јој га, на шта је она покушала да ми тутне у руке 200 лира.

– *Grazie* – брзо добаци моја жена, зграби новац и стрпа га у ташну. После извесног времена примети како стара вештица и није нарочито дарезљива...

О ценама у самом ресторану не желим да говорим из пуне добродушности. Уосталом и вреди кад ти два келнера у снежно белим оделима са златним гајтанима стоје изнад главе, а шеф сале ти лично из кристалних бочица сипа уље на салату. Коначно, мора да се једе, али више ни једне лире неком гондолијеру!

Само смо им још једном допали шака. Десило се то после кратке куртоазне посете месној јеврејској општини. Уморни од ходања и потиштени присећањима на Шајлока, млетачког трговца, вукли смо се дуж Канала Гранде, као ми, онако успут, паде на памет да бисмо можда ипак, с обзиром на околности, кад смо већ ту...

И пре него што си рекао „пиксла!” опколи нас читава чета наоружаних Викинга као да читају моје мисли и пресече нам одступницу.

Није ми преостало ништа друго него да приђем једном који ми је изгледао најљубазнији (остали су се разишли уз страховите псовке).

– *Quanto costa*, колико? – упитах га.

– Хиљаду девет стотина...

Показах му књижицу са службеном градском тарифом од 800 лира, на шта човека спопаде такав напад смеха да сам се уплашио да се не угуши. Окренувши му леђа добаших му своју последњу цену.

– Хиљаду три стотине.

– Хиљаду седам стотина педесет.

– У реду, хиљаду шест стотина.

– Хиљаду седам стотина педесет.

– У реду – рекох – али под условом да то буде коначна цена укључујући и напојницу, дажбине, амортизацију, порез, осигурање и отплату весала. Договорено?

– Договорено, *signore* – одговори Викинг не трепнувши.

– Хиљаду седам стотина и педесет и ни лире више.

Гондола је у напетој тишини клизила густом непрозирном површином. И поред свих мера опреза били смо забринуте и стално смо се питали: где је замка?

Најједном најбоља супруга на свету наруши тишину и прогунђа:

– Шта то значи? Што не пева?

Затим се обрати гондолијеру:

– *O sole mio, s`il vous plait!*

– *Prego signora*, – одговори јој Викинг и истог трена запева из свег гласа. Нежна песма нас разгали. Као да је нека давно запретена дубока човечност одједном смекшала грубу ужурбану грамзивост овог туристичког града... као да је читав свет сушта доброта, песма и осмех.

Одједном се блажени смешак на лицу моје жене претвори у грч.

– О, боже – шапну мукло – а ја сам га још молила да пева.

Било је прекасно.

– Три хиљаде – мирно рече Викинг кад смо стигли пред хотел. – Хиљаду седам стотина педесет за вожњу и све остало и хиљаду двеста педесет за серенаду.

Изазовно попут наивног детета, моја жена стаде испред гондолијера и тресући се од страха упита шта је у тој песми вредело 1250 лира.

– *Specialista!* – спремно одговори Викинг. – *Tenore! Molto* глас, *molto* труд, *molto bambini, Santa maria...*

Добио је својих 3000 лира, и као напојницу још само 150 и ни лире више. Све има своје границе! Уз све то он је задовољно одвеслао, весело певајући *O Sole mio*.

Заклели смо се да више никада нећемо да седнемо у гондолу. Међутим, то сада више није било лако остварити јер се градом попут вихора пронео глас да неки суманути пар туриста плаћа сваку цену за вожњу гондолом. Сваког јутра би већ зором почело куцање на нашим вратима:

– *Una bella* вожња целим градом. *Bellissima gondola! Soltanto 2.650!* Укључујући *O, So1e mio!*

У то време смо већ престали да се хранимо по ресторанима. Проблем како да се прехранимо не користећи скупе услуге келнера с позлаћеним гајтанима, успешно смо решили откривши један од оних чудесних аутомата којих већ у великом броју има у напредној Европи, с много натписа, дугмића и прореза за убацавање новца. Застали смо се испред натписа: *Сендвич од сира alla milanese* 100 лира!... *Овде убаци... Ту повуци... Овде удри песницом.*

Кад смо све то учинили, сендвича ни од корова. Само је засветлуцао један магични квадрат на коме је писало: *Josh 50 лира, прего. Добро дошли у сунчану Италију!*

Убацио сам само 20 лира, притиснуо дугме, повукао ручицу, ударио песницом, повукао још једном и добио сендвич умотан у целофан. Био је изврстан. Захвално сам убацио још 10 лира у аутомат. Отворио се неки поклопац и избацио цедуљу на којој је писало: *Grazie.*

*

стигао је дан одласка у Швајцарску. За сваки случај на време смо поручили моторни чамац који је требало да дође по нас сат пре поласка воза. Били смо спремни да платимо сваку цену, па и више, само да не морамо да бацамо новац оним похлепним гусарима у гондолама.

Чамац није стигао. Не знам зашто, али га једноставно није било. И то се дешава. Чак и у Италији.

Пола сата пре поласка воза растрчали смо се као суманути дуж хотелског пристаништа вичући:

– Гондола! Гондола!

Није их било. Нигде ни једне. Нестале. Као да су у земљу пропале. На свету више нема гондола.

У последњем тренутку угледасмо тик испод нас неког старца како дрема. У гондоли. Пожурисмо к њему и почесмо да га тресемо вичући:

– *Presto! Tempo!* На станицу! Брзо! Брзо!

Стари гусар подиже тешке веће и у очима му засветлуца број 5000. Скоро да смо чули и звук регистар касе.

*

Закаснили смо на воз!

Без даха смо се отетурали до вишег службеника у адмиралској одори и запитали га када полази следећи воз за Женеву.

– Женева? – размишљао је адмирал. – Женева... у пет и тридесет!

- Ха-ха – насмејох му се у брк. – Најкасније у четири!
- Пет и петнаест!
- Четири и двадесет!
- Пет! Ни минут раније!
- Четири и тридесет! Али, ето, кад сте ви у питању...

После краћег ценкања погодили смо се за четири и тридесет и пет. Дао сам адмиралу малу награду, тако да ми је за машиновођу остало само 50 лира. Напустили смо Италију празних џепова – у 6 и 23.

ЗЕМЉА БЕЗ БУВА

Одломак о европском патрицијском рају. – Илегални продор у стрељачко друштво. – Раскринкана пословична швајцарска тачност. – Очајне невоље циришких шимпанза.

– Језиво искуство: како сам Швајцарцима одиграо Виљема Тела.

Путник који у Милану уђе у воз који иде ка северу, запазиће после неколико сати вожње чудновату промену: вагони одједном више не тандрчу, путници се грозничаво дотерују, скупљају папириће с пода, па чак и прозори, као неким чудом, постају прозирни.

Онда воз пролази једним од оних неминовних, бескрајно дугих тунела. Кад изађе из њега, ето нас у Швајцарској.

Путници се сад понашају друкчије. Рекло би се да сада сви припадају горњем слоју од десет хиљада. Толико је та Швајцарска изнад осталих. Мајка је била бароница, отац велики француски фабрикант, сви су рођаци милионери осим једне једине црне овце, стрица у Италији, кога у разговору отмено прећуткују.

Швајцарска је сан малограђана. И велеграђана. И социјалиста. И револуционара и конзервативаца и нихилиста. Швајцарска је, укратко, појам свих људских чежњи. „Швајцарска” значи исто што и „мир”. Куд год бациш поглед, свуда мир, ред, дисциплина, хигијена, марљивост и морал.

Зар то није ужасно?

У Италији се човеку чини да куће постоје само зато да би испуниле простор између цркава. У Швајцарској, међутим, банке испуњавају простор између продавница сатова. Понекад је и обрнуто. У сваком случају, први утисак који човек стекне у Швајцарској јесте да је сваки становник или трговац сатовима или банкар. Касније, наравно, увиди да све није тако

једноставно: наине, постоје банкари који поседују продавнице сатова и трговци сатовима који су истовремено и акционари банака.

Према странцима је Швајцарска достојанствена и врло уздржана. У друштво можете да уђете једино женидбом или као подстанар. Прва лична документа досељеник добија често тек пошто је двадесет година привређивао у овој земљи: привремену личну карту привременог становника Швајцарске, уочи одласка из земље.

Наравно, највише тешкоћа и овде имају са Јеврејима. За време Другог светског рата мала Швајцарска је начинила грешку која се не би омакла ни некој човекољубивој светској сили: масовно је прихватала прогоњене Јевреје. Каснија је то морала да искија. Кад се буре стишала, многи од тих Јевреја нису се, као што се очекивало, распршили на све четири стране света, већ су остали у земљи и постали успешни банкари и трговци сатовима. То је изазвало велико неповерење власти која им најмање једном недељно шаље циркуларна писма у којима у најлепшем светлу описују лепоте и економске погодности других земаља, да би им на крају упутили директно питање:

Када најзад мислите да напустите земљу?

Странац на то одговара, како ће остати само још неколико година, и да ће у блиској будућности потражити неку другу постојбину. Та игра ће потрајати, у најбољем хладноратовском стилу, неких петнаестак година, све док странцу коначно не досади па гласно и јасно изјави властима како ни не помишља да оде из земље у којој се добро осећа и где му посао цвета. После тога остављају га на миру. Сваких пет година продужавају му привремену дозволу боравка која, додуше, сваки пут постаје мало мање привремена, али само ако дотични странац докаже да се више не служи матерњим језиком већ говори једино алпски јидиш, што ће рећи швајцарски немачки, да зна добро да игра балоте, да поседује рачун у банци, по могућству чак и банку, и да у свом стрељачком друштву може малокалибарском пушком на сто метара да освоји седамдесет и пет од сто могућих кругова.

То са стрељачким друштвом је врло озбиљна ствар. Сваки Швајцарац, наиме, пати од комплекса ниже вредности, јер је последња забележена војна операција у историји ове земље била она у којој је Виљем Тел стрелом погодио јабуку на глави свог сина. Упркос томе – или можда управо због тога – Швајцарци се сматрају војничким народом и, мора се признати, већ се три стотине година неуморно спремају за Велики домовински рат. Неколико пута су већ били близу циља – али би се увек нешто испречило па би се све изјаловило. Једноставно, људи немају среће.

*

Љубазност. Делотворност. Тачност.

Швајцарац очекује од вас тачност јер је и сам тачан попут казаљки на сату. Јавна места једноставно врве од сатова свих врста; чак и у пекарама можете да нађете најмање два. Стога није чудо што је посетиоцу који, попут мене, долази из Азије или Африке, често потребан натчовечански напор како би стекао поверење које му указује Швајцарац.

У уторак је требало, на пример, да се састанем са интендантом позоришта тачно у 22,15, после представе. Дошао сам у хотел око шест, и пошто сам имао још доста времена, одлучио сам да мало прилегнем. За сваки случај позвао сам рецепцију и замолио да ме пробуде у 21,45, јер нипошто нисам хтео да закасим на тај састанак.

– У реду, господине – одговорише с рецепције и ја чврсто утонух у сан, са пријатним сазнањем како изнад мене бди легендарна швајцарска поузданост. Сањао сам да сам оригинална швајцарска пудлица и да живим у изобиљу, раскоши. Пробудила ме је гласна звоњава телефона. Одморан и опуштен скочио сам из кревета и подигао слушалицу.

– Danke schon – рекох. – Да ли је већ 21,45?

– *'tschuldigung*, још није – одговори ми глас са рецепције. – Сада је 19,20. Хтео сам само да проверим вашу поруџбину. Ви желите да вас пробудим у 21,45, зар не?

– Да – рекох.

Бројао сам овчице и већ код тридесете поново заспао. Овог пута нисам сањао. Обузела ме је нека тешка обамрлост и требало ми је дуго времена да се приберем када је телефон поново зазвонио.

– *Danke* – промуцао сам сањиво. – Ево, већ устајем.

– Само ви мирно спавајте, господине – јавио се познати глас с рецепције. – Тек је 20 сати, али за пола сата ми долази смена и, пре него што предам дужност, хтео бих да будем сигуран да сам добро схватио вашу норуџбину. Ви, дакле, желите буђење у 21,45?

– Тако је – једва изговорих.

Пошто сам избројао шестоту овцу, још увек сам лежао будан. Затим сам прешао на козе и заједно с њима прескакао ограду. Најзад сам, исцрпљен, заспао. Не знам колико сам дуго спавао, кад ми се рески звук телефона заби право у мозак.

– У реду – прошапутао сам – хвала.

Погледао сам на сат: 20,30.

– Овде ноћни портир, *'ttschuldigung* – прозбори нови глас. – Управо сам примио листу буђења. Ви сте тражили буђење у 21,45, зар не?

– Тако је.

Овог пута сам сео на кревет и тупог погледа дуго зурio у празно. Чим бих задремао трзао сам се јер ми се чинило да звони телефон. У 21,35 више нисам могао да издржим – позвао сам рецепцију и упитао да ли је све у реду. Портир ми одговори:

– Добро је што сте назвали, господине. Управо сам хтео да проверим да ли остајете при својој поруџбини да вас пробудимо у 21,45.

– Све по старом – одговорих и остадох да стојим поред телефона. Он зазвони тачно у 21,45 и ја одахнух с олакшањем.

Не сећам се шта се даље дешавало. Знам само да сам се следећег јутра пробудио на поду поред сточића за телефон чврсто држећи телефонску слушалицу под мишком. Позоришни интендант, с којим је синоћ требало да се састанем, беснео је кад сам га позвао, али ми је ипак заказао нови састанак те вечери тачно у 22,15, после представе.

Овог пута сам назвао поуздану телефонску службу за буђење у Тел Авиву и замолио да ме пробуде у Цириху ни пре ни касније већ тачно у 21,45 по средњоевропском времену. Заиста, нису ме звали пре 21,45. Додуше, нису ме звали ни тачно у 21,45. Ни касније. Нити било када.

*

Швајцарска је тројезична земља. Ако изузмемо Реторомане који говоре властитим језиком, али се у хотелима странцу обраћају искључиво на енглеском.

Швајцарску насељавају: немачки Швајцарци, француски Швајцарци и италијански Швајцарци. Немци говоре француски и италијански, Французи француски, а Италијани о својим правима. Немачки Швајцарци презиру француске Швајцарце, француски Швајцарци презиру немачке Швајцарце, једни и други презиру италијанске Швајцарце а сви заједно презиру странце.

Пре него што смо у Цириху кренули у прву шетњу, попричао сам мало с хотелским портиром:

– Чуо сам да Швајцарци не закључавају своје бицикле – одвалио сам – већ их тек тако остављају на улици.

– Наравно, господине.

– Па зар се не догађа да их неко украде?

– Наравно да се догађа, и те како! Али свако ко не пази на свој бицикл ништа друго и не заслужује. Нарочито сада, када се толико странаца мува по граду...

Свака пета особа у Швајцарској је странац. Ја сам био милион и пети, а моја жена милион и десета.

*

Па ипак, постоје и швајцарски емигранти. Чак и у Израелу има неколико правих, рођених Швајцараца. Како је дошло до тога? Не бих желео да уопштавам, али ми се чини да је разлог доста једноставан: чистоћа.

На пример, једног дана смо пошли у познати циришки зоолошки врт и зауставили се пред кавезом с мајмунима. Посматрали смо

мајмуницу како, по свом омиљеном обичају, прстима бишти свог потомка. Сирота мајка шимпанза чепркала је читавих пола сата, чачкала и претраживала његово крзно, узалуд тражећи неку буву или ваш. Обесхрабрена, најзад је одустала и снужено се завукла у један угао.

– Више не знамо шта да радимо – жалио се чувар. – Чак смо и увозили буве, али би се оне сваки пут разбежале јер не подносе швајцарску хигијену. Немам појма како ће све то да се заврши.

Нисам знао шта да му саветујем. Успео сам само да му кажем како се ускоро враћам у Израел, земљу која обилује инсектима свих врста, величина и боја.

Чувару су на растанку потекле сузе.

*

Захваљујући мом боравку Швајцарци су, први пут после неколико векова, доживели грађански рат из прве руке. Почело је, као и обично, заузимањем радио-станице а завршило се мојим протеривањем из циришког кантона.

На крају интервјуа у Радио Цириху новинар ме је упитао, да ли видим неку сличност између наше две земље. Одговорио сам му да сличности несумњиво постоје, нарочито што се тиче наших суседа. Тиме смо привели крају наш живахни разговор и требало је још само да се пристојно опростимо.

– У нашој емисији је уобичајено – објасни ми новинар – да гост изабере неку песму по свом укусу, коју затим емитујемо слушаоцима. Стога вас молим, кажите...

Ово нисам очекивао. Био сам изненађен. Осим тога, нисам неки велики љубитељ популарних шлагера; ја сам више породични човек. Али како интервју нисмо могли да окончамо породичним причама, морао сам да изаберам неку грамофонску плочу. Прво ми је пала на памет *Хава Нагила*, она толико позната псеудоизраелска народна или израелска псеудонародна песма, како вам драго, али сам истог тренутка одустао од тог предлога верујући да су и Швајцарци исто тако алергични на њу као и ми. Стога сам одлучио да мало подиђем својим

домаћинима, па сам јасно и гласно изјавио како просто лудујем за познатим швајцарским јодловањем.

Новинар ме погледа помало изненађено, а затим ме, слегнувши раменима, ћутке испрати до врата. Излазећи из студија зачуо сам алпског певача како из звучника радосно узвикује – холарио-о-о!

Да будем искрен, био сам све пре него луд за јодловањем; оно ме је у ствари подсећало на дечачке године кад сам мутирао и због тога умирао од стида.

Али према домаћинима треба бити пристојан.

*

На улазу у хотел дочека ме неки човек у мени непознатој, али очигледно швајцарској ношњи. Најпре ми се обрати по имену а затим упита:

– Шта смо вам, у ствари, скривили, господине?

– Извините, не схватам.

– Нисте смели да нам задате тако ниски ударац – настави униформисани грађанин, сав зајапурен у лицу. – Жена ми је рекла да дођем овамо и да вам кажем како вам швајцарски народ никада неће опростити ту заиста тешку увреду.

Док је говорио очи су му пламтеле од уздржаног гнева, затим се нагло окренуо и отишао. Замишљено сам кренуо у своју собу. Већ помало остарели лифтбој упита ме између трећег и четвртог спрата:

– Јесте ли ви онај што је поручио јодловање?

– Јесам – одговорих. – Што?

Старчић не одговори већ само трзну ушима.

Тек што сам стигао у собу, позвао сам свог циришког пријатеља.

– Чуј, Оскаре – рекох му – на радију су ме питали коју музику највише волим. Рекао сам: јодловање.

С друге стране жице завлада злослутна тишина која потраја читав минут, можда и више.

– Остани у хотелу – јави се најзад мој друг. – Стижем за пет минута.

Одмах после тога зазвонио је телефон. Неко је питао да ли сам то ја, и пошто сам потврдио, гласно је пљунуо у слушалицу.

Оскар је стигао блед као смрт и одмах закључао врата за собом.

– Жени нисам ништа рекао – прошапутао је. – Побогу, како је то могло да се деси?

– Појма немам – одговорих. – Тренутак слабости. Али зашто? У чему је ствар?

– Слушај ме – рече Оскар. – То је најгоре што је могло да ти падне на памет. Повредио си њихова најдубља осећања.

На основу његове невезане приче најзад сам схватио да Швајцарци, које је природа тако богато наградила најбољим банкама, најбољим сатовима и најбољим чоколадама, пате од неизлечивог комплекса мање вредности због свог карактеристичног начина певање – јодловања које их прати попут море, мада они од њега беже као од куге. По њиховом схватању то је будаласта, инфантилна музика која вређа њихово достојанство и национални понос. По њима, право људско певање не може да буде неко јујукање *горе доле, горе доле* и тако у недоглед.

– Нису те још избацили из хотела? – упита Оскар.

– Не још.

– Имамо довољно простран подрум – размишљао је Оскар. – Надам се да ће се за неколико недеља бура стишати.

Рекавши то изјуре из собе. Пришао сам прозору и погледао напоље. Пред хотелским улазом се окупило мноштво људи и зурило у моје прозоре. Сакрио сам се иза завесе. Ако ме нападну, пуцаћу. Неће ме ухватити тек тако, без борбе.

Телефонска веза још није била прекинута па сам позвао радиостаницу и затражио новинара који је разговарао са мном.

– Опколили су ми хотел – рекох му. – Зашто ме нисте упозорили на време?

– Код нас влада демократија – одговори човек леденим гласом.

– Ако неко жели по сваку цену да нас ошамари, нека изволи. Могли сте, на пример, да изаберете неку од ваших предивних народних песама као што је *Хава Нагила*, али не, ви сте, господине, на сваки начин хтели да нас увредите.

– Ма како да вас увредим? Хало! Хало!

Већ је залупио слушалицу. Поново сам пришао прозору и провирио иза завесе. Гомила се повећала, а сада јој се придружио и одређен број полицајаца, војника на одсуству и државних службеника. Можда су се распоредили око хотела како не бих могао да им умакнем, па чекају да ме истерају глађу. Позвао сам хотелски сервис и поручио храну за два дана. Био им је потребан читав сат док нису закуцали на врата. Уклонио сам барикаду од ормара, фотеља и кауча и одшкринуо врата.

На вратима је, са послужавником у руци, стајао главом и брадом директор хотела.

– Особље је одбило да вас послужује, господине – кратко ми објасни и додаде: – Зашто сте то урадили?

– Ја? Зашто? Потпуно природно – одговорих му. – Једноставно волим да јодлујем. Холарио-о-о!

Изненађен сам застао и ослушкивао одјеке свог властитог јодловања. Кунем се да ми није било на крај памети да то учиним. Побегло ми је из грла потпуно спонтано, против моје воље. Изненадило ме је како ми је глас звучао исконски чисто, мада је био мало речитативно обојен.

Директор је широм разрогачио очи, затим се брзо окренуо и побегао бесно фркћући.

Нисам смео да дирнем храну. Можда је отрована? У најгорем случају ухватићу на крову неколико голубова и испећи их на радијатору. Тако ћу, ако не затворе воду, заиста дуго времена моћи да издржим опсаду. Пре или касније наћи ће се неки излаз; интервенисаће амбасада а могао бих и да се подвргнем пластичној операцији и тако им неприметно умакнем испред носа.

Предвече сам мало одшкринуо прозор, али сам истог тренутка устукнуо од страха да маса, која је већ испунила трг и споредне улице, не почне да баца камење. Изгледало је да још нико, од времена Виљема Тела и његове јабуке, није у тој мери ујединио швајцарски народ.

Пристизали су и телеграми као:

АРАПИ СУ У ПРАВУ, ВИ СТЕ НЕЗАХВАЛНА КОПИЛАД.

или:

СВИЊЕ, ВАЉАЈТЕ СЕ У ВЛАСТИТОМ БРЛОГУ.

Одбио сам два позива на двобој. Телефон је непрестано звонио.

– Од данас више не говорим *јудиш* – саопштио ми је неки адвокат из Базела. – Свршено је с тим!

– Шта сте хтели да постигнете том вашом наказном иронијом? – јадиковао је неко други. – Зашто, побогу, чему све то?

– Намеравам – одговорих – да традиционалном јодловању вратим углед који он у народу заслужује. Холарио-о-о!

И овог пута је до тога дошло потпуно спонтано: то јодловање ми се отело из грла попут покуљалог израза, Адамова јабучица котрљала се горе-доле као добро подмазани точкић. Обузела ме је вртоглавица, неко осећање духовног ослобођења, нешто што никада раније нисам осетио. По свој прилици таква су усхићења у стара времена доживљавали осуђеници на смрт док су весело јодлујући крвницима пружали своје вратове.

Широм сам отворио прозор. Доле на тргу заталасана руља носила је транспаренте и извикивала пароле тражећи моју главу. Раширио сам руке и у гомили за тренутак завлада тајац. Звонко сам запевао колико ме грло носило:

– Холарио-ларио-ларио, холарио-ро!

Полиција је на једвите јаде успевала да задржи масу да не провали у хотел и да га не запали. Током ноћи су ме у запечаћеном вагону, преобученог у сеоску учитељицу, прокријумчарили из Швајцарске.

После извесног времена стигло је писмо од Оскара – не морам да спомињем да је било непотписано – у којем ми је пријатељ јављао да су се духови мало смирили. Чули су се чак и неки разумни гласови који су тражили да ми се поново одобри улазак у Швајцарску. Ма колико ме та вест обрадовала, на жалост више никада тамо нећу моћи да отпутујем, јер само кад помислим на Швајцарску не могу да одолим а да из свег гласа не почнем да јодлујем. Ту нема помоћи, то је јаче од мене – холарио-ларио...

Ево, опет ме је спопало.

ГАРДАРОБЕЧЛИЈКА

Аустрија, плавкасто-бели четврткаратни драгуљ средње Европе са два значајна обележја: цичом зимом која вам се увлачи чак и под капут, и љубазним бечким старим госпођама које вам тај капут немилосрдно скидају.

Зима у Бечу није мачији кашаљ. Ако изађете без капута, пружа вам се изврсна прилика да се неколико дана храните аспиринама. Ипак, чим изађете у било који јавни локал, однекуд бане седокоса аустријска бакица и каже: *Garderobe*.

А то и странац разуме. Она вам отме огртач и одвуче га у свој брлог, а ви ћете га поново угледати тек кад будете излазили, и то кад дате откупнину. Она сама не тражи новац; само вам врати капут и каже: *Danke schön...*

Једном сам у једном великом бечком позоришту упитао надлежну старицу колико треба да платим.

– Као и обично – одговорила је.

– А колико је то?

– Колико дате, *danke schön*.

У ствари, њој није до наплате; она то не чини за новац, већ из убеђења. Она је инвентар аустријског главног града, она је једна од бечких знаменитосги. Њихова је прстодушна оданост задатку који извршавају пословична.

Ни мува не може да прође кроз било који ресторан у граду а да не остави капут. Једном сам, колико се сећам, имао намеру да кажем пар речи неком познанику који је седео у чувеном ресторану *Сахер*. С том одлуком сам само пројурио поред вештице, али се она, пре него што сам стигао до краја предворја, већ испречила испред мене.

– *Garderobe!*

– Само тренутак, госпођо – добаких јој и продужих ка вратима ресторана. – Само једну реч, *bitte*.

Она ми препречи пут. Скочио сам у страну у намери да је заобиђем, али се она обруши на мене и зграби ме за капут. Успео сам да се ослободим и да је вешто предриблам. Тако сам водио све док ме није стигла и ухватила ме обема рукама за колена. Био је то кратак али жесток окршај. Нећете ми веровати какве снажне, мишићаве руке имају те жене. Она ми заплени капут, с неколико вештих лаких удараца очисти с мене све трагове борбе, а капут пажљиво окачи на вешалицу. Пошто је ставила број, даде ми купон с истим бројем. Стрпао сам га у џеп, ушао у ресторан и довикнуо Фридриху: „Осам сати!”, окренуо се, извадио купон из џепа и дао га старици. Она затим скиде капут с вешалице, одстрани неколико невидљивих кончића, скиде број и рече: *Danke schön*.

Видео сам својим очима како је једном стари и цењени аустријски песник, скупивши сву храброст, одбио да преда свој капут. Чврсто га је закопчао и привио уз старо погурено тело, попут чиновника у Гогољевој „Кабаници”.

– Не дам! – бесно је процедио чврсто стиснувши бескрвне усне.
– Болестан сам. Имам грозницу. Нећу и не дам!

Већ добрано презрела „девојка из гардеробе” читав је сат немо стајала уз њега, не скидајући ни за тренутак поглед с предмета своје пожуде. На крају је чувени песник попустио и кротко јој предао свој капут. Ваздух је одисао насиљем.

– Зашто? – запитао сам једном директора мог хотела. – Зашто сваком скидају капут? Зашто човек сме да уђе са псом али не и у капућу?

– Забрањено је уношење капута – одговори ми човек немирно колутајући очима. – Столице су за госте а не за капуте.

– Да ли то важи и кад је ресторан упола празан, као на пример сада?

– Да, и тада! Осим тога, не желимо да се капућу гужвају.

– Могу да се изгужвају и у гардероби.

– Можда, али то не можемо да спречимо. Можемо само да спречимо да се не изгужвају у локалу.

И тако тих бечких бакица има свуда и на сваком месту.

До краја живота остаће ми у сећању доживљај у једном отменом бечком биоскопу. За време приказивања филма

одједном сам испод себе осетио неки трзај. Старица је испод седишта допузала до мог капута и у мраку задихано изустила:

– *Garderobe*.

Прича се да је једном неки латинскоамерички туриста, који је због те непрестане бечке гњаваже с капутом већ помало скренуо памећу, го голцат навукао бунду и кренуо у ресторан. Кад га је стара госпођа скинула, остао је насред препуног фоајеа као од мајке рођен. Стара госпођа је спокојно, и не трепнувши, окачила капут на вешалицу и дала му број. Још га је упитала где да му га стави.

Једне сам ноћи, на пример, у налету мени не баш својствене лакоумности, у хотелу у центру града пројурio поред безубе старице, успео да ускочим у лифт, па право на шеснаести спрат.

– *Garderobe* – прошапутала је старица стојећи право попут шипке тик уз врата лифта на шеснаестом спрату. Ја сам, да будем искрен, био сав задихан а она је само мирно жмиркала очима. Пажљиво је сложила капут преко мишићаве руке и отрчала доле у своју гајбу.

Изузетна је то раса.

Дан пре мог одласка из хабсбуршке престонице, усред ноћи ме је пробудио нагли тресак. Врата моје хотелске собе развалише се испадајући из шарки. Старица провали у собу, упути се право према ормару и узме мој капут заједно са вешалицом.

– Господине! – просикта. – *Garderobe*...

Наравно, био је то само бесмислени сан. Изјутра су ми у гардероби у приземљу вратили капут, неоштећен. На њему је још био закачен број.

ТУРИСТА À LA CARTE

Туриста као отелотворење апсолутне нуле. – Лакомислено се одричемо туристичког имунитета и доживљавамо гастрономску катастрофу. – Кратак сусрет лицем у лице с проститутком. – Лепотица и звер.

Тек што воз пређе француску границу, путник се осећа као астронаут који је напустио Земљино гравитационо поље; готово више и не постоји. Телесно, наравно, још постоји: дише, једе, чак се и креће – али то као да нико не примећује. Нико га не шљиви, он је ваздух, он је само обични турист.

У јеку туристичке сезоне само се у Париз сјати и до милион страних туриста. Стога није ни чудо што су се Французи већ навикли на то шаролико, вишејезичко мноштво, па и не трзају на туристу. Осим тога, туристу очекује и разочарање кад схвати да га је професор француског добро преварио: француским који је научио у школи, може, у најбољем случају да се споразумева с Италијаном али нипошто с Французом.

Наиме, Французима је национална мана да говоре пребрзо. Њима то, наравно, не смета приликом споразумевања, јер се при говору обилато служе и рукама, али је за странце то велика недаћа. Кад сам у једној париској бакалници хтео да платим рачун, продавац ми рече:

– *Сенксансенкансенк.*

Покушао сам на неки начин да му ставим до знања како би било племенито да ми то понови спорије, на шта ми је он двоструко брже одговорио:

– *Сенксансекансенксансекансенк!*

– *Спорије!* – преклињао сам га. – *Спорије!*

Трговац се намрштио, скупио обрве и дубоко уздахнуо, затим је зграбио оловку и на парчету хартије написао 555 – исто тако великом брзином.

*

Просечан Француз не воли странца јер се осећа превареним од целог света (Сунца и Месеца, уз то). Он воли Француску и сијамске мачке, диви се Наполеону и Де Голу, али зато мрзи владу, рат, туризам, кишу, Французе и самог себе. По мени, разлог том нерасположењу је што су степенице у метроу превисоке, али можда и то што је те године кад сам био у Француској, на трци *Tour de France* победио Белгијанац. Мада Енглеze бије глас да се држе *на дистанци*, мајстори те уметности ипак су Французи, јер кад Енглеz пређе канал и први пут руча у француском ресторану, више није онај исти; расплину се све илузије о британској супериорнооти над народима европског континента, испаре у миомирису *соса au poivre* којим је преливен *poulet farci Henry IV à la mode de la reine de Navarre sur un lit de riz préparè par le chef*. Тако ми Израелци, мада од 1948. више нисмо под британском управом, не можемо да одолимо чарима француске кухиње. Мени још и дан-данас од чежње засузе очи кад се само сетим *soupe à l'oignon*, француске супе од лука, да и не говорим како још уздишем за дугим моткама хлеба које, док их носите улицом, морате спреда и страга да означите црвеном заставицом.

Ипак морамо да будемо фер и да признамо да су и Италијани изврсни кувари, али док они своју куварску вештину доказују највише у туристичким ресторанима, Французи и сами уживају у јелу. У то можете да се уверите у свакој француској гостионици.

То нас је и довело до тога да смо једне сунчане недеље скоро умрли од глади.

*

Дубоко у Булоњској шуми, на раскрсници два тешко приступачна путељка, постоји мали неугледни ресторан у који углавном залазе домаћи гости. Те недеље је све врвело од њих, и на улазу је стајао ред јешних Француза који су чекали да се ослободи неко место. Између густо поређаних столова хитала су

амо-тамо, у зноју лица свог, двојица келнера савијена под теретом посла, и тако изнова потврђивали старо правило да у француским ресторанима има или превише или премало конобара, али никада онолико колико је потребно. Атмосфера је била тако аутентична и толико ме обузела својим истинским чаром, да сам с детињастом лакомисленошћу заборавио све савете сове Липшиц и сео за сто који је као неким чудом стајао празан усред локала. Нехајно сам се спустио на слободну столицу (била је само једна), опустео напетост удове и задовољно установио да сам за релативно кратко време успео у потпуности да се саживим са француским начином живота. Узео сам јеловник, прелетео га искусним погледом и определио се за *entrecôte*.

– *Garçon!* – повиках на свом иајбољем француском. – *Un entrecôte*⁽²⁾!

Келнер прође поред мене с изразом аристократске неприступачности на лицу и са седам попут торња наслаганих тањира на рукама, а да ме није ни погледао. Причекао сам да у повратку опет прође поред мог стола:

– *Garçon! Un entrecôte!*

Овај пут се аристократа удостојио да ме барем успут погледа, али је то било све. Скинуо сам га с листе познаника. Ионако ми је његов колега, онај с бујним брковима, био ближи.

– *Garçon! Un entrecôte!*

Конобар коме сам се обратио – а тај је осим бркова носио још већи број тањира од свог претходника – нестало је без речи у гомили. Сад сам се већ помало узнемирио и упитао се да нисам упао баш у сам „шпиц“. Око мене је већи део париског становништва са уживањем и гласно решавао проблем недељне исхране. Зар да то једино мени не буде допуштено?

Чим сам опазио да се приближава аристократа, скочио сам и препречио му пут.

– *Garçon! Un entrecôte!*

Једноставно ме прегазио. Прешао је преко мене као да ме не види. Постао сам невидљив.

„Липшиц“, прође ми кроз главу док сам с муком устајао с пода. Зар ми није Липшиц још у Израелу говорио да туриста за њих

није човек? Очигледно то треба дословце схватити. Можда сам већ мртав а да то и не знам?...

Желудац ми је крчао од глади и то ме врати у стварност.

Кад је брка поново прошао поред мог стола, зграбио сам га за реп фрака:

– *Garçon! Un entrecôte!*

– Одмах – одговорио је, очајнички покушавајући да се извуче из мог двоструког нелсона. Нисам га пуштао. Запитао сам га оно о чему сам већ дуго размишљао:

– Зашто ми не дате да једем?

– То није мој сто! – Обавештење је пропратио са неколико снажних удараца ногом у моју цеваницу.

Пустио сам га. Ако то није његов сто, онда немам права да га задржавам.

Окренух се с новим жаром аристократи, покушавајући да привучем његову пажњу гласно пљескајући и препречивши му пут телом. Поново је прошао кроз мене.

Тада је у мени прорадио проналазачки дух. Смислио сам замку – мада доста примитивну. Кад је следећи пут покушао да се пробије кроз уски пролаз поред мог стола, скочио сам, подметнуо му столицу иза леђа и муњевитим покретом му препречио пут спреда. Усправио сам се пред њим као обелиск. Сад више није могао да ми умакне.

– *Garçon! Un entrecôte!*

Покушао је да се стратешки повуче, али је установио да му је моја барикада препречила одступницу.

– *Monsieur*⁽³⁾! – рече и одмери ме убилачким погледом. – То није мој сто.

Схватио сам. Коначно сам схватио. То је, дакле, разлог зашто је мој сто тако чудесно слободан. То је ничији сто на граничном подручју између две велесиле, напуштена предстража на ивици пустиње у којој ноћу завијају шакали и где у најбољем случају повремено искрсне неки атомски физичар. Нагонски сам погледао под сто не би ли можда угледао костуре. И опет сам се сетио сове Липшица. Ја сам туриста. Ја сам прогнаник. Шта ће бити са мном? Исконски снажно ме обузела она психолозима тако позната људска потреба да некоме припадам.

– Твој сам, твој душом и телом – шаптао сам у ухо аристократи који је случајно застао поред мене да се издува. – Припадам теби, крочим под твојом заставом, ја...

– Оставите ме на миру или ћу позвати полицију – сиктао је аристократа и нестао.

Почео сам да плачем. Ништа није теже од усамљености.

– Ефраиме, – рекох самом себи – мораш нешто да предузмеш. Мораш да постигнеш да те конобар призна *de facto*, иначе ћеш да престанеш да постојиш.

Последњом снагом сам скочио на ноге и махнуо брки, који је промицао са поруцбином пилетине опојног мириса.

– *Garçon! L'addition!*^[4]

Брка ми добаци поглед који је говорио да му није ни на крај памети да се ухвати на тако отрцани трик, па настави даље.

– Кад бих сад – помислио је мали фашиста у мени док сам с мржњом пратио погледом брку – кад бих сад имао у џепу пластичну бомбу, завршио бих с њим.

Тог тренутка наступио је непредвиђени обрт: на кухињским вратима подбочио се неки здепасти ћелави човек, и погледом војсковође самоуверено прешао преко бојишта. Газда!

Јурнух према њему и горко се пожалих на начин на који његови конобари поступају са мном.

– То је врло вероватно – одврати он равнодушно.

– Али шта да учиним?

Газда слегну раменима.

– У преговорима сам с још једним, трећим конобаром. Требало би да дође крајем недеље... Можда би он...

– Али шта да радим до тада?

– Хм. Да ли можда познајете неког од гостију ко би могао да наручи и за вас?

– Да ли познајем? Ја? Овде, усред прашуме? – затресао сам главом.

Шеф учини то исто и повуче се у кухињу, док сам ја – млако и неодлучно као типични припадник буржоазије која пропада – опет заузео свој безнадежни положај на ничијој земљи.

Глад ме је терала у очај. Морам, дакле, да пређем границу, по било коју цену.

Ситним, пажљиво прорачунатим трзајима, и даље седећи, почех неприметно да померам сто с ничије земље. Миц по миц, полако али незадрживо пробијао сам се према бркиној територији, користећи сваки успутни заклон.

– Још мало, – бодрио сам самог себе – још мало и опет ћу бити међу људима... спас је близу...

Ништа од свега. Ухватила ме гранична полиција и сада ме без сумње очекује судбина као и сваког другог страног уљеза.

– Одмах да сте вратили сто на место! – нареди ми брка.

Оно што ме тог тренутка обузело, не може се објаснити разумом. Тако нешто је дубоко укорењено у праисконским нагонима. Потмуло крикнувши бацио сам се на конобара, отео му с највишег тањира половину патке и одмах напунио уста. Лудо ми је пријала. Испружио сам руку да дохватим кромпир са першуном – али дотле је конобар прибравши се од чуда, почео да узмиче.

– *Monsieur!* – муцао је. – *Monsieur!* Шта то радите!

– Једем – одговорих спремно. – Чуди вас, је ли?

Све очи су биле уперене у мене. Цели ресторан је без даха пратио овај заиста мало необичан приказ.

На жалост, аристократа је похитао брки у помоћ, па се чак и газда удостојио да им се придружи.

Удруженим снагама успели су да ми отму из руку остатак патке. Онда су ме, праћени поклицима гледалаца, подигли увис и изнели до врата. Успут сам одлучио да им ускратим напојницу.

– Гладан сам! – урлао сам. – Гладан! Хоћу да једем!

– Чекајте док не будете услужени – рече брка.

– Овде вас нико не шљиви! – дода аристократа.

Од те двојице није могло ништа да се очекује. Рекао сам газди:

– Слушајте – преклињао сам га. – Примите ме као конобара.

Било је прекасно. У широком луку полетео сам кроз врата. Пошто сам потрбушке атерирао, скочих на ноге и осврнух се око себе.

Газда је још био ту и гледао ме скоро сажалјиво.

– *Monsieur!*, пођите у било који ресторан на Шанзелизеу. То је право место за туристе...

Прихватио сам његов савет и отишао тамо где спадам. Иза одбрамбеног зида туристичког ресторана на Шанзелизеу утолио сам своју глад у гала вечери. Тројица класичних келнера играли су око мене класични келнерски балет. Чак су ме научили како да дугачком виљушком извучем пужа из кућице. Моји прсти и језик спремно су пратили упутства али срцем сам био далеко... За десерт сам добио *Crepe de mossa parfait flambè à l'eau de Colgne*, а уз рачун мали срчани удар.

*

Био сам очајан. Французи нису хтели да ме прихвате осим као туристу, а за туристу нисам имао довољно пара. Стога ако очекујете како ћу овде да вам причам о „*belles Parisiennes*”, разочараћу вас исто онако као што сам и сам био разочаран. Једном ми је само, док сам пролазио Булеваром Сен Мишел, пришла једна већ постарија дама и ненаметљиво ме упитала:

– Добро вече, *monsieur*, куда сте кренули?

Охрабрен њеним озбиљним изгледом, одговорио сам јој:

– На састанак с Нахумом Готлибом.

Рекао сам сушту истину, као и увек. Заиста сам имао састанак с Нахумом Готлибом. Размишљао сам да ли да је позовем да пође са мном, али она више није показивала било какво интересовање и отишла је својим путем.

Нахума сам познавао још из Израела. Обичан, просечан човек, честит и доброћудан, оно што бисмо рекли „згодан даса”. Већ је шест година у Паризу представник наше националне бродске компаније и за тих шест година колико живи у *Граду жеља*, успео је да се ожени правом правцатом Францускињом, лепушкастом мршуљом крупних очију која набада високим, танким штиклама са шармом и отменошћу својственом Парижанкама, у чему им у свету нема равних. Зове се Клер.

Срели смо се испред Нахумове канцеларије и наставили полако пешке дуж Булевара Ваграм. На небу су се ниско спустили тамни облаци и наједном је захладнело. Сели смо у оближњу кафану.

Упитао сам Нахума како је Клер, али се он само покуњио, скупио и стресао као да га је прошла језа. Поновио сам питање. Лагано је подигао главу, погледао ме попут рањене животиње и прошапутао:

– Она... са мнош... не говори...

Мало-помало развезао му се језик и он ми је испричао своју париску трагедију на вечиту тему безразложне љубоморе. Ова тужна прича могла би својим насловом да одговара познатом Коктоовом филму „Лепотица и звер”.

*

– Ти си први пред ким могу слободно да говорим о свом несрећном породичном животу – отпоче Нахум – и то само због тога што ускоро одлазиш. Сасвим сам ван себе и не знам шта да радим. Не могу да живим без Клер, она је моја животна потреба попут ваздуха који удишем. Знаш шта ћеш сада да кажеш: наравно, у праву си. Ако је неко толико луд за својом женом, онда мора и да припази на њу. А то сам управо и учинио. Знаш да сам погрешио, знаш да то нисам смео да урадим, али, ето, урадио сам то из пуне љубави према њој. Па ипак, она не жели да ми опрости...

Нахум је био на ивици плача.

– Нахуме, кажи ми најзад, побогу, шта се десило – упитао сам га саосећајно. – Испричај ми све од почетка. Обећавам ти да то нећу објавити у свом путопису...

– Тешко ми је да говорим о томе. У ствари, све је тако бесмислено. Пре неколико месеци примио сам анонимно писмо у којем ме „искрени пријатељ” упозорава како ме моја жена vara с фризером из комшилука. И сам знаш како то онда иде даље. Прво не верујеш, одбацујеш и сваку помисао на такву гадост, али временом ипак нешто почне да те копка. То ти је попут црва... треба га само усадити, он сам даље рије...

– Тако ти је то у животу, Нахуме, више верујеш оговарању него властитим очима.

– Баш тако. Мало-помало и почео сам да сумњам у своју жену. На крају сам одлучио да је „ставим на пробу”. О, какав сам

глупан био!

– Шта си урадио?

– Био сам уверен како сам страшно лукав. Рекао сам Клер како морам на тродневно службено путовање у Марсеј. Нежно сам се, као и увек, опростио од ње и изашао с кофером. Боже, како сам био детињаст! Отишао сам у бископ а затим се, око поноћи, вратио кући и нечујно откључао врата. Не знам шта ме је спопало те сам се тихо, на врховима прстију, ушуњао у спаваћу собу и нагло упалио светло...

– И затекао жену како мирно спава у кревету.

– Баш тако. Мирно је лежала и спавала. Све је, као и обично, било на свом месту. Једино је на ноћном ормарчићу стајала чаша до пола испуњена соком од поморанџе и у њој две сламке. Очигледно су обоје пили из исте чаше...

– Ко то „обоје“?

– Клер и фризер. И он је, наиме, мирно спавао у мом кревету, при том и у мојој пиџами...

– Како?... Не разумем?...

– Да ти право кажем и ја сам у први мах био мало затечен. Готово истовремено пробудили су се и они и жмиркали према светлу. Клер се напола усправила и одмерила ме од главе до пете с нескривеним презиром. „Аха!“ – повикала је док јој је глас био испуњен мржњом. „Дакле тако, ти ме шпијунираш! Причаш ми приче из *1001 ноћи* о бродовима и Марсеју, изиграваш узорног мужа, а кад оно, кујеш паклене планове против мене! Нека, Нахуме, само се ти забављај, настави ако волиш да правиш будалу од себе!“ Тако ме је, ето, Клер напала и то још пред страним човеком. Помислио сам да ћу од стида у земљу да пропаднем...

– Како... како се при том држао фризер?

– У ствари никако. Моја жена се окренула к њему и упитала га: „Хајде, молим те, реци ми озбиљно, Мишел, вреди ли заиста бити веран оваквом човеку?“ Фризер се налактио, затресо главом и одговорио: „Да будем искрен, баш и не вреди“. Као што видиш, и он ми је окренуо леђа, јер су све околности биле против мене. Покушао сам да смирим Клер, али је она била ван себе од беса: „То је бесрамно, Нахуме“, наставила је да ме

вређа. „Теби је довољно да начујеш неко глупо оговарање, па да одмах све поверујеш и усред ноћи њушкаш за мнош као неко куче”.

– Зар фризер није ништа предузео?

– Наравно да јесте. Устао је из кревета и рекао: „Пардон, *madame*, ја сад морам да кренем”. Навукао је моје папуче и одвукао се до купатила. Одмах затим чули смо га како подврискује испод хладног туша. Оставши сам са својом женом покушао сам да јој објасним како сам насео на своју властиту покварену машту, али ми она добаци такав поглед да сам поцрвенео од главе до пете. Можеш ли да замислиш мој положај? Веровао сам да ћу доћи кући и затећи све у најбољем реду и не сањајући шта ме тамо чека. За све је криво оно несрећно анонимно писмо због којег сам потпуно изгубио разум. Клер је, наравно, искористила ситуацију до краја: „Твоја глупост и злоба ослобађају ме свих обавеза!” – рекла је хладним гласом. „Ниједна жена није дужна да буде верна таквом крволоку!” Затим је бризнула у плач и почела тако да јеца да ми се срце цепало. Али ја за њу више нисам постојао, а она ми је потребнија од ваздуха који удишем.

– А фризер?

– Изашао је дотеран из купатила, опростио се од Клер пољубивши јој руку, а мене није удостојио ни погледа. Тако је то кад ти кола крену низбрдо...

Нахум застаде, тешко уздахну, зари лице у шаке и шапатом заврши причу:

– Она више неће са мнош да има било каква посла, чак не жели ни да разговара. Узалуд сам је уверавао да ме је на тај глупи љубоморни корак натерала само силна љубав према њој: као да говорим зиду. Замисли само, због те моје једне једине грешке она изјављује како јој ја идем на живце. И шта сад да радим, шта да радим...

Извесно време смо ћутали.

– Немој да радиш ништа – рекох затим. – Време лечи све. Уверен сам да ће ти Клер једног дана опростити.

Нахумово ојађено лице озари трачак наде.

– Заиста тако мислиш?

– Уверен сам у то. А други пут кад у Паризу добијеш анонимно писмо... поцепај га и баци...

КО РИДА НА КОРИДИ

Колико знамо, у историји борбе с биковима нико се никад није запитао за мишљење мањине, односно, никог не интересује шта о свему томе мисле бикови. Изгледа да је требало да ја стигнем у Шпанију и покренем тај проблем...

Корида је у Шпанији национални специјалитет као што су, рецимо, у Тексасу стекови. Има у томе и одређене сличности, само што Шпанци у свом стеку уживају док је још на копитима. Побеснели бик постао је код њих свакодневна потрошна роба, па чак и неслужбени државни грб. Стога није ни чудо што смо, чим смо слетели у Барселону, узбуђено упитали првог цариника:

– Има ли данас кориде?

– *Si* – одговори човек – и то последња ове године. Имате срећу!

Тако смо сазнали да је са доласком првих јесењих киша шпанском бику дозвољено да мало предахне, а ми смо стигли тренутак пре но што су се врата арене затворила пред зимски сан.

– И не знате какве сте среће, *señor* рекоше ми ужарених очију каталонски синови.

– У граду је Мигуел!

Мигуел! Име је будило велике наде.

Мој стари познаник, угледни адвокат у Барселони, побринуо се да добијемо врло добра места, непосредно испод искићене ложе почасног председника који ће марамицом, посебно намењеној за ту прилику, махнути Мигуелу када да докрајчи бика.

Најмање 60.000 љубитеља *меса и угара* испунило је огромну арену. Половина су били амерички туристи, а међу њима је био и један уплашени Јеврејин. Крајње напета атмосфера. Свима је било јасно да је судар између бика и Мигуела неизбежан.

Чедне сењорите вране косе махале су лепезама, а у њиховим очима се огледала крвожедност. Ја сам, већ прилично узнемирен, покушавао мирно да жваћем жваку.

– Ево га – повика адвокат. – Долази Мигуел!

У арену су најпре дојахали лако наоружани коњаници, за њима матадорови помоћници, а онда и сам Мигуел. На себи је имао богато извезену свилену одећу, али ми је деловао мало мршава. Застаде пред председничком ложом и дубоко се поклони. Ја сам му само климнуо главом. Мој адвокат је у међувремену прелиставао програм и проучавао списак бикова, са свим њиховим подацима: именом, тежином, брачним стањем.

– О боже – прошапута мој пријатељ. – Ово су врло опасни бикови!

Упитао сам га да ли можда мрзи бикове. Адвокат се мало замисли па ми одговори како их у ствари не мрзи, али их презире јер су насилни и подмукли. Још сам га упитао шта би се десило с биком који би, рецимо, био пацифиста и не би хтео да се бори. Сазнао сам да би такав бик сместа био лишен свих грађанских права. Најпре би увели неку привлачну краву која би га измамила из арене. Затим би такав мирољубиви бедник месецима чекао, нестрпљиво ударајући копитом о тле, да му се опет пружи прилика да га истранжирају.

Срећом, наш бик је био чвршћег кова. Стуштио се у арену и навалио на црвене крпе којима су марљиво махали пикадори – или како се ти људи већ зову. Ови пак нису изгубили присебност већ су се разбежали у паничном страху и поскакали преко ограде.

Ареном се проломи бура негодовања. Мушкарци поскакаше на ноге бесно машући песницама према крвожедној звери, док су жене слале пољупце неправедно прогоњеним пикадорима.

– Шта си дођавола тако навалио? – викао је мој адвокат на бика. Шта замишљаш ко си ти, курвин сине?

Бик за тренутак застаде и загледа се у нас.

– Шта буљиш, глупане – урлао је адвокат.

– Дођавола, нападај већ једном!

Бик спусти главу и усмери се роговима на неког ливрејисаног помоћника.

– Зауоставите га – викао је адвокат. – Овај бик је убица!

И заиста, није било баш лепо гледати онако непријатељски расположеног бика према људској раси, и то само због тога што му са свих страна у месо забадају копља, стреле и заставице. Ево, умало да окрзне роговима младог спортисту који му није учинио ништа нажао, осим што му је испред носа махао црвеном крпом.

Публика је киптела од мржње; атмосфера линча је све виша нарастала. У арену су убачена појачања наоружана копљима, штитовима и аутоматима. Изнад арене су почели да круже први хеликоптери, опремљени за сваки случај ракетама ваздух-земља.

Бик се зауставио и, тешко дишући, наслонио се на зид.

– Кукавице! – довикнуо му је мој адвокат. – Зар су те учили да се тако бориш?

Бик диже поглед према њему, као да каже: „Зар ја желим да се борим?”

– Да, ти – одговори му адвокат, и, обраћајући се шинтерима, викну: – Убијте га, момци, сместа га убите, јер ћу, тако ми севилске богородице, сам да скочим и да га докрајчим.

Већ је био спреман да скочи, али је у последњем тренутку, сетивши се свог друштвеног положаја, одустао.

Зачуше се фанфаре и у арену уђе витез у оклопу. Жене су опет слале пољупце.

– Да ли је то Мигуел? – упитао сам.

– Није. Бик још није довољно изморен – објаснише ми оближњи гледаоци и наставише да псују. – Хајде, копиле проклето! Краво једна обична! Да видимо шта вредиш!

И многи други прихватише задиркивање довикујући:

– Краво!

Бик изненада навали на неког коња, овај избаци јахача из седла и паде преко њега.

– Полиција! – грмну руља. – То није бик! То је јавна опасност!

Мој адвокат скочи на ноге.

– Нападаш недужне коње, је ли? Скупо ћеш то да платиш, бедниче!

Бик очигледно није подносио адвокате. Већ се једва држао на ногама а примећивало се да силно пати од маније гоњења. Одлучио сам да сагледам ствари с његове тачке гледишта и утврдио да је његов положај, овде, на туђем терену, пред непријатељском и бројчано далеко надмоћнијом публиком, заиста обесхрабрујући. Но није било времена за филозофска разматрања. Жене су одједном пале у есктазу, оркестар је затрештао, а у арену је ушао Мигуел с огромним мачем у руци и са златом опточеним плаштом преко рамена. Читавом својом појавом одавао је снагу, срчаност и мирноћу. Прво је помоћу црвене крпе извео неколико класичних балетских егзибиција, што је у публици изазвало многобројне уздахе задовољства. У ствари, највише се трудио да отмено избегне насртаје бика, а при том би сваки пут подвриснуо „Оле!“ При том је и задиркивао бика:

– Дођи, дођи, бичићу! Дођи чика Мигуелу и покажи шта знаш! Опа, бато! Само пробај да ме додирнеш, сасећи ћу те на комадиће, оле!

Жене су га обасуле цвећем. Мигуел је подигао мач и припремио се за достојанствено ритуално крвопролиће.

– Мач мора једним јединим замахом да пробије плућа, срце, бубреге и црева – објаснио ми је адвокат. – За то је потребна огромна вештина.

Мигуел се попут балетана пропе на прсте и уздрхталом бику забодe мач у леђа. Но, изгледа да није погодио све задате мете јер бик не само да није клонуо, него као да се донекле опоравио.

Руља је урлала у поамној мржњи.

– Хеј, шта је? – довикивали су бику. Сместа да си пао мртав! Падни већ једном!

Мој адвокат је смотао програм и бацио му га право на рог.

– Забушанту! – дерао се. – Понашај се као човек, мајмуне један!

Бику је прекипело. Докаскао је до председникове ложе и повикао:

– *Señor*, скините ми тог комарца с врата или више нећу да се играм с вама!

Председник је само одмахнуо руком:

– Не разговарам с биковима. Убијте га!

Мигуел се још једном усправи у свој својој величини и замахну мачем, на шта се његови помоћници бацише на бика, употребивши сузавац, двадесетак стрела и отровних стрелица.

Признајем, није лако докрајчити крвожедну звер која и после свега још увек стоји на све четири ноге.

– То је крај – кликтао је пророчански адвокат. – Сада ће добити оно што је заслужио.

Ако тореро успе вешто да убије бика, председник му, у знак признања, дарује уво животиње. Ако га пак убије изузетно вешто превазилазећи сва прописана правила, стиче право и на реп бика. Шпански тореадори су иначе милионери с највећим бројем обожавалаца. Мушкарци су пресрећни кад могу да им додирну ивицу капута а жене им пишу љубавна писма која онда они сричу у вечерњој школи. Ти храбри Мигуели подсећају на праве акробате кад онако усправни и горди пробадају побеснело чудовиште које је већ при крају снага.

– Пази, сад ћеш да видиш нешто што још ниси видео – поново је прорицао адвокат. Мигуел ће да се спусти на колена изводећи такозвану веронику, тј. у последњи час ће веома вешто и мудро да се измакне и са стране забоду мач право у срце побеснеле звери.

Весели марш који је свирао оркестар прекинуо је рески звук бубња. Мигуел клекну а бик крену у напад, баш онако како је било и планирано. У последњем тренутку Мигуел одскочи у страну. То исто учини и бик. Мигуел се прући кроз ваздух и забоду нос у врели песак.

Гледаоци изгубише стрпљење.

– Доста – викали су бичу. – Каква грубост! Убицо!

Зачули су се и повици:

– Доктора! Доктора!

Бик с пуно обзира поче да котрља Мигуела испред себе, затим га натакну на рокове и баци високо у ваздух.

Сада сам и ја скочио на ноге.

– *O!è!* – викнуо сам одушевљено из свег гласа.

Адвокат ме убојито ошину погледом, али ме више ништа није могло задржати.

– Браво! урлао сам. – Покажи му! Не штеди кукавицу. – *O!è*, и још једном *o!è!*

НАЈДРСКИЈА ПЉАЧКА У ЕНГЛЕСКОЈ КИНЕМАТОГРАФИЈИ

Одломак у којем ће бити речи о лепом понашању и самодисциплини. – Зелени од зависти исмејавамо британску склоност ка традицији. – Ни у Енглеској се злочин не исплати, али ипак, има у томе нечег привлачног. – Како је предграђе Сент Џон испресецао са тридесетак истоимених улица и какве користи од тога имају таксисти. – Пустоловина с псом и лудим Енглезима.

У Енглеској дошљака увек изнова изненађују самодисциплина и примерно понашање становника Острва. Тако ће ми заувек остати у сећању овај догађај:

На једној од лондонских станица неки дебељко је силом покушавао да се угура у дупке пуни воз. Гурао се и ударао лактовима на све стране не би ли пронашао места за себе и своја три кофера. Код нас би таквој волини одмах избили зубе, али добро васпитани Енглези само су мирно посматрали његову представу, као да им је било испод части да било шта предузму.

Коначно један постарији џентлмен ипак примети:

– Што се гурате, човече? Има нас још који бисмо такође хтели да седнемо.

– Баш ме брига! – одврати овај и попут булдожера настави да гура све испред себе. – Нећу ваљда због вас да стојим до Саутемптона.

Нико није ништа рекао, нико му се није супротставио. Дозволили су му да седне, не осврћући се на њега као да је ваздух, тим пре што је наш воз ишао за Бирмингем, а то је у супротном правцу од Саутемптона.

Морам да признам да су Енглези прилично чудни. Просто је чудно колико су чудни. То нарочито пада у очи приликом првог сусрета.

У аутобусу се, на пример, човеку чини да је окружен јунацима који крећу у борбу на живот и смрт.

Двадесет и четири сата на дан лице просечног Енглеца изражава чудну мешавину херојске одлучности, узнемирености и преданости, као да је позван да испуни велики историјски задатак. Кад излазите из аутобуса, дође вам да му стегнете руку и охрабрите га:

– Главу горе, момче, издржи још мало! Теби припада захвалност нације!

*

Ако се врлом читаоцу икада деси да га Енглец неком грешком позове у своју кућу, нека се не изненади ако домаћин пре ручка скине леву ципелу и напуни је песком. То је симболичан чин у знак сећања на опсаду Монт Тора 1193, којом приликом је краљу Ричарду песак ушао у чизме. У Шкотској чак постоји фабрика која производи специјални песак за ципеле под именом *Шкотски уложак*.

Али то још није све. Нема ни једне боље кутије кекса на којој не пише бар: *Његово Величанство Краљ Чарлс својеручно је, за време опсаде Глазгова, издао пovelју о производњи овог кекса, чије му је уживање олакшало напоре током битке*. С друге стране кутије усиљено се смеши задовољно лице краља Чарлса, очигледно после добре порције кекса а пре него што су му, несрећнику, одрубили главу.

*

У чему Енглец ужива кад је код куће? Шта га заиста интересује? Примерно неговани травњак? Славна енглеска флота? Магна Карта? Шекспир? Битлси? Не! Додуше, на све то је врло поносан, али оно чиме се одушевљава несумњиво су криминалистичке статистике.

Просечан Енглеz конзумира један кримић дневно. Сваки пут после тога лицемерно преврће очима према небу и жали се како криминал на његовом вољеном Острву једноставно буја. И заиста, изгледа да је свим врхунским мајсторима у историји криминала поприште деловања била Енглеска.

– За годину дана имамо више сексуалних злочина него цела Западна Европа – рече ми занесеног погледа британски познаник док је кроз големе предње зубе цедио листиће чаја. – Ево, на пример, Џек Трбосек. Где можете да нађете неког сличног? Или господин Кринен који је задавио ни мање ни више него девет жена и у подруму их растворио у сумпорној киселини. Па то је фантастично! Или онај изванредни лудак који је са шина избацио *Шефилд експрес*. Кад смо већ код возова, нама припада и позната пљачка столећа. Сви највећи светски џепароши изучавају посао у Сохоу, а у источном Лондону ћете наћи најистренираније екипе обијача, да не спомињем бесмртнике који су ископали две миље дугачак тунел како би се дочепали крунског накита у лондонском Тауеру. Сви су они редом генијалци!

Овај национални понос, па чак и разметање криминалцима, допринели су да се у Британији развије специфична грана уметности. криминалистички филм у којем група углађених џентлмена пред носом неспособне полиције извршава најлуђа криминална дела. Наравно, у последњем тренутку, тако рећи на сам звиждук главног судије, побеђују правда и закон (тако што, рецимо, на некој оштрој кривини испадне плен па га полиција сасвим случајно нађе), али све су наше симпатије ипак на страни јунака британског подземља, који остварују недокучиви људски сан: савршени злочин.

Овом приликом имам част да врлом читаоцу представим пројекат за снимање филма који би... рецимо... могао да се зове... *Пљачка Енглеске банке*.. у средишту Лондона... пред очима бројних гледалаца и уз свесрдну помоћ полиције. Пажња! Снима се!

У 1,30 после поноћи све је спремно.

Три стручњака *Royal Arms Cluba*; мајор Форсајт, стручњак за експлозиве, пуковник у пензији Џејмс Ф. Фогиботом, бивши командант 6. падобранске дивизије и Алберт Форсајт, виши чиновник у Министарству финансија, заузимају своја места испред закатанчених врата Националне банке. На лицима имају црне маске а снабдевени су свим потребним оруђем за успешан подухват. У блештавим светлима рефлектора јасно се оцртавају чврста челична врата банке. Док мајор Форсајт испод њих ставља експлозив, Питер Селерс настоји да задржи знатижељнике којих је све више.

– Људи! – преклиње их. – Склоните се одавде иначе нећемо моћи да радимо.

Људи наравно прилазе све ближе.

– Хеј, шта је то? Шта се ту догађа? – запиткују.

– Пљачка Енглеске банке – објашњава Селерс. – Савршени злочин.

– Ма шта кажеш?

Сер Алек Гинис седи на платненој столици испред осветљеног улаза. Изнад чела му је велики штитник а у рукама „зухер” којим тражи погодне кадрове. Поред њега је на постољу филмска камера. Сер Алек издаје последња упутства:

– Момци, јесмо ли спремни? – виче. – Чим дигнемо врата у ваздух, ви одмах упадате. Не желим да понављам ову сцену јер немамо ни времена ни филмске траке за бацање. Има ли ту неког полицајца?

– Да, сер – јавља се дежурни чувар реда у том кварту. – Ево ме.

– Молим вас, припазите да нам не сметају – наредио је сер Алек. – Готово? Клапа!

Полицајац сместа ступа у акцију, одбија радозналце и зауставља аутомобилски саобраћај. Питер Селерс приноси камеру дашчици на којој је кредом исписано:

ВЕЛИКА ПЉАЧКА БАНКЕ ЕКСТЕРИЈЕР,
КАДАР 8, ПРВИ ПУТ

Пошто је Питер лупио клапом, мајор Форсајт пали фитиљ. Камера зуји и прати пламичак који све брже прождире фитиљ. Маси застаје дах. Одједном страшна експлозија, челична врата Енглеске банке испадају из шарки и с треском падају на тротоар. Из густог дима израња мушка сподоба престрављеног погледа, пипајући пут преко срушених врата.

– У помоћ – виче ноћни чувар. – Провалници! Полиција! У помоћ!

– Изврсно! – довикује му сер Алек Гинис бодрећи га. – Само настави тако! Гласније! Више панике у гласу! Врло добро!

Пуковник Фогиботом скаче на чувара и удара га француским кључем по глави. Чувар пада на колена, откотрља се у страну и од тог тренутка више не показује интерес за догађања.

– Стоп! – сер Алек Гинис задовољно маше руком. – Што се мене тиче, у реду је! Купљено!

У маси настаје жагор. Неки још дрхте од узбуђења. Многима је то први пут да гледају снимање филма. Али чују се и неки гласови критике:

– Чувар није био уверљив, превише је глуматао – примећује неко. – Сем тога нисам разумео ни једну реч дијалога.

– Глупости! – објашњава други. – Дијалог се снима накнадно, у студију. Овде је превелика бука.

– Доста приче – добацује Селерс – и не мувајте нам се под ногама. Пре зоре морамо да завршимо пљачку...

Из суседних кућа излази неколико још поспаних станара.

– Опет филм! – мрмљају незадовољно. – Нема дана а да не снимају неки филм! Филм, филм, само филм! Зашто их не снимају у студију?

– Ма немојте! – ругају им се неки зналци.

– Шта мислите колико би коштало да се у студију изгради читава Енглеска банка!

Неки човек предлаже да се избаци секвенца у којој чувара ударају по глави. То цензура и онако неће да пусти. Неко други пита да ли је то коначна верзија сценарија. Селерс му одговара:

– Још ћемо понешто ту и тамо да променимо.

Комшије нагађају ко се све од познатих глумаца крије испод црних маски. Полицајац пита која компанија снима филм.

- Наша компанија.
- А ко финансира производњу?
- Влада.

Неки лаик пита да ли се сцене снимају редом. Питер му одговара потврдно и каже како се управо сада у згради снима следећа сцена.

– Тишина! – виче сер Алек. – Хоћу директан снимак алармног уређаја изнутра! Снимај!

Камера се приближи пукотини у зиду а мајор Форсајт пузи унутра. Одједном се чује јака звоњава.

– Сеци! – грмну сер Алек и мајор пресеца електричне жице, после чега звоно ућута. Више посматрача иронично примећује како је то само лоша имитација америчких гангстерских филмова. За тили час дојуре два полицијска аутомобила да уведу ред међу недисциплинованом масом која чепрка по опреми, вере се по рефлекторима, поставља глупа питања, једном речи омета рад.

– Снимајте и нас – досађују екипи. – Хајде, само један кадар. Будите другови.

Сер Алек бира петорицу снажних полицајаца и шаље их у зграду где је снимање још увек у току.

– Хеј, потребан сам им за снимање ентеријера – хвали се један од одабраних.

Пресрећни добровољци помажу да се изнесу тешке челичне касе и стављају их на страну, док их камера хвата из профила. Сер Алек десет пута понавља сцену и снима из разних углова а мајор Форсајт буши рупе у челичним зидовима каса преклињујући све у шеснаест јаке рефлекторе од којих се зноји.

У четири ујутру снимају се последњи кадрови:

БЕКСТВО С ПЛЕНОМ. ЕКСТЕРИЈЕР. НОЋ. КАДАР 18. ПРВИ ПУТ

Осамдесет хиљада фунти у свежњевима по хиљаду пребачено је у џакове. Момци демонтирају опрему, трпају је заједно с џаковима новца у камион и, уз бурне овације посматрача, нестају у ноћи.

– Бај, бај – виче шеф полицијске патроле – и пошаљите нам карте за премијеру!

Банда весело узвраћа поздраве и нестаје с богатим пленом.

На једној раскрсници камион удара у мала спортска кола чији возач гине на лицу места. Сер Алек пребледи.

– Сунце ти калајисано – опсује – убили смо британског филмског цензора.

Сви су потресени, некима се очи пуне сузама. Наиме, цензор им је био веран пријатељ у 270 пљачки, све до ове последње. Сер Алек уздахне, погледа се с осталима, после чега сви без речи почињу да пребацују џакове с парама у цензорова кола...

КРАЈ

*

Једна од светских атракција на Британским острвима је и саобраћај који никако да скрене с традиције, то јест на десну страну као у целом поштену свету, већ се одвија левом страном коју Британци, у духу већ споменуте традиције, зову *логичном* страном.

Осим тога, у сваком граду постоји бар двадесет и пет истоимених улица, раштрканих на карти као да је неко по њој наслепу упирао прстом. Бројеви на кућама не иду парним и непарним редом већ по принципу бумеранга: почињу на једној страни, па кад на тој страни понестане кућа, заокрену и враћају се на другу страну, све док несрећног туристу не ударе у главу. Неки чак тврде да има случајева да улични бројеви почињу у Лондону а завршавају се у Ливерпулу.

– Па добро – питамо се онда – како се сами Енглези сналазе у својим градовима?

Одговор је: они се уопште не сналазе. И сами су бескрајно збуњени, али истовремено и бескрајно поносни на ту збуњеност. Један од најтежих проблема је да објасните некоме где станујете. Почећете отприлике овако:

Улица се зове *St. John's Wood Court Road*, а кућа у којој станујемо *St. John's Wood Court House* и налази се на потпуно

другом месту, то јест одмах до раскрснице улица *St. John's Wood Court Street* и *St. John's Road Wood*. Да ли сте схватили?

- Нисам.
- Знате ли можда где је *Tottenham Court Road*?
- Знам.
- Изврсно. Тамо узмите такси и кажите адресу возачу.

*

Срећом нисмо становали у средишту Лондона већ у предграђу званом *Swiss Cottage*, близу истоимене станице подземне железнице која нам је била изврстан оријентир. Најзад смо једном успели да умакнемо из канџи хотелијера и да се сместимо у приватном смештају код неке госпође Пилсудски. Та добра стара жена била је, што се може закључити по самом презимену, једина и помало сасушена удовица покојног господина Пилсудског, правог енглеског џентлмена пољског порекла. После смрти оставио јој је кућицу коју је она издавала тамнопутим туристима (у ту смо категорију, по мишљењу путничке агенције, спадали и ми) и риђе куче Освалда, за којег је госпођа Пилсудски хладнокрвно тврдила да је пунокрвни шпанијел, док је по нашем мишљењу био обична џукела. Било како било, госпођа Пилсудски, која се у Енглеској настанила тек почетком Другог светског рата, већ се толико саживела са околином да је у зачуђујућој мери прихватила и традиционалну, рекло би се историјску љубав Британаца према својим четвороножним љубимцима. Више је говорила о Освалду него о драгом покојнику и није се ни за минут одвајала од њега.

Осим једном приликом.

Тог кобног поподнева госпођа Пилсудски закуца на наша врата и обавести нас како јој се сестра разболела, како лежи у болници у Нотингему и како сместа мора да је посети.

Наслућивао сам невољу.

- Зар не би било боље да кренете сутра, госпођо Пилсудски? рекох са зебњом. – Ноћни возови нису баш...
- Па сам хтела да вас замолим за малу услугу...
- Ноћу вас неће пустити у болницу...

- ... да причувате Освалда...
- Болесници морају да спавају...
- ... до сутра у подне...
- Зашто не позовете сестру телефоном?
- Баш вам хвала!

Без и једне речи више она нам у собу доведе Освалда који је радосно махао репом. Имао је тужне очи, а уши су му биле бар два броја предугачке.

– Биће довољно да га изведете у шетњу само једном дневно – добацила нам је газдарица при одласку. – Нека само гребе по вратима...

– Па код вас пси могу да се уводе у воз – довикнух јој, али се речи разбише о зид.

*

Све се то не би десило да нисмо били у тако пријатељским односима са госпођом Пилсудски. То пријатељство, које се развило уз дуге приче о бомбардовању Лондона, о вртоглавом расту цена и другим невољама, сада нам се светило. Није да смо против паса. Напротив, волимо их. Моја жена је једноставно луда за њима, али само кад јој не излазе на очи, нарочито у иностранству. Све у свему није ми уопште лако да детаљно опишем мучну сцену која се одиграла у нашој соби после одласка госпође Пилсудски.

– Нећу ваљда због њега да пропустим вечерашњу представу – хистерично је викала моја жена. – *Зашто* си пристао? Зашто? Зашто?

– То није никакав проблем – одговорио сам јој. – Повешћемо га у позориште...

*

Кад смо кренули у *Амбасадор* на представу „Мишоловке” која још увек пуни ту позоришну кућу, Освалд је без оклевања ускочио у наш изнајмљени „мини морис”. Седео је на задњем седишту и непрестано цвилео. Још никада нисам видео пса који

цвили као права правцата беба. Добро, знам, његова једина, најбоља газдарица на свету отишла је код сестре у Нотингем, али га зато није оставила на улици. Он лепо, удобно седи у скоро новом аутомобилу. Зашто онда, дођавола, све време цвили?

– То уопште није пас – рече одлучно најбоља супруга на свету.
– То је прерушени шакал.

Паркирали смо у споредној улици (када имате изнајмљена кола не размишљате много колико ће вас казнити због недозвољеног паркирања) и изашли из аутомобила. Битка за одступницу била је кратка и оштра. Чврсто приљубивши њушку на стакло Освалд је гледао за нама очима црвеним од суза.

*

Убица је још увек слободно шетао позорницом кад се у нама пробудила немирна савест. Одјурили смо назад псу кога смо живог сахранили, и нашли га у врло бедном стању. После два сата лајања потпуно је промукао па је сада још само завијао. Скакао је по колима бацајући се као суманут с једног прозора на други, повремено и на волан, тако да се сваки час оглашавала сирена.

Около се скупила гомила људи који су сви редом били врло непријатељски расположени и њихова осуда је била јединствена.

– Дођавола, који је то клипан затворио ту јадну животињу? – повика неки кршни младић у пругастој мајици.

– Нису се чак потрудили да мало отворе прозоре – приметише други. – Јадник има да се угуши.

Нека стара бабетина запишта:

– Такве људе би требало заувек затворити, па нека осете како је то!

Сви се до једног сложише с њом. И ја с њима. Наиме, младић у мајици тако ме је прострелио очима да сам одмах узвикнуо:

– Тај момак мора да је право чудовиште, гнусни гад...

Било је крајње време да се определим, јер нас је Освалд открио у гомили и почео да лаје право на нас.

– Стрпи се још мало, кученце – тешио га је оронули старац. – Та свиња од твог господара мора ускоро да се врати...

– Казаћу му ја кад дође – примети неко, а момак у пругастој мајици додаде:

– Научићемо ми њега да воли животиње.

Шушкао је при говору јер му је недостајало неколико предњих зуба, што ме је још више узнемирило.

– Ма, ја ћу му... – заурлао сам. – Све ћу му кости поломити, тако ми свега!

– Тако је – придружи се моја драга. – Овако ћемо, право по лабрњи!

Дођавола, шта ју је сад спопало? Ја морам да им идем низ длаку због оног лудака у мајици, али шта је њој то потребно?

Маса је сада већ била спремна за линч. Само ми је још требало да ови фанатични љубитељи животиња дознају како тамо неки смрдљиви странац мучи британског четвороношца!

Освалд је наравно приметио да нас је увукао у неприлику, па је легао на волан и бесомучно трубио. У поређењу с овим манијаком, Офелијин наступ лудила на крају трећег чина је права играрија. Не знам зашто се тако разгоропадио. Зар не види да смо му ту испред носа, да дајемо све од себе и вичемо из све снаге:

– Где је тај подлац?

Крештава старица изгубила је стрпљење.

– Ког ђавола, ви мушкарци, само стојите? Предузмите нешто!

Све су очи биле упрте у мене јер сам се својом агресивношћу и нехотице наметнуо као вођа, без обзира на страни нагласак. Дакле, преузео сам ствар у своје руке.

– Госпођа је у праву – пресудих и уперих прст у пругасту мајицу.

– Слушајте ви! Нађите полицајца!

Наравно, имао сам намеру само да га одстраним, али се он нацери и одговори ми:

– Полиција ме баш много не мирише.

– Ја бих радо пошао – рече оронули старац – али ме боли нога.

– У близини нема полицајца – примети неко са стране. – Први је тек негде у Улици Монмот.

Било је очигледно да сви зазиру од тога да испуне своју грађанску дужност.

– У реду – рекох и бацих презрив поглед на лондонску руљу. – Сам ћу поћи колима по њега. Чекајте ме овде...

У тренутку сам отворио врата аутомобила, једним потезом угурао у њега своју запањену супругу и дао гас. Чак је и Освалд схватио величину тренутка и потпуно је занемео. Дисциплинована британска руља мирно је стајала чекајући даља упутства, све док се нисмо удаљили двадесетак метара. Тек тада се тргла и почела да трчи за нама вичући и псујући.

Иза првог угла изгубили смо их из вида. Освалд ми је од среће лизао руке и лице. Ако ћемо озбиљно, он је ипак златно и умиљато кученце. Стварно смо га заволели и пригрлили, када смо, на жалост, после неколико дана, морали заувек да се растанемо. Надам се.

С ОНЕ СТРАНЕ „ВЕЛИКЕ БАРЕ”

Без бриге све је осигурано. – Битка за права. – Унапређен у Генерала. – Конзулат није приватна кућа. – У посети капетану Бернију кога умало нисам заклао. – Џо, љубазна лопужа. – Како помешати славу и уље. – Проницљива запажања о томе како су Американци (благо речено) душевно неуравнотежени, уз бројне примере из свакодневног живота. – Писац као потенцијални мормон. – Бродвејски лешинари. – Ноћ других ножева.

Напустили смо Европу, колевку западне културе, и кренули у Америку, колевку западне цивилизације.

Можемо слободно да кажемо да су везе Израела са Сједињеним Америчким Државама такорећи породичне, јер сваки Израелац има бар по једну тетку и течу у Америци. То је, уосталом, минимум који захтева Друштво за помоћ Јеврејима, нека врста данашње мане с неба која је пре три хиљаде година прехранила Израелце у пустињи.

Односи између Сједињених Америчких Држава и Израела имају низ карактеристика, могли бисмо чак да кажемо да су јединствени у данашње време кад свака независна земља која држи до свог достојанства, у односу према Сједињеним Америчким Државама обавезно пролази ове фазе:

1. Фаза увређености; све неразвијене земље добијају новац од Америке, само ми не. Какав је то начин? Зар им ми нисмо довољно неразвијени?
2. Фаза повређеног поноса пошто се добије новац: „Шта то они замишљају, зар смо ми просјаци?”
3. Фаза огорчености пошто је помоћ обустављена. У земљи која је тиме погођена јавља се мржња према цицијама који не знају шта ће с парама.

4. Фаза презривог прихватања помоћи пошто је она поново упућена: „Па шта? Као да је то бог зна колико!” Спонтане демонстрације при чему страдају прозорска стакла на америчким конзулатима.

За разлику од тога, ми Израелци смо у том погледу уздржани што је за сваку похвалу. Не замерајући Американцима што су толико обузети новцем, ми смо штавише пуни симпатија и разумевања за њихову чудну склоност да нас обасипају различитим врстама помоћи почевши од пуних бродова добре воље вишкова хране. На крају крајева нису они криви што су богати. У сваком случају нису криви сви. Ми смо Израелци, ето, спремни да зажмуримо на једно око пред том чињеницом и не вређамо се.

Притисак нам скочи само кад помислимо на њихове писце.

Мислим да је потребно и да ми је дужност да овде упозорим светску јавност на невероватна понижења којима су изложени амерички књижевници.

Кад се у Америци у разговору спомене неко угледно књижевно име, нико при том не истиче његове литерарне вредности, његов стил, стваралачку снагу или способност приповедања. Ни говора! Највећа је похвала кад се каже да одређени писац зарађује пет стотина хиљада долара годишње. Бациш му, дакле, пола милиона пред ноге и готова ствар! Па какав је то начин? Зар се тако поступа с уметницима?

„Човек не живи само од хлеба”, тврдио је још у Библији неки стари стручњак у гладовању. Зрелост неког народа мери се и по томе како вреднују своју књижевност. У историји има безброј примера како народи који не одају заслужено признање својим писцима, безусловно пропадају. Присетимо се само како су Грци поступали са својим Сократом. И шта је остало од њих? Рушевине и лептири.

У Израелу је то сасвим друкчије, заправо потпуно супротно. Хебрејски писац у својој домовини има узвишену улогу, на којој свако може да му позавиди. Додуше, не обасипају га новцем, не маме материјалним добрима, нема ту луксузних вила и великих ружних аутомобила. Нико ме у Израелу не би пало на памет да

такве површне, баналне ствари подмеће мајстору пера. Њему припадају истинска и највећа животна добра, а то су: част и слава.

Наравно, ми се осећамо припадницима западњачке културе, али смо у оваквим стварима чврсто одлучили да не дозволимо да на нас утичу наши богаги пријатељи с оне стране океана. Само нека Америка разбацује новац на своје књижевнике – ми Израелци задовољавамо се тиме што им указујемо поштовање. Дођавола, то је оно право!

*

Битку за права водимо само када је реч о туђим писцима.

Тако ме је једном мој комшија Феликс Зелиг зауставио на степеницама.

– Извините – рече ми – чујем да путујете у Америку?

– Не знам још – одговорих. Зашто?

– Ништа нарочито – рече Феликс. Хтео сам да вас замолим да ми купите мјузикл *Hello Dolly*, али не мари. Писаћу свом шураку.

Требало ми је извесно време да схватим о чему је реч. Феликс је наиме начуо да је стара удовица апотекара на углу била прошлог лета у Лондону и тамо купила права за три кримића Агате Кристи, која је затим за гомилу пара продала неком позоришту. То је заголицало Феликса. Сазнао је да већина израелских туриста купује у иностранству позоришна дела, за којима је на нашем тржишту, захваљујући позоришној конјунктури у земљи, велика потражња. Нарочито се траже мјузикли, а за познате хитове позоришта и продуценти спремни су да добрано одреше кесу.

– Власница праонице у приземљу има три Диренмата – откри ми Феликс. – Камерно позориште у Тел Авиву и Градско позориште у Хаифи боре се за права, али она за сада не жели да их прода јер се плаши нове девалвације.

У данашње време опрез није на одмет. Узмимо, на пример, случај с позориштем *Хабима*. Обратили смо се славном француском писцу Анују за ауторска права за историјску драму „Бекет” и утврдили да их се само два дана раније домогао неки

столар из Нетаније, док је био у посети у Паризу. Столар је спреман да препусти хебрејска права *Хабими*, али под условом да му дозволе да сам изради декор. Преговори су запели јер се раднички савет позоришта противи да се столари запошљавају хонорарно. Прича се да и синдикат поседује права на једног Јонеска.

– Врло интересно – приметих. – Зар није прилично тешко доћи до тих права?

– Ни говора – рече Феликс. – Довољно је да се представите као израелски импресарио, глумац или гардаробер, и треснете неколико долара о сто. То је сигурно уложен новац. Народно позориште је управо прошле недеље на црној берзи купило два Тенеси Вилијемса. Додуше, било је доста компликовано. Тих се права прво у Њујорку помогао неки стјуард ваздухопловне компаније ЕЛ-АЛ, који се агентима славног драматичара представио као израелски министар просвете и културе. Он је затим права препродао некој овдашњој остарелој глумици која је на тај начин хтела да осигура себи главну улогу. Кад управа позоришта није пристала на то, она је два Вилијемса заменила за једну драму Макса Фриша, која је дотада била у власништву једног познатог фудбалера, а тај ју је пак купио у залагаоници неког Грка. Чим је Камерно позориште сазнало за трансакцију, ступило је у везу с фудбалером и *Хабими* испред носа преотео два Вилијемса.

– Само тренутак – прекидох га, а глас ми је звучао помало промукло. – Ако је Макс Фриш још увек на располагању, ја га купујем.

Зелиг обећа да ће се распитати. Још увек нестрпљиво чекам. У међувремену је Фришу порасла цена. Брехт је постојан а за Милерима је права јагма. Да можда ипак у Америци купим неки мјузикл?

*

После узбудљивог лета преко океана, више ваздушним рупама него ваздухом, срећно смо слетели у Америку. На аеродрому су

нас чекали теча Хари и тетка Труди и дирнути нам пали око врата.

– Како сте путовали? – упитала је тетка Труди.

– Не питајте – одговори моја жена. – Изнад океана запали смо у такво невреме да смо помислили да нећемо извући живу главу...

– Чекајте мало – упаде теча Хари. – Да ли сте се осигурали?

– Да. Уплатили смо осигурање.

– Онда нисте имали чега да се плашите!

*

Теча Хари је, наиме, одмах пошто је добио америчко држављанство, постао и савршени Американац. То значи да се осигурао на све, за све и против свега. У томе је и тајна његовог сигурног држања, неисцрпне унутрашње снаге и виталности. Већ му је педесет и пет година, али кад га човек погледа онако живописно спортски одевеног, са шареном краватом и сјајнобелим вештачким зубима, не би му дао више од шездесет и пет.

– Чега бих се ја плашио у животу? – питао ме теча Хари. Осигурао сам живот на 200.000 долара за случај природне или насилне смрти, самоубиства, несреће, затвора и лудила... И онда?

С поносом ми је показивао своју кућу у типизираним њујоршком пределу вила. Само га је централно грејање коштало 15.000 долара, а гаража, на којој се врата отварају бешумно помоћу фото-ћелије – 5000 долара. Намештај је такође скупocen, не сећам се више колико је коштао, а на зидовима виси неколико старих холандских дрвореза 2000 доларске школе. Успут речено, дрворези су осигурани на 15.000 долара за случај да се открије да су фалсификати. Шаролика библиотека осигурана је против пожутелих листова, ватре, књишких мољаца и било каквог коришћења. Фантастичан поглед који се пружа из куће осигуран је против земљотреса, торнада и стампеда бизона. Птице у башти могле су да цвркућу до миле воље јер су и оне биле осигуране против слинавке, шапа, папагајске болести и соколова.

Осигурао сам и жену, на 10.000 долара шапну ми теча Хари у уво. – Иначе се не би исплатило. Само ме је њен развод од првог мужа коштао 30.000 долара...

*

Ако се међу читаоцима ове књиге нађе неки врсни познавалац Америке (или чак Американац), нека се не љути на моје наредне опаске, јер оне никако нису типичне за Америку. Наиме, мој теча Хари живи у Њујорку, а Њујорк, као што знамо, није Америка и то су ми увек и свуда упорно понављали. Америка је отелотворење свега оног што је добро, племенито, чисто и поштено, док је Њујорк велеградска лудница под јеврејским утицајем. И заиста, не може се порећи, у Њујорку живи више Јевреја него у Израелу, а не може да се порекне ни то да живе много боље.

Та је чињеница оставила дубок траг на свим Јеврејима који живе у Америци. Они не могу себи да опросте то што имају толико виши стандард од своје браће у Израелу, па, да би умирили савест, сваког израелског туристу дочекују уз такве таламбасе као да је освојио све пустиње овог света. Чак и у најмањем провинцијском градићу с једва милион становника, истог трена кад обични израелски туриста изађе из авиона, из звучника затрешти:

– Нека се господин Кичен хитно јави на шалтер информација!

Човек жури ка шалтеру и ко му онда пада око врата? Појма нема. Никад у животу није видео старијег човека који га непрестано пријатељски тапше по раменима и гласом дрхтавим од узбуђења говори:

– Ви сте у петак код мене на вечери, О.К. генерале?

– О.К. – одговара израелски туриста – али ја нисам генерал, ја сам само резервни потпоручник.

Старији човек се представи као председник локалног Друштва јеврејских хорова, утрпа вас заједно са пртљагом и женом у огроман „кадилак” и вози у град. Успут се непрестано смејуљи и кикоће, и ви тек после извесног времена схватите разлог његове раздраганости: сваки час зауставља вас на путу неки фанатични

ционистички вођа, али пре него што стигне да изговори и једну реч, старији човек за волан одбруси му с висине:

– Генерал је заузет у петак увече!

Месни Јевреји са завишћу испод ока гледају председника који сав блиста од задовољства, и покушавају да се претплате на следеће петкове. Успут вас питају:

– Па, генерале, како вам се свиђа Америка?

Ви одговарате:

– Нешто слично још нисам видео.

Стигавши у хотел израелски туриста се опрашта од гомиле обожавалаца и на врата качи таблу с натписом:

„Сви петкови су распродати. Слободни су још понеки уторак и четвртак. Обратите се ађутанту. Генерал”.

*

Великодушност наших америчких рођака не своди се само на позиве на вечеру у петак. Они су и те како спремни да одреше кесу како би прихватили и збринули хиљаде нових исељеника. Они штавише воде велику бригу о томе да дипломатско представништво њихове матице земље буде смештено у отменом кварту, што, додуше, изазива низ компликација.

Уосталом пођимо мало у израелски конзулат у Њујорку.

Споља зграда личи на све околне стамбене куће, осим што испред њеног улаза стоји прави амерички полицајац, од крви и мяса, и режи:

– Овде је забрањено паркирање!

Одговорио сам му својим најбољим хебрејским којим говорим једино суботом:

– На почетку Бог створи небо и земљу.

Полицајац схвати да сам на свом терену.

Уздигнуте главе уђох у зграду конзулата и притом готово сломих ногу: одмах на улазу спотакао сам се о неке канте с кречом и неколико дасака, али сам се, срећом, спустио на џакове с песком. Пробијао сам се даље не бих ли нашао неки биро за информације, кад налетех на свог старог познаника Шулцбаума, другог, а можда и трећег секретара конзулата.

– Извињавам се због овог крша – извињавао се Шулцбаум. – Селимо пасошко одељење у приземље, па морамо за њих да адаптирамо две спаваће собе.

*

Шулцбаумове речи расветлиле су ми догађаје. Наиме десило се да је неки добростојећи месни Јеврејин младој јеврејској држави поклонио кућу. Она је додуше била идеална за становање, али градитељи очигледно нису ни помишљали да би једног дана могла да послужи и као конзулат.

– То нам је донело бројне тешкоће – признао је Шулцбаум док смо пролазили собама ка пасошком одељењу. – Особље је из дана у дан све бројније, а у читавој згради више нема места ни за патуљка. Прва гарнитура сместила се како-тако у дневним собама и предсобљима. Они који су стигли касније, морали су да се задовоље купатилима и томе слично. Ја сам, на пример, стигао пре четрнаест дана па су ме стрпали у плакар.

Имали смо срећу што смо ухватили лифт у коме је било места за две изгладнеле особе, и то само недељом, уторком и четвртком кад шеф Бироа за информације одлази у Вашингтон. Другим данима он у лифту прима странке.

Тражећи надлежног конзула за пасошку службу целим путем смо сретали екипе радника са секирама, бушилицама, тестерама, кантама и четкама.

– Они су непрестано у послу – објаснио ми је Шулцбаум. – Увек изнова негде треба да се сруши зид, уграде нова врата, клозет прегради у кухињу или обрнуто. Ако вам је, на пример, потребан наш финансијски службеник, до њега можете да стигнете једино преко крова помоћу мердевина од ужета.

Шулцбаум застаде пред канцеларијом вицеконзула, подиже тешки црвени ћилим и баци опушак у одводну цев која се крила испод ћилима.

– Ту је некада била кухиња – објаснио ми је. – Молим вас, сагните се, иначе ћете главом да ударите о цеви.

Затим ме упозори на мноштво слика које су без икаквог реда висиле по зидовима како би прекриле телефонске и електричне

жице, очигледно постављене на брзину.

Најзад смо пронашли вицеконзула који нас је сачекао сав умотан у гуње. Клима уређај био је већи од саме просторије која је некада, у боља времена, служила као остава за зимницу.

– Данас не примам – рече нам цвокоћући.

– Пођите на спрат код мог заменика. Јуче сам му уступио пола кухиње, а јутрос сам, колико се сећам, видео како чета зидара одлази горе.

Вицеконзул је деловао врло утучено, као да се над њим надвио огроман терет. Можда је то био велики бојлер који му је висио изнад главе?

Провлачећи се између дрвених скела, гвоздених шипки и осталог грађевинског материјала, попели смо се на последњи спрат и упитали најближег радника где је заменик вицеконзула.

– Вероватно ту негде – заурла овај јер је управо укључио мешалицу за бетон. – Но, било би боље да се склоните одавде, јер ћемо за један минут да минирамо тунел...

Трчали смо колико су нас ноге носиле и склонили се на крају тавана, иза новог неокреченог зида. Одједном нам се учини да чујемо пригушено дозивање.

– Благи боже – прозбори Шулцбаум – мора да су опет неког зазидали...

Затим ми исприча како су пре шест месеци, кад су рушили зидове у подруму конзулата да направе места за израелску делегацију у Уједињеним нацијама, иза неких зазиданих врата нашли костур културног аташеа. Јадник је још увек у руци грчевито стезао нож за сечење хартије, којим је покушавао да се избави.

На брзину смо претрчали тунел како у експлозији не бисмо доживели исту судбину, спустили се пожарним степеницама и кроз прозор упали у биро за информације. Тамо нас дочека неки старији, очигледно добростојећи Јеврејин у суботњем оделу. Кад нас је угледао лице му се озари. Рече нам да је власник мале куће у предграђу коју би хтео да поклони израелским властима.

– Имате срећу, господине. Ја сам управо надлежан за такве ствари – рече Шулцбаум не трепнувши. – Будите љубазни, пођите за мном...

Човек пође за Шулцбаумом и од тада га више никад нисам видео.

*

Врли читалац се већ можда љути што овде говорим само о Јеврејима, па ће да се запита зар у Америци нема и других народности? Против статистике смо немоћни. Наравно да их има, али су сви просечни Американци из истог лонца, па међу њима и нема неке разлике. Сви су налик једни на друге. Један се зове Абрахам по свом библијском праоцу а други по председнику Линколну, и обојица возе јарко црвени „кадилак”. Окрени-обрни све се своди само на једно – на аутомобил.

Имам за собом довољно километара по америчким друмовима, па сам могао да се уверим како Американцу аутомобил није само превозно средство већ и опсесија. У почетку вам се чини да сваки Американац има ауто, али то, наравно, није тачно. Сваки Американац има бар два аутомобила: један за себе и други за жену и још један други за своје драге мале клинце, то јест за децу. Величина аутомобила и година производње одређују друштвени положај власника, његову кредитну способност, женидбену могућност, клуб за који навија, каткад чак и висину болничких трошкова.

Американац без аутомобила је као паун без перја. Или ако хоћете – перје без пауна. Једном речи – таквог нема.

*

Откако сам купио аутомобил и безуспешно покушавао први пут да га паркирам, замишљам како је могао да протекне сусрет Колумба с првим домороцем, после искрцавања на америчко тле.

– Поздрављам те, Велики поглавице – каже Колумбо. – Пред тобом је изасланик славног шпанског престола.

– Жалим – одговара домородац. – Уторком и четвртком можете да паркирате само на пацифичкој обали!

*

Гледајући филмове поштовани је читалац вероватно приметио како су сви млади Американци добро грађени. За њихов телесни развитак без сумње је заслужан све већи број аутомобила. Очеви и дедови данашњих младих Американаца били су жгољави млитавци неразвијених мишића, који су се кретали само на коњима, возили се у колима с арњевима и касније у подземној железници. Данас, кад свако има властита кола, Американци су поново научили да ходају. Дневно преваљују километре од паркинга до канцеларије и назад. Мишићи се нормално развијају, крвоток се појачава, леђа се исправљају, ход постаје лаган. Стасала је нова, здрава, спортска генерација Американаца.

Кад сам хтео да посетим породицу Розенблат која станује на Менхетну, тетка Труди ми рече:

– Пођи колима, пријаће ти мала шетња...

*

Посета Розенблатовима такође је протекла у спортском духу. С тим симпатичним паром упознали смо се у бруклинском зоолошком врту. Искористили су одсуство свог јединца Барнија који је отишао на камповање, да остваре свој давнашњи сан и оду у зоолошки врт. Јер, како рекоше, Барнија интересује само бејзбол. Тата Розенблат такође воли бејзбол, али само кад је у фотељи испред телевизора. Њихов син је капитен свог клуба који игра у Лиги дечијих вртића. Господин Розенблат је по занимању трговац мешовитом робом и, док смо хранили жирафу, позвао нас је у петак на вечеру.

То је била велика част јер у Америци не позивају тек тако неког на вечеру, осим ако није реч о бизнису. Треба прво проћи тачно одређене фазе, а почиње се фразом: *Морали бисмо једном да одемо заједно на ручак*, што не обећава ништа већ је само израз пристојности. Ако до тог ручка и дође, онда је то у ресторану.

А ми смо, ето, одмах позвани на породичну вечеру, и то не у било који петак већ у онај када се капитен Барни враћа са

камповања!

Све би било дивно да господин Розенблат није био – опростите на изразу – помало досадна особа; сваку реченицу започињао би с *ми из средњег сталежа*, а осим тога је, попут свих америчких родитеља, непрестано говорио о свом *сину* извлачећи брда фотографија на којима је њихов мали геније овековечен како удара лопту или на неки други начин доказује своје изванредне телесне способности.

Ја необично волим децу, али све има своје границе!

Тако тог петка по подне рекох жени:

– Знаш, нисам нарочито расположен за ту посету Барнијевим родитељима. Међутим, пошто не бисмо смели да увредимо те гостољубиве људе, предлажем да ти одеш сама, а мене извинеш јер сам оболео од грипа...

Све у свему и није било тако лоше. Розенблатовима је било веома жао што сам дошао сам и пожелели су мојој жени скоро оздрављење. Затим смо пили кафу, разговарали о средњем сталежу и чекали да се Барии врати с тренинга. Да би испунила време, госпођа Розенблат је по столу прострла мноштво фотографија с Барнијевог камповања и сваку сам морао појединачно да разгледам.

Нешто касније се на вратима појави неки слабашни деран: Барни главом, али ме госпођа Розенблат натера да довршим разгледање фотографија јер малишан, по њеном мишљењу, на сликама много више личи на себе. Коначно господин Розенблат устаде блистајући од задовољства и обрати се свом јединцу:

– Барни, поздрави господина.

– Хеј – рече Барни и додаде: – Крени на мене ножем!

– Шта? – затрептах очима не верујући ушима. – Шта то мали хоће?

Розенблатово лице се озари очинским поносом.

– Учините како вам каже – посаветова ме.

– Крените на њега ножем!

– Али зашто? Није ми ништа учинио...

Госпођа Розенблат ми објасни како је Барни на камповању похађао курс џудоа и сада може сваку одраслу особу који га

нападне, да обори на земљу. Стога нема смисла да детету покварим радост.

Покушао сам да се извучем из непријатне ситуације уверавајући их како нисам искусан у тим стварима, а поготово се не сећам да сам икада кренуо ножем на децу, посебио не у иностранству.

Онда је господин Розенблат, нестрпљив што представа не почиње, зграбио нож са стола, тутнуо ми га у руку и гурнуо ме према Барнију.

Клинац ме је тако звизнуо по левој цеваници да сам се пресамитио од бола, али кад се залетео и према десној, заурлао сам и кренуо право на њега...

Барни панично врисну и истрча из собе, а ја са исуканим ножем за њим. Тражио је да кренем ножем на њега, па ето крећем!

Ухватио сам га на дну степеништа. Чврсто сам га држао мада се отимао попут ухваћене звери. Управо кад сам хтео да га прекољем, он се извуче из кошуље и побеже.

Пренеражени родитељи дотрчаше и вичући ме упиташе шта то радим.

– Нападам га ножем – одговорих им. – Зашто?

Јурио сам Барнија низ целу улицу с ножем руци. Не верујем да ће убудуће бити онај стари. Комшије су ме испред фризерског салона ухватили ласом, у тренутку кад сам хтео да прескочим живицу јурећи за малим џудистом. Нисам се бранио и дозволио сам да ме разоружају.

– Не мари – рекох сам себи. – Можда ће догодине више научити на камповању. Али ми се чини да има више талента за трчање него за џудо.

*

Има већ неколико година како је насиље постало модеран начин решавања личних или општих проблема и отада је на јуриш освојило западни свет. Изјутра те у Северној Ирској могу гађати с било које од непријатељских страна, у подне можеш да налетиш на један од низа атентата у Италији, а увече могу да ти избију зубе у Грчкој или Турској. Насиље не познаје националне

границе. Па ипак, несумњиво средиште чистог – рекло би се, класичног насиља – још увек је легендарни Њујорк, где насилници бар имају духа.

*

Кад сам zazвонио на вратима стана тетке Труди, у самом срцу Бродвеја, у шпијунки на вратима угледах њено уплашено око.

– Да ли си сам? – упита ме успаничено. – Да се неко не шуња иза тебе степеништем?

Уверио сам се да сам потпуно сам, после чега је тетка два пута обрнула кључ у брави, извукла три резе, скинула ланац, привремено искључила електрични алармни уређај и, држећи дрхтавом руком откочену пиштољчину, отворила врата.

– Брзо – рече уместо поздрава. – Пожури!

Пошто је поново наместила барикаду, Труди ми објасни да су пре непуна три дана спрат више мокрим пешкиром задавили власника куће. Стога смо одлучили да ових четрнаест дана, колико остајем у Њујорку, уопште не излазим из њеног стана.

– Ја не излазим већ два месеца – настави тетка Труди. – Зашто да се излажем опасности? Доле на улици убијају људе усред бела дана. У Њујорку ти сваког тренутка неко може зарити нож у леђа, па је боље да останемо овде у миру, гледамо телевизију и кувамо ђаконије.

Није требало излазити ни по намирнице. Све се доносило у кућу. За сваки случај, кад би zazвонио достављач из супермаркета, моја тетка би отворила врата тек пошто би претходно позвала трговину и уверила се да је на вратима њихов човек а не Бостонски давитељ.

Упркос томе ја сам супрузи морао да купим ташницу, црну лаковану ручну ташницу од крокодилске коже. Три дана и три ноћи моја тетка је покушавала да ме наговори да позовем оближњу трговину ташницама и поручим да ми неколико узорака пошаљу у стан. Ипак сам четвртог дана кренуо тамо сам, шуњајући се уз зидове попут сенке.

Било је рано и Њујорчани су још увек били помало ошамућени од пилула којих су се нагутали прошле ноћи. Срео сам бројне

пијанце, отарасио се десетак проститутки и неколико професионалних велеградских немани, те се жив и здрав докопао трговине. Власница ме је прво добро одмерила кроз стакло а затим телефоном проверила код Труди да ли сам то заиста ја. Најзад је одшкринула врата.

– Извините – рече – али прошле недеље су преко пута опљачкали деликатесну радњу а продавачицу ексерима закуцали за таваницу.

Већ сам помало изгубио поверење у ефикасност јавне заштите у Њујорку, па сам хтео што пре да обавим куповину. На брзину сам одабрао ташницу од црне лакиране крокодилске коже.

– Имамо ми и лепших – рече власница. – Ова плава са златном копчом, на пример, баш би вам одговарала.

– Не купујем за себе – одговорих јој – него за супругу.

– Извините – оправда се власница. – Данас је тако тешко распознати ко је мушко а ко женско. Како сте кратко ошишани, мислила сам да сте женско.

Десило се на повратку кући.

Прошао сам поред три порнографске установе а да ми ни длака није пала с главе, али се на углу 43. улице испред мене испречи неки џиновски немарно одевени црнац и гурну ми песницу под нос.

– Здраво – рече. – Паре на сунце!

Сетио сам се савета који сам прочитао у неком израелском туристичком водичу: у неиријатним ситуацијама увек говори хебрејски.

– *Адони* – обратих се џиновском црнцу нашим древним језиком.

– Остави ме на миру док сам још добро расположен. Шта те је спопало?

Наставио сам својим путем према кући тетка Труди и протетурао кроз њена врата силно узбуђен и охрабрен необичним доживљајем.

Чувши моју причу, тетка пребледе.

– Благи боже – прошапутала је пре него што се скоро онесвестила. – Зар те нису упозорили да никада не треба да се супротставиш? Могао је да те убије на лицу места.

Није био наоружан.

– Не мора ни да буде. Они свеједно убијају. Запамти да се у Њујорку не препире већ јасно расуђује: Осма авенија, намрштени црнац, плаћај! Други пут му дај све што имаш. Уосталом, најбоље је да не излазиш из куће.

Ипак сам изашао из куће. Под изговором да морам да потврдим авионску резервацију, изашао сам на свеж ваздух и безбрижно шетао авенијом. Нигде нисам застајкивао осим испред неколико филмских рекламних фотографија, тек толико да освежим сећање како се праве деца. Признајем, било је врло поучно, али на углу 43. улице опет ме пресрете онај циновски црнац. Овог пута чврсто ме шчепа за крагну.

– Здраво – рече дашћући. – Паре!

У таквим ситуацијама обично брзо реагујем. Муњевитим покретом извадих новчаник.

– Зашто? – рекох. – Зашто?

Црнац ми се унесе у лице. Нос му је био спљоштен а очи кржаве.

– Зашто? – рече отегнуто. – Зато што си ти обична бела свиња, ето зашто!

Простор око нас је опустео. Пролазници су потрчали у заклоне, а двојица полицајаца на другом крају улице нестали су на врховима прстију. Гурнуо сам црнцу два долара у шаку, ослободио се и одјурио назад у стан.

– Платио сам му! – рекох тетки. – Дао сам му два долара.

Труди само што није пала у несвест.

– Два долара? – прошапутала она. – Усудио си се да му даш два пишљива долара?

– И то неповратно – прогунђао сам. – Више нисам имао при себи.

– Да се више никад ниси усудио да изађеш из куће а да немаш бар пет долара у џепу! Хоћеш ли да ти пресече гркљан? Је ли био висок?

– Тако, око метар деведесет.

– Побогу, понеси десет долара!

У уторак сам се ишуњао да купим неколико цуцли варалица стране производње за своју ћеркицу. У 40. улици покушала је да

ме заустави необријана сподоба која је скупљала добровољни прилог за неку давно заборављену акцију. Глатко сам га одбио.

– Жалим, али већ су ме опљачкали у 43. улици.

Постоји ту нека врста споразума о двоструком опорезивању. Плаћаш или у 40. или у 43. улици, али никад у обе.

Наставио сам према углу 43. улице, али се мој џиновски црнац није појавио. Био сам помало разочаран јер сам му припремио нових новцатих десет долара. Тражио сам га по свим околним баровима. Најзад га открих на улазу бара за хомосексуалце-нудисте. Седео је прекрштених ногу, наслоњен на зид и претећи колутао очима.

– Здраво, бела свињо! – добаци ми. – Дај ми још лове!

– Немам сада. Можда сутра.

Није наваљивао. Тада сам утврдио како и није нарочито велик. Могао је да буде отприлике моје висине а у њушци је имао само неколико горњих зуба. На супротној страни улице неко је силовао жену која је хистерично вриштала и сви су се наоколо разбежали.

Рекох себи: имаш срећу што је Џо тако уздржан.

– Ефраиме – рече ми тетка после неколико дана – требало би опет да одеш до оног црнца јер ће нам иначе банути овамо. Знам ја такве.

Ставио сам у џеп шуштаву новчаницу од педесет долара и пошао на састанак у 43. улицу. На путу онамо нико ме није узнемиравао. Чак ме ни подводачи нису вукли за рукав јер су већ сви знали да сам Џоова стална муштерија. Чекао ме је испред ресторана у којем су служиле конобарице у топлесу.

– Здраво, бела свињо – добаци ми опет. – Јеси ли донео лову?

– Јесам – рекох.

– Дај је овамо, бела свињо!

– Чекај мало – рекох. – Је ли то пљачка до голе коже или ти је потребна одређена сума?

– Бела свињо – одговори Џо – треба ми двадесет и пет долара.

– Имам само новчаницу од педесет.

Џо зграби новчаницу, одгега се у јазбину где се пушио хашиш, а била је камуфлирана као јавна кућа за хомосексуалце, и после извесног времена се врати и пружи ми 25 долара кусура.

Схватио сам да је у ствари фер и спонтано сам га упитао не бих ли могао код њега да се претплатим на недељу дана или нешто слично.

Томе Џо није био дорастао.

– Бела свињо – рече – ја сам ту сваког дана.

Тражио сам му број телефона, али он није имао телефон. Уместо тога извукао је из задњег џепа зарђали нож и први пут, уз пријатељски осмех, искезио остатак зуба пожутелих од дувана. Све у свему, тај Џо је био сасвим симпатичан ситни пљачкаш, висок можда метар и шездесет и пет, кога је младост већ била напустила али је и даље остао врло доброћудан.

На дан мог одласка тетка Труди ме испрати до забарикадираних врата стана. Читаву је ноћ проплакала при самој помисли да се ускоро враћам у несигурно подручје где влада рат. Ипак се сложила да ми је место у властитом дому.

Сада, док пишем ове редове у Тел Авиву ужареном од сунца, морам да признам да ми Џо недостаје. Разумели смо један другог. Сети ли се он каткад између два дима хашиша своје беле свиње? Чисто сумњам. Нису сви романтична бића као ја.

*

Нема на свету упорније установе но што је то жива лешина која се зове амерички радио. Њујоршка телевизија сама емитује од 5 ујутро до 5 ујутро на пет специјалних канала, од којих су два намењена црним верницима а један италијанском подземљу, па ипак још 103 мале радио-станице америчке метрополе упорно бију битку за опстанак као правоваљани медиј – као да уопште може бити сумње у исход неравноправне борбе између блиставе слике у боји и бежичног блебетања. Није онда ни чудо што сваке године одређени број тих мини станица обуставља рад, али свака ће пре издисања неизбежно позвати на разговор неког странца. Попут мене, на пример. То је у ствари и последњи доказ да је радио-станици дефинитивно одзвонило.

Једне кишне вечери у источном Бруклину моја тетка Труди ме одвуче у угао и рече:

– Никада нећеш успети у Америци ако се не побринеш за рекламу.

– Знам – рекох. – И, искрено речено, због тога сам забринут.

– То ти у овом случају не помаже – рече тетка Груди. – Оно што ти је потребно јесте да се појавиш у некој телевизијској емисији или нечем сличном. У ствари имаш срећу јер случајно имам извесне везе и на радију и на телевизији, па ћу нешто да средим. Ако добро размислим – додаде тетка – лакше ће бити на радију, јер на телевизији никог не познајем.

Све остало је било мачији кашаљ. Моја тетка се често среће код фризера с госпођом Перл Граубман која већ четрдесетак година на њујоршкој јеврејској радио-станици води емисију под називом *Fanny Swing Show*. У ствари Фани Свинг је главом и гласом сама госпођа Траубман која има гомилу обожавалаца међу домаћицама у Бронксу и возачима за воланом.

Једног дана ми тетка, вративши се од фризера с новом трајном, сва озарена објави велику новост:

– Перл Траубман те очекује сутра ујутро у пола осам у студију 203! Напричала сам јој да пишеш бит-поезију и да си пуковник у падобранској јединици. То је оставило јак утисак на њу, кад ти кажем: пред тобом је велика каријера!

Са сузама у очима падосмо један другом у загрљај.

Госпођа Траубман-Свинг била је врло пријатна дама шездесетих година и није изгледала много старија, осим што би јој човек због изразито светле косе и црвених чулних усана, додао можда коју годину више.

Чекао сам је у студију 203 око пола сата, а стигла је свега два минута пре емисије која иде уживо. Одмах се задубила у хрпу хартије коју су јој припремили њени робови. Затим смо се руковали и она ме упита:

– У којој ви оно синагоги певате, господине Фридман?

Рекох јој да за сада још не певам литургије већ да сам пуковник-песник, онај од тетке Труди из фризерског салона.

– Ах, да, да – присети се госпођа Траубман и поче да преврће по хартијама. – Певач из синагоге је, ако се не варам, на реду сутра. Добро, можемо да кренемо.

У тај час се у студију 203 упали црвено светло, неко протури главу у нашу гајбу и викну:

– Крећи, Фани!

Истог часа глас госпође Траубман се претвори у цвркулт славуја и она умиљато проговори у микрофон:

– Добро јутро, драги пријатељи. Говори вам Фани Свинг из Њујорка. Напољу пада киша али бар није спарно. Ето, стигла нам је зима. Кад сам рекла „стигла”, сетила сам се да је у наш студио стигао и ваш добри стари познаник кога, уверена сам, сви добро знате, нарочито они међу вама који одлазе у синагогу Ор Кабуки.

Ту сам јој дискретно махнуо руком. Фани нагло промени плочу и настави:

– Он је у ствари велики израелски песник, виши официр и резервни астронаут у посети Сједињеним Америчким Државама. Добро јутро, господине Кичен! Како сте?

– Хвала, врло добро – одговорих на течном енглеском.

– Драго ми је. Како се осећате у Њујорку?

– Хвала, врло добро.

– Да ли сте већ били у неком нашем позоришту?

– Нисам још, али имам улазницу за прекосутра, за неку музичку представу, а што се тиче мог сатиричног комада...

– *Luscanku* стоно уље кува за вас – рече умиљато госпођа Траубман. – За лака и храњлива јела, за свеже салате, за пикантне сосове. *Luscanku* стоно уље нема премца. Је ли тако Џо?

За нашим столом седео је неки мрзовољни тип и срчући кафу читао јутарње новине. Представили су га као политичког коментатора и позоришног критичара, али је он очигледно радио хонорарно и као најављивач реклама.

– Тако је, Фани! То је уље прочишћено тачно по верским прописима и зато је најбоље на свету – одрецитова Џо. – Укусно, сласно, течено!

Усхићено цмокну уснама и настави да чита узбудљиве берзанске извештаје.

– *Luscanku* стоно уље не садржи нитроглицерин – закључи Фани Свинг и поново ми се обрати. – Ви, господине Кичен, сами

пишете своје песме?

– Да, хвала на питању – одговорих.

– *Gitn yomtov* – смешећи се рече Перл Траубман. – Мој отац би увек говорио јидиш кад би желео да га ми деца не разумемо. Моја је мајка такође писала песме, али на руском.

Једноставно сам осећао како ми, захваљујући овој изванредној емисији, из минута у минут расте слава широм Америке, чак до Аљаске. Није мала ствар наступити у емисији Фани Свинг. Многи би за то дали силне паре.

Тетка Труди ми је испричала да госпођа Траубман сада покрива 55 посто слушалаца и да сваку њену реч разграби двадесет и пет радио-станица. Укратко, био сам на путу да постанем велика звезда.

– У ствари пишем на хебрејском – рекох.

– Па то је сјајно!

– Да, то је сјајно.

– Ја се не трудим много око јела – признаде Фани. – За мене кува *Luscanqu* стоно уље. За свеже салате и пикантне сосове само *Luscanqu* стоно уље. По савету лекара! Да ли се слажеш, драги?

– До ђавола – одговорих – никада у животу нисам кувао...

Госпођа Траубман нервозно махну руком према Џоу који спасоносно упаде не дижући поглед с новина.

– *Luscanqu* стоно уље је до задње капи прочишћено по верским прописима. Кад куваш за мене, онда само са *Luscanqu* стоним уљем!

– Не садржи нитроглицерин, има пријатан укус и лако се вари. Кад користите уље, онда само *Luscanqu* стоно уље. – Затим се Фани опет обрати мени. – Господине Фридман, где ћете да певате за празнике?

– Нисам још одлучио...

– Сви ћемо доћи да вас слушамо.

– Биће ми драго.

– Уверена сам, господине Фридман, да ће то бити велики доживљај.

– С *Luscanqu* стоним уљем не можете да погрешите.

– Наравно – сложи се Фани – то уље кува за вас.

Luscanku је проверено уље врхунског квалитета – објасних. – Зар није тако, Цо. – Укусно, сласно, течно – импровизовао је Цо.

– Прочишћено по верским прописима и не садржи нитроглицерин.

Ја сам само цмокнуо уснама.

Госпођа Траубман погледа на сат.

– Хвала вам, господине Фридман – рече срдачно. – Драго нам је што сте нас посетили. Било је врло корисно чути, тако рећи с извора, како се пева по синагогама у Израелу. *Gitn yomtov* и *Shalom*.

– Свеже салате и пикантни сосови – одговорих јој навлачећи капут.

Како оно кажу? Звезда је рођена!

*

Наивно је свеопште мишљење да је Америка мудро организована земља у којој све тече аутоматски и где људи живе и понашају се шаблонски, прилагођавајући се тачно утврђеним конвенционалним правилима. У ствари, Американци су исто тако особити као и сваки други народ, чак можда и више, јер те своје карактеристике уопште нису свесни.

За Американца је све оно што он чини и шта се око њега збива сасвим природна ствар. Неће га нимало зачудити ако му маштовити радник на бензинској пумпи понуди на продају клавир пун мрава; уверен је да је телевизију измислио сам Бог како би се уклонила у природну поделу дана на три дела: осам сати спавања, осам сати рада и осам сати телевизије, да је најбољи играч бејзбола раван председнику Сједињених Држава или чак Елвису Прислију, да човек мора да планира будућност и да штеди беле паре за црне дане када буду падале атомске бомбе, да амерички брак без најмање двоје америчке деце – америчког дечака и америчке девојчице – није амерички брак, да је психијатар члан породице, да су шницлу измислили Американци, да све може да се научи из брошура па и то како *постати председник Сједињених Америчких Држава у десет лекција* и да Бог воли Американце без обзира на њихово

национално порекло, расу и вероисповест, али узимајући у обзир њихов социјални статус.

Све је то наизглед врло замршено. Па ипак, у свакој држави те заједнице владају строги ред и закон.

У држави Алабами, на пример, сваке преступне године забрањено је продавати кокице. У суседном Мисисипију деца испод осам година смеју да се играју „маме и тате” само у присуству матичара. У Небраски протерују све нежење изнад тридесет и једне године осим пилота, полицајаца и тркача на котураљкама. У сликовитом Колораду забрањено је плетење вунених пуловера а у Орегону сваки поштар мора да има ронилачки испит. У Охају жене не смеју да се скидају на позорници, у Њујорку је то дозвољено, а у Невади обавезно.

У стварима које закон не спомиње, људи поступају по свом нахођењу.

Мој теча Хари, на пример, припада вегетаријанској ложи Слободних зидара и из дна душе мрзи чланове супарничке нудистичке ложе. Он је такође члан Светског савеза за ширење моногамије, врло угледне организације у којој подједнако има Јевреја који верују у Исуса Христа као и хришћана који чекају Месију.

Сам теча Хари је иначе обичан обрезањем Јеврејин, али му је страст да постане члан неке организације. Тако је он и потпредседник локалног огранка добротворне организације *Hadassa* и игра бриџ у Клубу преображаја, где верују у духове и летеће тањире.

Хари нам је причао и о квекерима који се заносно љуљају у немој молитви, противе се свакој врсти заклетве, ропству и војној обавези, али се боре за женска права.

У држави Јута владају мормони, којих отприлике има исто толико колико и Јевреја у Израелу. Врло су пристојни и изванредно честити људи. Не пуше, не пију алкохол, кафу и чај и задовољни су с оним шта им преостаје, а то ће рећи да имају две или више жена...

– Шта кажеш? – упадох теча Харију у реч.

– Да ли си рекао: две или више жена?

– То је некада било – одговори теча Хари и сетно погледа у правцу Јуте. – Данас су већ и они прихватили моногамију.

– Зашто – упитао сам – зашто су поклекли?

– Ништа им друго није преостало.

Ово је почело да ме интересује.

*

– Да, да – мрмљао сам замишљено идућег јутра за доручком. – Заиста интересантно.

Моја супруга ми упути упитни поглед.

– Шта је то тако интересантно?

– То што је теча Хари јуче причао о мормонима и њиховом многоженству. Зар то није чудно?

– Зашто би било чудно? То је много поштеније него да се муж тајно љубака наоколо.

Њена искреност ме запањила. Очекивао сам да ће осути дрвље и камење на ту варварску секту и њене обичаје, на мушки егоизам, обесправљеност жена и друге ствари које женама обично падају на памет у таквој прилици. Уместо тога она је показала пуно разумевања за мормоне. Па лепо...

– Можда си у праву – рекох опрезно испитујући терен. – За мормоне је то природно јер им то вера дозвољава.

– Зашто би било природно само за њих? Зашто то не би вредело, рецимо, и за тебе? У чему је разлика?

– Пре свега у томе што је рабин Гершом забранио полигамију – одговорих.

– А када је живео рабин Гершом?

– У једанаестом веку.

– И ми се још увек управљамо по њему? Хоћеш да кажеш да бисмо морали да живимо по средњовековним законима?

Морам да признам да је моја паметна женица осветлила тај проблем с потпуно новог становишта. Чињеница је, наиме, да прастари израелски изворни, тако рећи вечни закон не само да допушта него чак и препоручује мушкарцу да има више жена. Баш као и мормони.

– Наши преци су очигледно били мудрији од нас – сложио сам се са супругом. – Знали су да се чак и срећан брак... понављам, чак и *срећан* брак... временом распадне ако се мужу не пружи могућност... како да кажем... знаш већ...

– Наравно – потврди моја жена. – То је природни закон.

Рекла је то с блаженим миром, мешајући кафу. Морао сам све више да јој се дивим. Заиста, зар је грех ако тамо неки мормон баци око на више жена? Зар не постоји полигамија и у животињском свету који следи чисте, изворне природне законе? Све то, на крају крајева, зависи од нечијег становишта, васпитања и фолклорног прилагођавања. Осим тога не треба занемарити чињеницу да ми, Израелци, живимо на Блиском истоку, у колевци харема.

– Како се узме – додао сам нехајно. – Све је то питање интелигенције заинтересованих страна.

– Свакако – сложи се она. – Верујем да ти не би узео неку примитивку.

– Наравно да не бих. Никада ти тако нешто не бих учинио. Коначно, ви бисте морале да живите заједно под истим кровом.

– То се подразумева. Зато бих хтела врло пажљиво да је проверим. Црвенкосе, на пример, уопште не долазе у обзир.

– Зашто?

– Исувише су гласне.

– То не мора да буде правило. Ти имаш предрасуде. Али, молим, ако си ти чврсто против црвенкосих, слажем се. Мени је најважније да у кући влада хармонија.

– Друго нисам ни очекивала. Уз мало међусобног разумевања све може да се среди. Ја ћу ујутру устати и спремити доручак, а она ће средити кућу и припремити ти вруће купање.

– Млако купање, драга. Лети се купам у млакој води.

– У реду, то је њена ствар. Уверена сам да ћу се врло добро слагати с Кларисом.

– Кларисом?

– Волела бих да се зове Клариса.

– Слушај, драга, па то је већ притисак...

– У реду, у реду, одустајем. Ти си газда. Делићемо то између себе.

Све је то много обећавало. Ето, то је оно што се зове „интелектуални приступ”: кад мудар човек попут мене, паметном речи нађе прави пут... Морао сам сада жени да одам и мало признање.

– Знаш – рекох јој држећи је за руку – не бих желео да међу нама буде било каквог неспоразума. Ти ћеш увек бити моја најмилија, прва и права жена.

– О, па то уопште није важно.

– И те како је важно! У свакој породици влада хијерархија, баш као и код мормона. Другој жени од самог почетка мора да буде јасно да никада неће бити прва виолина, па ма како била лепа. Уосталом, ти ћеш и по годинама бити старија од ње.

– Све ће се то решити само од себе у пракси. Овакве ситуације имају и пуно предности.

– Које предности?

– Па, рецимо, чување деце.

– Па да! То ће донети и велике уштеде. Наизменично ћете чувати децу...

Ова последња мисао зазвучала ми је некако чудно. Још нисам навикао на нову ситуацију.

– Децу – мрмљао сам – децу... коју... чију...

– Твоју, наравно! Чију другу?

– Мислио сам само... знаш, деца... ту могу да настану и неке компликације... што се тиче... односно... деце...

– Пусти то. Нећемо ваљда да се свађамо око тога.

Остао сам без речи. Толико животне мудрости и узвишености нисам могао да очекујем ни у сну! Да је сваки Американац имао овако интелигентну жену, мормони не би морали да се одричу многоженства. Јер, ако погледамо истини у очи, мушкарац може да буде истовремено и добар и веран муж а да му се ипак с времена на време допадне и нека друга згодна жена. То се чак не може назвати ни полигамијом, то је само рашчлањена моногамија. Ето како уз мало добре воље и наизглед најтежи проблеми постају сасвим једноставни...

Осокољен тим сазнањем весело рекох:

– Да ти право кажем, већ дуже времена имам на уму једну особу...

– Кога то? – одсече супруга неочекивано оштрим гласом. – Кога ти то имаш на уму, је ли?

Очи најбоље супруге на свету пламтеле су од гнева.

– Али, драга...

– Хоћеш ли да кажеш да си ти све ово озбиљно мислио?

– Озбиљно?... Зар ја?... Па ти се шалиш?... Ха-ха... Где ти је смисао за хумор?... Признај, прешао сам те.

Сада ми је јасно зашто су мормони напустили многоженство...

*

Једно ми ипак ни после боравка у Сједињеним Државама није постало јасно: шта је за просечног Американца идеал женске лепоте? С једне стране жене се ни у једној земљи на свету толико не труде да за вољу својих мужева омршаве, тако да понекад одећа на њима виси као на покретним вешалицама, а с дуге стране ти исти мужеви падају у занос када на екрану угадају богате обрине Софије Лорен или неке друге италијанске пунокрвне лепотице. У чему је ствар? Изгледа да одговор поново морамо да потражимо у јеврејској традицији, по којој је сваки брижни муж дужан да обрије главу својој жени како не би привлачила погледе других мушкараца. То је нека врста породичног осигурања против трећег лица. Нешто слично, по свему судећи, има на уму и амерички супруг када своју жену тера да се претвара у кост и кожу. Човек се једноставно осигурава.

*

С обзиром да сам филмски аматер, пошао сам у кратку посету Холивуду, фабрици снова (и понеке море). Премда се у мојој средоземној земљи можемо похвалити богатом збирком професионалних клеветника, низ холивудских агената које сам тамо срео оставиће неизбрисив траг у мојој психи.

Стајао сам тако на тераси тридесет и трећег спрата мог хотела и замишљен гледао под собом славни Булевар сумрака који се протеже и протеже све док не нестане у бескрају негде иза броја

11.935. Лос Анђелес, најдужи град на свету, још је увек престоница филма. Иако његови студији више не доносе некадашње профите, ипак чувају отиске стопала Чарлија Чаплина, Грете Гарбо и Мики Мауса. Осетио сам како ме прожима усхићење: окрени-обрни, то је ипак Мека филмског света...

И кад је бујица мојих мисли доспела негде до те тачке, зачуло се куцање на вратима. На њима је стајао човек зализане косе држећи у руци букет цвећа.

– Дозволите да вам пожелим добродошлицу у Холивуд, господине Кичене – рече и уручи ми визит-карту на којој је златним словима писало: *President Cinemastro Corporation Ltd.* – Чуо сам да сте у граду – цвркутао је председник – па сам свратио да вам кажем како ми се ваш филм необично допао. Честитам!

– Изволите, седните – рекох помало узбуђен. – Зашто стојите?

– Познајете ли случајно у Хаифи Делугеа, санитарни уређаји? – Гост седе и додаде: – То ми је знате, шурак. Помислио сам да ми је дужност, Ефраиме, да дођем и да те упозорим: чувај се лопова у овом граду! Опседаћете те, упадаће ти у собу и причати приче о рођацима у Израелу, а заправо им је једини циљ да постану твоју ексклузивни агенти, уз дебелу провизију. Зато мораш да будеш врло опрезан. Какав филм имаш?

После кратког али садржајног разговора растали смо се као велики пријатељи. Председник се понудио да буде мој ексклузивни агент уз дебелу провизију, а ја сам то врло радо прихватио јер свој филм нисам желео да дам у руке неком потпуном странцу. Договорили смо се да ћемо појединости утврдити за време доручка.

Тек што је мој доброчинитељ изашао из собе, опет неко закуца на врата и ја угледах отменог и помало разроког човека.

– Надам се да нисте ништа потписали – рече улетевши у собу. – Уверен сам да вам је тај подлац рекао како је циониста и да морате да се чувате лопова у овом граду. Знам све његове штосове! Затим вас је натерао да потпишете лажни уговор, дочепао се вашег филма и ви га више никада нећете видети!

Захвалио сам му сав срећан што ме је минут пре дванаест спасио из канџи пљачкаша. Мој гост извуче из џепа пресавијеи примерак уговора.

– Даћу вам трећину прихода – рече. – Потпишите, молим вас, овде.

Управо у тренутку кад сам спуштао перо на означено место, уђе хотелски момак и донесе ми телеграм:

НАЛАЗИТЕ СЕ У ОПАСНОСТИ.
ЧЕКАМ ВАС ДОЛЕ. БУХБИНДЕР.

– Извините – рекох Трећини прихода и сјурих се низ степенице.

Бухбиндер ме је чекао сакривен иза палме.

– Онај гангстер у вашој соби је куван и печен с „председником” – рече ми упола гласа.

– Удружили су се пошто су се у Алабами упознали у затвору за сексуалне преступнике. Тиме што вас упозорава на свог партнера стиче ваше поверење, и пре него што кажете „кекс”, филм је већ у рукама мафије. Та двојица су напунила читаво једно гробље у Холивуду. Надам се да још нисте потписали?

– Наравно да нисам – насмејох се. – Нисам тако наиван као што изгледам.

– Примећујем – сложи се Бухбиндер. – Ви морате да се повежете с неком великом, добро уходаном компанијом, у коју можете да имате пуно поверења. Ја сам у слободно време потпредседник Метро Голдвин Мајера. Где вам је копија филма?

– Одмах ћу је донети, господине потпредседниче – рекох сав срећан због овог неочекиваног потеза судбине. У том тренутку с друге стране палме искрсну хотелски портир и шапну ми да ме хитно зову на телефон. Приход, који је, као што се сећамо, остао горе у соби, сав задихан изговори у слушалицу:

– Хало, је ли отишао?

– Ко?

– Стари пацов. Представља се као потпредседник а у ствари је пензионисани џепарош. Кладим се да вам је рекао како председник и ја радимо заједно попут гангстерског пара. Јесам ли погодио?

– Чини ми се – промуцах – да је господин Бухбиндер заиста споменуо нешто слично...

– Бухбиндер је измишљено име. Право му је име Краус и окорели је заводник малолетница. Тражи га Интерпол.

– Како знате?

– Како? Па он ми је најбољи пријатељ!

Вратио сам се Старом пацову и прекинуо с њим преговоре, под изговором да се копија мог филма још обрађује. Затим сам пошао натраг у собу али се постарији лифтбој заустави на двадесет и другом спрату и шапну ми на уво:

– Надам се да не држите готовину у соби? Ваш гост је краљ обијача сефова. Управо је јутрос побегао с Ђавољег острва и крије се у неком борделу. Осим тога он и лаже.

Стари ми пружи своју визит-карту:

Confidential Films. Дистрибуција ексклузивних филмова, Услуга брза и тачна.

И тако се у своју собу на тридесет и трећем спрату вратих помало збуњен.

– Да ли вас је лифтбој наговорио? – забринато ме упита Приход, пошто сам ушао.

– Није – одговорих. – На шта је требало да ме иаговори?

– Чувајте се. Он је познати бигамиста, а издржава се приходима од крађе коња. Хајде, узмите већ једном то перо па да закључимо посао!

Зазвони телефон. Подигох слушалицу:

– Хало! Не, нисам још потписао.

– Хвала богу – с олакшањем уздахну неко с оне стране жице. – Да ли је то Боб?

– Не, Кичен. Погрешна веза.

– Боб је свиња, чувајте га се – рече човек. Као да то и сам нисам знао? Спустио сам слушалицу.

Сад сам већ био помало узнемирен професионалношћу којом су ме ти момци полако смекшавали. Вратио сам се Приходу и затекао га како грозничаво претура по мом ормару тражећи копију филма.

– Рутинска провера – рече и окачи моје панталоне на вешалицу. – Лукаво сте поступили што сте сакрили филм. Овај

град је препун хулигана који не би презали ни од тога да вам претурају по ормару. Дозволите да се представим, ја сам коњички пуковник Вестингхаус.

Тек сам тада приметио да у мојој соби више није Приход већ неки потпуно други човек, риђе браде и с огромним шеширом. Вероватно су некако променили места.

– Ни за живу главу не дајте филм из руке – упозори ме пуковник. – Верујте ми, ово вам је права џунгла. Седите тако, на пример, у приватном биоскопу на другом крају града куда вас је одвео неки наоко врло пристојан агент, рецимо бивши официр или нешто слично, и за време пројекције, док сте ви окренути леђима, украду вам ролне филма, однесу их у лабораторију која је у суседној просторији, и тамо их копирају. Затим те украдене копије продају у Саудијској Арабији и шеикатима који плаћају баснословне суме за филмове западњака.

Спопао ме страх.

– Зар су овде сви одреда лопови, пуковниче Вестингхаус?

– Вестингхаус? Тај вам је момак један од најгорих типова из подземља, покварени, лажљиви лопов и преварант...

– Извините – прекидох га – зар нисте управо ви Вестингхаус?

Пуковник ућута и неколико пута трепну.

– Нешто сам побркао – најзад признаде. – Мислио сам на неког другог... Све су вам то обични, бедни подводачи, пљачкаши гробова, сви редом. Смучи ми се кад помислим на њих... Где је тај ваш филм, господине Кичен? Хтео бих што пре да га видим. Имам ту на другом крају града властити мали биоскоп...

– Није код мене – рекох пригушено. – Не верујем више ни самом себи.

– Пссст, јесте ли чули неки шум?

Одгурао сам га у најдаљи угао собе. Одједном сам се осетио лаким и слободним, речи су ми саме навирале на уста.

– Ја сам највећа лопужа коју сте икада срели – шапутао сам му на уво. Рођени лажов, ето шта сам ја.

– Здраво момче! – пљесну ме пуковник по рамену – Ти си за моју кућу. Добро дошао у Холивуд!

Стегли смо један другом руку и одлучили да оснујемо филмску агенцију и варамо један другог колико год можемо и умемо.

Ако вам затребају наше услуге, ево адресе:

Вестингхаус и Кичен

Сплеткарење

13.712, Булевар сумрака

Дворишни улаз, ништа не потписујте.

*

Вратио сам се у Њујорк с узвишеном намером да негде на ивици Бродвеја представим свој сатирични комад *Није фер, Голијате*.

Џунгла се неумољиво затворила око мене, почели су да круже лешинари, отпочела је позоришна борба за опстанак.

*

Највећа предност коју неки комад може да има на Бродвеју или око њега, јесте само позориште. Мале неугледне дворане никад не зјапе празне. Продуценти чекају у реду да их се домогну како би доживели вртоглави успех или муњевито самоубиство, попут камиказа. У томе у Њујорку не знају за средину: или се винеш у небо или сутрадан после премијере скупљаш прње.

Наша је ситуација била потпуно случајно доста сигурна. Продуцент мог комада – назовимо га кратко Џо – већ је имао у џепу уговор о закупнини који је склопио с протестантском црквом. На основу тог службеног, готово историјског документа, слободно смо располагали позоришном салом у склопу цркве, за време од три месеца. Позорница је била прикладна а атмосфера интимна и пуританска. Пробе су се већ одвијале својим уобичајеним поузданим током.

Онда нам је једног дана ударац задао Одељење за приходе.

Споменута државна установа послала је на име тог дана протестантској цркви допис којим је обавештава да ће убудуће, као добротворна верска организација, бити ослобођена пореза, али под условом да се не бави никаквом комерцијалном делатношћу. Допис је изазвао праву панику, не толико због

пореза који би црква требало да плати већ због саме помисли да сумњичави порезници могу да дођу у ситуацију да њушкају по пословним књигама цркве, што никако није долазило у обзир.

И тако је надбискуп позвао Џоа и без много околишења га обавестио да наш узајамни уговор више не важи, да се поништава „божјом вољом”, види параграф тај и тај.

Џоу паде мрак на очи. Пао је на колена и стао да преклиње надбискупа да нас не оставља на цедилу. Изнео је, штавише, врло чврст доказ да нећемо зарадити ни цента јер ће представа ионако, попут многих других, пропасти. Чак га је позвао да дође на пробе како би се и сам у то уверио. Како је био смртно уплашен, Џо је најмио и неког вештог адвоката. Овај је пажљиво проучио уговор, али је установио да ниште не може да се учини јер Бога не можеш да тужиш суду. Џо је отишао тако далеко да је оптужио цркву за антисемитизам, а кад ни то није упалило, одлучио је да предузме последњи корак и предложио да пређе у протестантску веру, али ни то није имало успеха.

Стога смо морали наврат-нанос да пронађемо неко друго позориште.

Како се то ради? Врло једноставно. Заинтересована страна проучава у новинама најаве будућих премијера, настојећи да погоди која би од њих могла да доживи неуспех. За то постоје и локални стручњаци који ће за мало пара попут ловачких паса нањушити представу која је осуђена на пропаст. Избор наше екипе стручњака пао је на познато позориште *Корона* у центру града.

– Идемо да видимо – предложи Џо.

Навукли смо нечујне ципеле с гуменим ђоновима, набили шешире на очи и на мала врата се ушуњали у позориште. Осећао сам се попут лешинара који кружи ваздухом у потрази за свежом стрвином. Шта можемо, живот је такав!

На бини је ужурбано текла последња проба веселог мјузикла. Играчице су живахно трчкарале из гардеробе и у гардеробу, сценограф је дотеривао сцену, музичари су штимовали инструменте, режисер се драо већ промуклим гласом, а кореограф предузимао последње кораке на путу ка успеху. Наша

група гробара стајала је у углу, окупљена око стручног пророка који је дубоко дисао.

– Не! – коначно рече склопљених очију. – Не пролази!

То је била добра вест. Ако овај мјузикл пропадне исто тако брзо као што су се ужурбано припремали извођачи, ова ће изврсна дворана одмах да припадне нама.

– Хеј, шта радите ви тамо? Кога тражите?

Продуцент представе пришао нам је закрвављених очију. Рекосмо да смо ушли грешком мислећи да је овде ноћни клуб. Умакли смо и оптрчавши зграду попели се на други спрат у канцеларију власника позоришта, који нас је, заваљен за својим писаћим столом, већ очекивао. Безвољно нас је посматрао.

– Када желите да се појавите са својом представом?

– Већ јуче – одговори Џо. – Каква је ситуација?

– Премијера овог доле је у понедељак – рече нам власник. – У уторак ујутру сала може да буде ваша.

– Да ли је то поуздано?

– Спреман сам да потпишем уговор.

– Дозволите – упадох. – Зашто морамо да чекамо до уторка ујутру? Премијера мјузикла завршиће се око пола једанаест, па бисмо већ у једанаест могли да будемо у сали.

– Не будите смешни – подругљиво ми добаци стручњак. – Па ипак претходно морају да прочитају критике.

Положили смо кауцију у случају да представа пропадне, руковали се с власником позоришта и отишли. На излазу смо још чули веселу песму надобудних певача и задовољни грохот продуцента и његове пратње.

Следили су тешки дани напетог ишчекивања. Убацили смо нашег човека у публику за време генералне пробе и он нас је обавестио да представа, мада није бог зна шта, ипак није тако катастрофална. Џо је пребледео.

– Дођавола – прогунђа. – Ако они успеју, ми смо изгубљени. Остаћемо без сале.

Предложио сам да отрујемо главног глумца непосредно пре премијере или да седнемо иза главних критичара и боцкамо их за време представе чиодама, али то су моји партнери одбили назвавши моје предлоге детињастим. Уздали су се у новине и

телевизију који ниједном до сада нису изневерили просечна позоришна њушкала.

У понедељак увече, пошто је у позоришту *Корона* пала завеса, сјатили смо се, напетих нерава, око телевизора. Критичар на другом каналу оценио је представу доста млако, али не преоштро. На тринаестом каналу неки глупан је трабуњао како „у тој мини оперети има неке привлачне непосредности”.

Каква привлачност, каква непосредност?

Човек данас заиста више ником не може да верује!

Џо је купио *Новости*. Опет исто: несумњив неуспех, али ништа конкретно, ни трага убојитом отрову од којег се представа једноставно распрсне. Нервозно смо грицкали нокте. Ако тако наставе, ништа од сале. Последња нада био нам је Клајв Барнс из њујоршког *Тајмса*.

Џо је изашао око поноћи са зебњом у срцу. Чекали смо га у тишини, исувише покуњени да бисмо прозборили иједну реч. После петнаестак минута Џо је упао на врата попут ветра.

– Победили смо! – дахтао је ван себе од среће и махао спасоносним новинама. – Сахранио их је! Човек се у таквим ситуацијама заиста мора поуздати у господина Барнса.

Те исте вечери мјузикл је купио своје прње, као што се и очекивало, а ми отада увелико држимо пробе на позорници *Короне*. Атмосфера је на висини. Пуни смо елана и великих нада. Само нам једна ствар помало квари расположење: за време проба шуња се наоколо нека тајанствена група људи. Набију се у мрачни угао, неко време шапућу, а онда се попну степеницама на други спрат, у канцеларију власника позоришта.

Шта дођавола они траже?

*

Премијера комада *Није фер, Голијате* завршила је око пола десет увече. Представа је била краћа за петнаестак минута јер критичари нису пљескали; пљескала је само наша клака, родбина и пријатељи. Пљескали смо потајно и ми, *Голијатови* духовни оци, али су критичари сви у исти мах устали и изашли чопоративно. Предводио их је, с муком навлачећи капут, Клајв

Барнс из њујоршког *Тајмса*. Наш продуцент Џо је тврдио како га је видео да се у првом чину једном насмејао, али је Дик, режисер, сматрао да је само чачкао зубе. Било како било, Барнс је отишао исувише брзо. Седишта су зјапила празна. Џери Толмер, угледни критичар њујоршког *Поста*, отишао је сав зајапурен двадесет минута пре краја. Док је пролазио поред нас, Док је добио хистеричан напад.

– Одлази! – зајецао је. – Он одлази, одлази...

Што се мене тиче, и не стрепим толико. Већ сам у паузи, кад нико од нас није смео ни да се помери са седишта како не би изазвао гнев богова, одлучио да првим авионом одлетим кући и тамо затражим азил. Кажу да авионске компаније увек имају неколико слободних места за бегунце са бродвејских премијера.

Џо је најмирнији, само што никако не може да затвори лево око, па му оно у мраку трепће попут флуоресцентног дугмета. Непрестано запиткује Бернштајна, нашег представника за штампу:

– Па, шта мислиш?

– Видећемо.

Изгрлили смо се с глумцима као да попут првих хришћана улазимо у арену. За међусобну љубав и разумевање преостало нам је још само три четврт сата. Тада ће се на екранима појавити први критичари а ми ћемо потонути у пакао испуњени мржњом. Свима нам је познат реалан однос: од десет њујоршких премијера осам не дочека репризу, једна како-тако животари још неколико недеља, а једна... ако буде среће... можда...

А Џери Тејлор је отишао пре краја...

Једанаест сати увече. Седимо без речи пред телевизором у Бернштајновој соби: Џо, његова жена, Дик, ја, млади израелски композитор Менахем и седам глумаца. Спикер блебеће неке којештарије о Никсону и Вијетнаму. Помало ми смета јак шум у ушима; срца ми удара као да ће да искочи. У ствари овде сам само телесно, моја се напаћена душа код куће игра с дечицом. Једино с времена на време промрмљам неку молитву.

Једанаест и петнаест. Престали смо већ и да дишемо. Док Дик непомично лежи, коса му на записцима полако седи. Једино Бернштајн спокојно пућка цигару (он је на сахранама попут ове,

као риба у води). У руци држи спреман мали магнетофон како би после могао да цитира оно што се може цитирати. Коначно се појављује он: Стјуарт Клајн са Си-Биса.

– Оштра сатира... хумор на властити рачун... акценат на смешном...

Џо скочи са столице и поче да испушта индијанске крике. Сви плјескамо, грлимо се, скачемо по соби, Менахем лебди у трансу а ја у мислима прекидам игру с дечицом и шаљем их на спавање. Клајн нас хвали, Клајну се свиђамо, Клајн је сјајан момак.

– То је хит! – узвикује Џо. – Направили смо хит! Хит!

Пријатељски ме грли и шапуће ми на уво:

– Знам ја зашто сам вас довео овамо чак из Израела. Знам ја шта радим.

И ја њега волим. Добар неки човек. Његова жена ми предлаже да се настаним у Њујорку и да заједно отворимо *трговину* мешовитом робом.

У очима глумаца већ читам жељу да пређу у јеврејску веру. Ако нас још и Ен-Би-Си тако похвали, ништа их неће спречити да одјуре до најближег рабина.

Једанаест и двадесет. На екрану се појављује Едвин Њумен, нестор међу критичарским гробарима. Зажарених погледа прикованих за његову злокобну лобању, вапимо за похвалом. О боже, што више похвала са што више придева!

– Тишина! – загрме Бернштајн. – Снимама!

Њумен се служи кинеском методом мучења. Највећи део времена троши на филозофске расправе о значењу хумора у цивилизованом друштву. Убија нас полако. Развучи реченице, знајући врло добро да седимо као хипнотисани испред телевизора и напетом гутамо сваку његову реч. Ако се само намргоди, можемо одмах да скидамо представу. Њумен завршава; слушамо га више мртви него живи.

– Све у свему – садистички се наслађује Њумен и изговара свечано попут папе: – Било је то пријатно вече.

Џо пада у несвест, Дик трчи по воду али заборавља да је донесе. Чули смо суд телевизије и остали живи. Сада још треба сачекати три највећа дневна листа: *Тајмс*, *Пост* и *Дејли њуз*.

Довољно је да се један окрене против нас, па да пропаднемо. (Мада то међусобно прећуткујемо, сви знамо да је Џери Толмер веома рано напустио представу). У соби тишина. Бернштајн настоји да успостани везу с доушницима које смо поставили у новинским уредништвима. Први се јавља шпијун из *Дејли њуза*. Нервозно, пригушеним гласом чита у слушалицу изванредну понављам, изванредну критику господина Штајнера, бог му дао здравља.

– Добронамерно... духовито... оштроумно... фантастично!

Џо ме привија на јуначке груди.

– Геније – дахће ми у уво. – Такав се рађа једном у сто годииа.

Ја му верујем; коначно, он је стручњак. После кратког већања са својим пријатељима, продуцент предлаже да ме усвоји. Што да не? Размислићу о томе. Дик на парчету хартије дрхтавом руком рачуна колико би могао да кошта базен у вили коју ће ускоро изградити.

Џо одлучује да купи *Емпајер Стејт Билдинг* и флоту танкера, па чак и да отплати неке дугове. Ја пак морам део своје зараде одмах да депонујем у Управу прихода као аванс за порез, што ми донекле квари расположење.

Петнаест минута после поноћи. Звони гелефон. Јавља се доушник из *Тајмса*. Дочепао се прва два ступца која је по цену живота украо са стола коректора. Пише их главом и брадом Клајв Барнс, папа међу критичарима.

Његова реч вреди више него педесеторице других.

Снимамо.

– То је згодна мала представа који се угодно гледа и побуђује симпатије...

Преживљавамо најсрећнијих пет секунди у нашем животу. Сви до једног осећамо како се пред нашим очима дешава чудо, невероватно библијско чудо. Бог нас је изабрао да владамо светом. Вероватно у нама постоји нешто што разоружава критичаре, нека радиоактивна антикритичарска тела. Моји другови већ граде климатизоване куле у ваздуху са обавезним базенима. Једино је искусни Бернштајн намргођен. Не свиђа му се реч „мала”. А зна и зашто.

Сад се дешава нешто страшно.

– Али – промрмља доушник у слушалицу пошто је истекло оних срећних пет секунди – ова представа нема стила и исувише је дугачка.

– Нема... стила... исувише дугачка...

Срце престаје да ми куца. Џо је пребледео и хвата се за главу. Те четири речи разбиле су наш славолук у парампарчад. Барнс је, истина, додао још сијасет похвала мојој хуманости и сличним стварима, али то више није „песма над песмама“, то је тек изврсна оцена, што ипак није доста да представа преживи на Бродвеју. Менахем некако чудно стење. Џоова жена је бризнула у плач, Дику су почеле да опадају седе власи. А то су тек прва два ступца у *Тајмсу*, и још кад човек помисли да је Џери Толмер изашао пре краја...

– Шта да радимо? – пита Џо свог шефа за штампу а глас му звучи као да долази из гроба. – Да ли да скидамо представу?

Бернштајн зуре у празно. Понавља оне четири судбоносне речи пребирући језиком као да жели да им осети укус: нема стила... исувише дугачка...

– Из његове критике би могло да се извуче неколико добрих рекламних цитата – најзад одлучи. – Ево, у двадесет сомова да ће се одржати још неколико недеља!

Глумци устају и излазе тихо, без речи. Телефонирају својим агентима да им нађу нови посао. Осећам се страшно усамљен. У мислима опет грлим своју дечицу. Дик још увек пати у свом углу.

Џо зуре у мене широко отвореним левим оком.

– Лепо су ми говорили – зарежа одједном.

– Рекли су ми да се не петљам са израелским писцима.

Његова жена ми даје знак да се удаљим пре него што побесни. Сав сломљен тражим спас. Менахем ми шапуће на хебрејском: – Главно је бити здрав.

– Глупи *сабра*^[5]. Мрзим га из дна душе. Мрзим и Дика. Он такође мрзи мене. А и Бернштајна. Шеф за штампу снима крај *Тајмсове* критике. Дик излази из собе; не жели више ништа да чује.

– Изврсна представа – слушамо изненађени. – Талентовани глумци створили су врло пријатну атмосферу.

Ствар креће набоље. Џо устаје и скупља самог себе, разбацаног по читавој соби. Прилази ми његова жена и милује ме по коси. Сада је пола два. Боже, смилуј се! Сада све зависи од тога како ће Барнс да заврши.

– У ствари, уживао сам – закључи Барнс.

– Ма не! – крикну Џо, скочи на ноге и стаде да удара песницама по зиду. – Не!

– Шта ти је?

– Да је рекао „уживао сам у ствари...” био би то овог трена прворазредни хит.

Бернштајн такође сматра да нас ова ситна разлика може коштати богатства.

Док се ми на ивици снага копрцамо по поду, човек из специјалне доставне службе доноси нам, уз високи хонорар, коректорски отисак *Поста*. Нико се не усуђује да га прочита. Још нам је увек пред очима крупна појава Џерија Толмера како напушта представу.

Бернштајн нерадо узима отисак и скупљених обрва зури у критику.

Мртва тишина.

– Онда – јави се загробни глас шта каже?

– Критика је – каже Бернштајн једноставно заносна.

Пред очи нам излазе светлаци, а мени у ушима одјекује хор из Бетовенове *Девете*. То је човек, то је критичар, тај Џери Толмер! Они други, пигмеји, морају да седе до краја представе, али интелектуалац, његовог калибра зна већ на самом почетку шта је добра а шта не. Разумљиво је да је отишао пре краја. То је потпуно природно. Прави човек!

– Мене нос никада не вара – шапуће Џо. – Знао сам да ћеш успети.

Менахем се не помера; као да је умро или нешто слично. Мораћемо да пронађемо другог пијанисту. У ствари, нико се у соби не помера. Новинари светских агенција и радиорепортери наћи ће само наша мртва тела. Џо полако извлачи из џепа чековну књижицу и исписује чек на 6000 долара за сутрашњи тријумфални оглас. Али дубоко у себи он плаче. Да је Клајв

Барнс оно „у ствари” рекао на крају реченице, Џо би сада био милионер.

Ипак, представа је преживела и играће се.

У зору ме ноге саме воде напоље. У фоајеу се окренем, погледам у огледало и стресем се од ужаса кад угледам сумануто лице како, дубоко упалим очима, буљи у мене.

Можда је мали Голијат и добио битку, али његов тата више никада неће бити онај стари.

ОПУСТИТЕ СЕ!

Родољубиво поглавље у којем је писац, без икакве намере да вређа земље које је посетио, болестан од чежње за домаћим поднебљем. – Опуштање води у пакао. – Куповином поклона проширујемо властиту гардеробу. – Крај путописа, последњег из ауторовог пера, јер, после овог, више ни једна земља која држи до себе, неће хтети да изда писцу улазну визу.

Једног лепог, климатизованог јутра, закључили смо како је дошло време да кренемо кући. Изврсно смо се провели, упознали Стари и Нови свет, срели многе занимљиве Израелце, посетили већину израелских иностраних представништава и присуствовали изванредно успешном концерту Израелске филхаромије на њеном гостовању по Сједињеним Државама. Стога и није чудо што смо, после толиких сусрета с Израелцима, почели да чезнемо за домом. На нашем путовању видели смо толико предивних предела, од недокучивих алпских врхова до бескрајних прерија Дивљег запада, најсавременијих ауто-путева и баснословног историјског блага да смо се, супротно свакој логици, ужелели мале земље на рубу Азије, по много чему оригиналне. Чезнули смо за узаним кривудаваим друмовима, начичканим с обе стране аутостоперима који у рукама држе натписе на којима с једне стране пише *Јерусалим* а с друге *Цркни*, што можете да прочитате тек када пројурите поред њих. Чезнули смо за плажом у Тел Авиву на којој Израелци крајем августа, док још влада паклена врућина, престају да се купају јер је у то доба у Пољској већ хладно. Чезнули смо за биоскопима у Тел Авиву, у којима сами самцати стојите пред благајном а неки вас потпуни незнанац пљесне по рамену и каже:

– Купите успут карту и за мене. Ништа ми није мрскије него да стојим у реду...

Кући! Кући!

Наједном су нам постале стране све те високо развијене земље у којима експресна писма стижу пре обичних, где сатови на станицама показују тачно време, где лифтови возе све до последњег спрата и где свака шибица пали. Хтели смо да нас опет превари сат на станици и да побеснимо на поштару који нам није уручио препоручено писмо јер се тог дана већ доста находао. Желели смо да доспемо у земљу која има атомске централе а на телефонски прикључак морате да чекате годинама, и где вам уз лифт одмах испоруче и таблу на којој пише *Не ради*. Коначно, хтели смо поново да доживимо праву домаћу атмосферу кад вас, на пример, неко наред сунцем обасјане Соломонове улице тресне у леђа, ви се окренете и угледате потпуно непознатог човека који почиње да вам се извињава.

– Извините, заменио сам вас с неким другим.

– Па кад бих и био тај други – успротивите се ви – зар баш морате да ударите човека у леђа?

– Чујте ви, није ваша брига кога ја ударам!

О, кући, кући!

Наша неодољива чежња за кућом вероватно нам се оцртавала и на лицима јер ме је теча Хари повукао на страну и почео утешним гласом:

– Знам да бројите дане до одласка, па вас то, природно, чини нервозним. Зашто не поступите попут нас? Ми, Американци, видиш, имамо велико искуство у свакодневной борби против те напасти нашег столећа – против нервозе. Опустите се – то је наша девиза! Не исплати се ни због чега разбијати себи главу. Не будите нервозни! Опустите се! Смејте се! Веселите се! *Опустите се!*

Рекавши то, теча Хари се испружи на каучу и заклопи очи.

– Сада, видиш, опуштам живце – објашњавао је. – Потпуно сам слободан... смирен... не мислим ни на шта... заборавио сам на све... нема ничег... лебдим... опуштен... О, боже... зар је већ пола један? Чека ме адвокат! Небеса...

Теча Хари скочи с кауча и истрча на ужарени асфалт.

Легао сам на његово место и, настојећи да следим његов савет, свим силама сам се трудио да се опустим, да не бринем, да се

не нервирам, да једноставно заборавим на све, да се ослободим свега, свега, да више не мислим на повратак кући, на наших девет кофера, кључеве које смо већ одавно негде затурили, на наш стан у Тел Авиву у којем сада већ сигурно има метар воде јер смо заборавили да заврнемо славине, и хоћемо ли уопште икада стићи кући јер ће се авион, по обичају, срушити, на пасоше које већ неколико дана не можемо да пронађемо, на телеграм који је већ одавно требало послати... на... на...

Сав очајан лежао сам склупчан на каучу и дрхтао целим телом. Од саме помисли да се ама баш сваки Американац може опустити кад год му се прохте, а мени то никако не полази за руком, дошло ми је да полудим. Тетка Труди, која ме је затекла у том стању, бризнула је у хистерични плач и позвала лекара. Објаснио сам му како сам последњих дана толико нервно исцрпљен да сам на ивици нервног слома.

– Ви сте типичан пример ове наше неуротичне генерације – рече ми лекар. Исувише сте нервозни и напети, па не можете да се опустите! Ја ћу вас сада упознати с великом психолошком истином коју смо ми Американци својевремено открили: нема користи од тога ако је човек нервозан и напет! Престаните да се нервирате и почните да живите! Не мислите на то, како не можете да се опустите – и већ сте опуштени! Одморите се! Ослободите се! Насмејте се! Будите срећни! *Опустите се!*

Лекар на брзину прогута две зелене пилуле и оде. Покушао сам да се приберем и рекох сам себи:

– Какав си ти то мамлаз кад не умеш да се опустиш? Опустите се, опусти се, проклет био...

Увече су ме одвели у болницу. Професор је одмах установио да сам забринут, разочаран и сав у грчу.

– Опустите се – говорио ми је баршунастим гласом. – Сад је све у реду. Будите мирни, слободни и срећни! Опустите се! Оног тренутка кад престанете да будете забринуте и несрећне, аутоматски ћете постати безбрижни и срећни. *Опустите се!*

Како сам у међувремену постао већ помало алергичан на израз „опустите се”, то бих се, чим бих га чуо, згрчио целим телом и осетио неодољиву жељу да закукуричем као певац. Професор је моје понашање схватио као личну увреду, с гнушањем прекинуо

преглед, добио нервни напад и покушао да ме задави. Срећом, дотрчале су сестре и на брзину му убризгале инјекцију морфијума.

Око поноћи сам био већ толико избезумљен да сам попио повећу дозу пилула за спавање, од којих ми је одмах пао мрак на очи. Пробудио сам се у сумпорној пари око које је горела ватра. Нека рогата сподоба дохвати ме вилама и баци у казан.

Извините – упитих – где сам то ја?

– У паклу – одговори Мефисто. – *Опусти се!*

*

Не знам због чега, али повратак кући је увек незанимљив. Срдачно смо се опростили од рођака, Кипу слободе стегли слободну леву руку, резервисали два добра места у авиону, тик до пилота, платили вишак тежине за наших десет похабаних кофера, прелетели Атлантик и спустили се у Ђенови.

*

Читав дан смо провели у том великом лучком граду. Све је текло по плану, и увече смо лежали у креветима хотела удаљеног само стотинак корака од нашег брода, кад се најбоља супруга на свету усред ноћи усправи у кревету и пребледевши рече:

– Побогу, заборавили смо поклоне!

– Хајде, молим те – промрмљах у полусну. – Као да је то нешто страшно! Немој да се нервираш.

Она је, међутим, почела да шета по соби и кршећи руке јадиковала:

– Не говори глупости, човече! После овако дугог путовања сваки рођак и сваки познаник очекује да му донесеш неку вредну ситницу.

– Чудно – одговорих – сви моји рођаци и познаници путују широм света али се не сећам да ми је ико од њих било шта донео.

– То није истина! Зар ти тетка Илка није из Данске донела онај лепи зелени пуловер којим стално переш кола? Осим тога, ако други не знају за ред, то не значи да и ми морамо да будемо налик на њих.

– А, молим те, зашто не бисмо били налик на њих? *Зашто?*

Најбоља супруга на свету седе на ивицу кревета и састави први пробни списак оних којима треба донети поклон.

Феликс Зелиг, тетка Илка, сова Липшиц, министар финансија, Ребека, млекација, Јоселе, Баеба Ротшилд, бивши продавац лимуна Спроцек, Кати Голдфингер, Шрагеле, браћа Гросман, Шултхајс, мој пријатељ Курт, Подманицки, Чарлс, Марија Луиза, професор Шлезвиг-Холштајн, Зиглерови, Палтеил бен Саиш. На срећу Шулцбаум је био у Њујорку.

– Али како да то обавимо за један дан? – упорно је јадиковала моја жена. Како све то да обавимо за само један дан?

Почео сам да проверавам листу. Одмах сам без оклевања прецртао Кати Голдфингер, женину најбољу школску другарицу, коју није видеела од матуре. Затим су на ред дошли Зиглерови, који живе у неком забаченом кибуцу и по свему судећи немају појма о нашем путовању. Жена се борила као лавица за свако име са списка, преклињући да сваком купимо поклон јер ћемо иначе навући на себе толико непријатеља да ћемо морати да се иселимо из земље. Једини за кога је пристала да га отпишемо био је Палтиел бен Саиш, и признала да нема појма ко је то и како је доспео на списак.

Требало је још одлучити шта да се купи том големом, похлепном мноштву?

– Сваком морамо да купимо неки посебан поклон – одлучи састављачица листе – нешто за шта смо уверени да то нема. Затим мора да се види да је из иностранства и мора да делује скупље него што јесте.

– У праву си – рекох – или оригинално или ништа.

– Добро, шта онда да купимо?

Узели смо списак и почели да разматрамо сваког понаособ. Знали смо, на пример, да је Феликс Зелиг једноставно луд за спортом и да не пропушта ни једну фудбалску утакмицу. Дакле,

долазе у обзир: тениски рекет (12.000 лира), кајак (104.000 лира), тегови (21.000-62000 лира), пуловер (520 лира).

Дуго смо размишљали шта би највише одговарало његовом карактеру.

– Ја сам за пуловер – одлучих коначно. – То је практична ствар која је увек потребна човеку. Кад се озноји од навијања за свој тим, биће добро да уз себе има пуловер...

– Не желим да будем ускогруд када је реч о животу мог пријатеља.

– Добро... за почетак је доста... остало ћемо сутра... кад кренемо у куповину...

Последње речи моја жена је изговорила већ у полусну, а и ја сам је слушао тек с пола уха.

Већ рано изјутра кренули смо у куповину. Ушли смо у прву робну кућу и за 490 лира купили комшији предиван жути спортски пуловер од чистог памука, оригинални италијански *Santi Frutti*. Цену смо, наравно, скинули, као што је ред.

– С њим смо дакле завршили – рече жена и на списку прецрта Зелига. – Али шта ћемо с тетком Илком кад смо већ толико потрошили за њега?

Тај проблем смо одложили за касније. Нашој кућној помоћници Ребеки, која воли јарке боје, купили смо згодан шарени пуловер за 450 лира. Затим је дошао на ред Липшиц. Чиме би у туробни живот ове усамљене сове могли да унесемо мало светла и топлине? Да му купимо швајцарски сат? Радио? Фотоапарат? Дуго смо размишљали и меркали шта би му од свега тога највише одговарало. Сасвим неочекивано, само од себе, искрсло је једно једино решење.

– Можда он све то већ има, али један пуловер никада није на одмет.

Купили смо му црни пуловер, с дугим рукавима, за 580 лира (колико ће нам још остати за тетку Илку?). Успут смо нашли згодан пуловер без рукава за Чарлса који обожава свог пса, па ће се вероватно томе обрадовати. Јоселе, страсни филателиста, задао нам је много мука, али се пред излогом једне продавнице проблем решио сам од себе. Плава боја пуловера савршено ће му пристајати.

Мало-помало и прешли смо читав списак. Случај је хтео да смо увек изнова открили како свакоме од њих највише одговара пуловер. Једино смо код браће Гросман били за тренутак у недоумици, али смо на крају одлучили да им, с обзиром да су отприлике исто грађени, купимо само један, који они после могу наизменично да носе. Срећом нисмо имали проблема с новцем јер смо од Градског фонда за дародавце позајмили 50 долара, па смо купили и два нова кофера како бисмо имали где да спакујемо поклоне.

Лакнуло нам је кад смо све то обавили. Добро расположени крену смо с товаром ка броду.

Одједном, истовремено с бродском сиреном, моја жена панично крикну и ухвати се за главу.

– Страшно! Потпуно смо заборавили на тетку Илку!

Док је бродска сирена и даље урлала, отрчали смо, што смо брже могли, у најближу робну кућу и на наш ужас – нашли празне полице. Сви пуловери били су распродати.

– Знате, данас два брода плове за Израел – објашњавала нам је продавачица – али могу да вам понудим врло леп мали сеизмограф. Многи туристи то купују.

Сеизмограф за тетку Илку? Шта да ради с њим? Бродска сирена огласила се по други пут. Умукни већ једном!

– Не долази у обзир – процеди моја жена кроз зубе: – Још ће помислити да јој се ругамо што хрче.

На брод смо стигли у последњем тренутку и осталим поклонима додали и ружичасти пуловер који смо скинули с продавачице.

Остатак приче није уопште драматичан. На броду смо из пуке досаде испробали све пуловере и утврдили да нам савршено пристају. Неколико дана нисмо о томе проговорили ни речи. Тек два сата пре него што је брод пристао у Хаифи, моја жена примети:

– У ствари, кад боље размислим, не видим зашто бисмо сваком од тих готована које познајемо, морали да донесемо поклон. Где то пише?

– Потпуно си у праву, драга – сложио сам се с њом – али у том случају не треба ником ништа да дамо да нам остали не

замере...

Тако нико није добио ништа. Нека нас оговарају ако им се то свиђа! Баш нас брига! Оних двадесет пуловера, хвала богу, добро ће нам доћи. Искрено речено, било је крајње време да обновимо гардеробу.

Тако смо, стојећи на палуби, ја у Јоселовом плавом пуловеру с високом крагном, а најбоља супруга на свету у ружичастом пуловеру тетка Илке, угледали беле кућерке Хаифе. Панорама нам је била добро позната, али и толико налик на милионе таквих веома обичних панорама широм пространог света. Само што је ово била наша домаћа лука, улаз у нашу домовину. И повратак кући.

Бродска сирена је поново снажно заурлала, али смо сада добро разумели њен звук.

- {1} Пет стотина!
- {2} Конобар!... Котлет!
- {3} Господине!
- {4} Конобар! Рачун!
- {5} Јеврејин рођен у Израелу.

Table of Contents

Увод

ОПЕРАЦИЈА „ГАЂЕ НА ШТАПУ”

МОРИСЕ, ГДЕ СИ?

РОДЕО НА БРОНЗАНИМ КОЊИМА

ЗЕМЉА БЕЗ БУВА

ГАРДАРОБЕЧЛИЈКА

ТУРИСТА À LA CARTE

КО РИДА НА КОРИДИ

НАЈДРСКИЈА ПЉАЧКА У ЕНГЛЕСКОЈ КИНЕМАТОГРАФИЈИ

С ОНЕ СТРАНЕ „ВЕЛИКЕ БАРЕ”

ОПУСТИТЕ СЕ!